

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัยเรื่อง

ศึกษาหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
กรณีศึกษา ชุมชนสลัมจังหวัดขอนแก่น

จุฑามณี สมบูรณ์สุทธิ

ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจาก
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตกรณีศึกษา ชุมชนสลัมจังหวัดขอนแก่น” จะเริ่มต้นและสำเร็จลงมิได้หากปราศจากทุนสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) ซึ่งผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ ผศ. มณฑา ผิวดี ผศ. ดร. บัณฑิต พรหมพักพิง และ Mr. Mohammed Kamruzaman ผู้ให้คำแนะนำปรึกษาทั้งในด้านการดำเนินงานวิจัยและการดำเนินชีวิต ขอขอบคุณคณะทำงานโครงการวิจัยความอยู่ดีมีสุขของประชากรในประเทศกำลังพัฒนา (WeD) มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้อำนวยการความสะดวกเพื่อในเรื่องของข้อมูล แนะนำพื้นที่ในการทำวิจัยรวมถึงฝึกกลยุทธ์การลงภาคสนามให้อย่างเข้มข้น สุดท้ายขอขอบคุณชาวบ้านในชุมชนสลัม จ. ขอนแก่น ผู้ที่มีได้เป็นเพียงแค่ “กลุ่มตัวอย่าง” หากแต่เป็น “ครู” ที่ถ่ายทอดความรู้ผ่านประสบการณ์ครั้งแล้วครั้งเล่าอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยให้นักศึกษาคณาจารย์ นักวิชาการรวมถึงผู้ที่หลงใหลเข้ามาศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชนสลัมอีกหลายชีวิตจนได้รับความสำเร็จในโลกแห่งวิชาการ ความดีงามครั้งนี้ขอขอบแต่...ชาวบ้านแห่งชุมชนสลัมผู้มีคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ในโลกแห่งความเป็นจริง

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการวิจัย : ศึกษาหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต กรณีศึกษา

ชุมชนสลัมจังหวัดขอนแก่น

ชื่อนักวิจัย : จุฑามณี สมบูรณ์สุทธิ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการค้นหาคำตอบว่า ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนสลัมแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่นได้นำหลักคุณธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างไรและหลังจากที่นำหลักคุณธรรมไปใช้แล้วส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างไร สำหรับระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ในระดับลึก ร่วมกับการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนสลัม จำนวนทั้งสิ้น 29 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายหลักจำนวน 19 คน และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายรองจำนวน 10 คน

จากผลการวิจัยสามารถแบ่งประเด็นที่ค้นพบออกเป็น 5 ส่วนหลัก คือ 1) ความสุขของชาวบ้านอันเกิดจากการมีหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งประกอบด้วย ความสุขอันเกิดจากการทำงาน ความสุขที่ได้อยู่ร่วมกับครอบครัวและความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นและชุมชน สำหรับคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้คือ ความขยันหมั่นเพียร การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง การมีศีลปะในการครองเรือน การให้อภัยและความมีเมตตา 2) ความทุกข์ของชาวบ้านและการขจัดความทุกข์โดยนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ ซึ่งทุกข์ 4 ประการที่ชาวบ้านต้องเผชิญคือ ทุกข์เรื่องเงิน (หนี้สิน) ทุกข์เรื่องสมาชิกในครอบครัวประพฤติผิดศีลธรรม ทุกข์เรื่องที่อยู่อาศัยและทุกข์เรื่องสุขภาพ สำหรับแนวทางการนำหลักคุณธรรมมาขจัดทุกข์คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงาน ไม่คิดโกง เป็นแบบอย่างที่ดีให้สมาชิกในครอบครัวได้ประพฤติปฏิบัติตาม ประหยัดอดออมและนำหลักพุทธโสดมาใช้ในการขจัดโรคภัย 3) อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวและการนำหลักคุณธรรมเข้ามาแก้ปัญหา 4) กิจกรรมชุมชน อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและการนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้เพื่อพัฒนาชุมชน 5) การให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ตามความคิดเห็นของชาวบ้าน สำหรับการเปลี่ยนแปลงโดยภาพรวมหลังจากที่ชาวบ้านนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้พบว่า ก่อให้เกิดความผาสุกทางด้านจิตใจเป็นอันดับแรกและทางด้านร่างกายเป็นอันดับรองลงมา ส่วนการเปลี่ยนแปลงในด้านฐานะทางเศรษฐกิจพบว่า ชาวบ้านยังคงมีความขัดสนใจเรื่องเงินทองและเรื่องที่อยู่อาศัยแต่มีความสุขใจเพราะได้รับสิ่งดีๆ ตอบแทนหลังจากนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ในการดำรงชีวิต

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
	นิยามศัพท์	5
	ขอบเขตในการวิจัย	6
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
	ข้อตกลงเบื้องต้น	8
	ข้อจำกัดในการวิจัย	8
	หน่วยงานที่สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	8
บทที่ 2	แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
	แนวคิดพื้นฐานด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนสลัม	9
	แนวคิดเรื่องคุณธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน	12
	แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต	19
	ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	24
บทที่ 3	วิธีการดำเนินงานวิจัย	27
	หลักเกณฑ์การเลือกพื้นที่ที่ศึกษา	27
	ประชากรที่ศึกษา	27
	วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	27
	ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	28
	เครื่องมือที่นำมาใช้ในการวิจัย	29
	วิธีการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล	29
	วิธีการเก็บข้อมูล	29
	การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย	29
	ระยะเวลาที่ใช้ในการทำวิจัย	30
	แผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย	30

บทที่ 4 สภาพทั่วไปของชุมชนสลัมที่ใช้ในกรณีศึกษา	31
การก่อเกิดของชุมชนสลัม “กล้วยไม้ป่า”	31
- การปกครอง	32
- ประชากรของชุมชน	33
- ลักษณะพื้นที่ทางกายภาพ	34
- สาธารณูปโภคในชุมชน	34
1) การคมนาคม	34
2) ไฟฟ้า	35
3) น้ำบาดาล	36
4) น้ำปะปา	36
5) หอกระจายข่าว	38
6) ร้านค้าชุมชน	38
วิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน	39
- อาชีพของชาวบ้านในชุมชน	39
1) อาชีพกรรมกรรับจ้างแบกของที่ตลาดรถไฟ	39
2) อาชีพรับจ้างขนของให้กับแม่ค้าในตลาด	40
3) อาชีพเก็บขยะขาย	40
4) อาชีพกวาดถนน	41
5) อาชีพค้าขาย (รถเข็น-หาบเร่)	41
6) อาชีพพนักงานบริการ	42
7) อาชีพยามรักษาความปลอดภัยตามบริษัทและผ้า	42
8) อาชีพพนักงานบริษัทเอกชนและรัฐวิสาหกิจ	42
- เศรษฐกิจ ภาวะหนี้สินและแหล่งเงินทุน	43
- ป้อน: เส้นทางสร้างความรวยของคนจนในสลัม	44
- สิ่งแวดล้อม	45
- สุขภาพ	45
- การศึกษา	47
- การอพยพ	48

- การเคลื่อนไหวเรื่องการเช่าที่ดินและการออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย	49
- ความเชื่อในชุมชน	51
- อุปสรรคปัญหาในการพัฒนาชุมชน	52
- เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนสลัม	52
- สรุป: ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนสลัม “กล้วยไม้ป่า”	53

บทที่ 5 ผลการนำหลักคุณธรรมมาใช้ 54

ความสุขของชาวบ้านในชุมชนสลัมอันเกิดจากการมีหลักคุณธรรม ในการดำเนินชีวิต	54
--	----

ความทุกข์ของชาวบ้านในชุมชนสลัมและการใช้หลักคุณธรรมมาจัด ความทุกข์ที่เกิดขึ้น	67
---	----

อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวและวิธีการแก้ปัญหาโดยการ นำหลักคุณธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้	83
--	----

กิจกรรมชุมชน อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและการนำ หลักคุณธรรมเข้ามาใช้เพื่อพัฒนาชุมชน	88
--	----

การให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ตามความคิดเห็นของชาวบ้าน ในชุมชนสลัม	99
--	----

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ 107

บรรณานุกรม	112
------------	-----

ภาคผนวก

- แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	116
-------------------------------	-----

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่ทำวิจัย (Phenomena)

ปัจจุบันคำว่า “การพัฒนา” มักมุ่งเน้นไปที่การมีตึกกรมบ้านช่องที่สูงสง่า ใหญ่โต การมีเทคโนโลยีที่ล้ำสมัย และการดำเนินชีวิตที่ยึดติดกับวัตถุนิยม ซึ่งเสี่ยง เงินทองมากขึ้น ในความเป็นจริงแล้วสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ก็เรียกว่าการพัฒนาเช่นกัน แต่เป็นการพัฒนาแค่เพียงเปลือกนอกเท่านั้น การพัฒนาที่มั่นคง ยั่งยืนและเข้าถึงแก่นแท้ของมนุษย์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณโดยการปลูกฝังให้คนในสังคมมีคุณธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านอื่นๆ ด้วย ดังที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อดีตนายกรัฐมนตรี ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษเคยกล่าวไว้ว่า “...การพัฒนาคนให้เป็นผู้พร้อมด้วยคุณภาพและคุณธรรม เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะคนหรือทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ ประเทศที่ร่ำรวยด้วยทรัพยากรธรรมชาติ แต่ขาดทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและคุณธรรม หากไม่รักษาหรือนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ จะไม่สามารถพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าได้...” (เกษมศักดิ์ วิชิตเชื้อ, 2545, น. 19)

หากพิจารณาถึงคำว่า “คุณธรรม” แล้ว คุณธรรม หมายถึง ความดีงามของชีวิต สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นคนดี ประจักษ์ใจคนผู้ประพฤติให้ดีขึ้น ให้ประณีตขึ้น ให้สูงขึ้น ในขณะเดียวกันคุณธรรมก็ขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกไปจากจิตใจด้วย (ไสว มาลาทอง, 2542) จะเห็นได้ว่า หากผู้ใดดำเนินชีวิตโดยยึดมั่นในคุณธรรมก็จักมีแต่ความเจริญก้าวหน้าในชีวิต เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและบุคคลรอบข้าง ส่วนผู้ที่มีความรู้ดีแต่ปราศจากคุณธรรมก็จักนำพาตนเองและประเทศให้ย่อยยับได้ ยกตัวอย่างเช่น หากเราได้ผู้นำที่เปี่ยมล้นไปด้วยความรู้แต่ไร้ซึ่งคุณธรรมมาบริหารประเทศก็จะนำมาสู่การโกงกินบ้านเมือง คิดแต่คอร์รัปชัน เป็นมะเร็งร้ายทำลายประเทศ ครูบาอาจารย์ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาหากขาดคุณธรรมก็ไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนได้ เพราะอาจารย์ทำตัวเป็นแม่พิมพ์ที่บูดเบี้ยวเสียเอง ชาวบ้านที่มาจากร้อยพ่อพันแม่ เมื่อมาอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชน หมู่บ้าน อำเภอหรือจังหวัด หากทุกคนขาดคุณธรรมนำจิตใจแล้ว ชุมชนแห่งนั้นก็จะไม่มีความสุขเกิดขึ้น เพราะมีแต่ความแห้งแล้งน้ำใจ เครียดแค้น ชิงชัง เอารัดเอาเปรียบ ไม่รู้จักรักการให้อภัย คิดจะทำกิจกรรมใดๆ ก็ประสบแต่ความล้มเหลว เพราะคนในชุมชนไม่มีความสามัคคีกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การพยายามที่จะสร้างคน สร้างชาติจะมุ่งแต่ความเจริญทางด้านวัตถุอย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้องพัฒนาทางด้านจิตใจให้คนในชาติมีความรู้ควบคู่ไปกับ

การมุ่งแสวงหาความรวยมากกว่ามุ่งแสวงหาความดี ทำให้เกิดความไม่สมดุลย์ในการดำเนินชีวิตขึ้นและมีปัญหาต่างๆ ตามมาหลายประการ เช่น ชุมชนสลัมแห่งหนึ่งใน จ. ขอนแก่น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจนต้องหาเช่ากินค้ำ มีอาชีพเป็นกรรมกรรับจ้าง หาบเร่ บั่นสามล้อ กวาดถนนและเก็บขยะขาย การที่ชาวบ้านรู้สึกว่ารายได้ของตนไม่เพียงพอจึงไปกู้หนี้ยืมสินในระบบ และนอกระบบมาใช้ก่อนและหาทางผ่อนคืนทีหลัง แต่ชาวบ้านหาเงินผ่อนเจ้าหนี้ไม่ทันจึงไปเล่นการพนัน โดยหวังว่าบ่อนพนันจะเป็นทางออกที่ช่วยให้ตนสามารถหาเงินมาปลดหนี้ได้ แต่เมื่อเสียเงินจากการเล่นพนันจึงคิดมาก กินเหล้า สูบบุหรี่ ขาดสติมีปัญหาทะเลาะกับเพื่อนบ้าน รวมถึงหลงผิดไปค้ายาบ้าและถูกตำรวจจับได้ในที่สุด (ข้อมูลจากการได้พูดคุยกับชายผู้หนึ่งที่อาศัยอยู่ในชุมชนสลัม จ. ขอนแก่นและฟังออกจากคุกเป็นวันแรก หลังจากที่ได้ติดคุกนานถึง 12 ปีในข้อหาค้ายาบ้า, วันที่ 20 พฤษภาคม 2548)

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงข้างต้น ความสูญเสียต่างๆ เช่น เสียเงิน (จากการเล่นพนัน) เสียเพื่อน (จากการทะเลาะเบาะแว้ง) เสียสุขภาพ (จากการกินเหล้า สูบบุหรี่) เสียเวลา เสียอนาคต (จากการติดคุกเป็นเวลา 12 ปี) เสียใจเสียสุขภาพจิต (เนื่องจากหลงผิดไปมัวเมาไปกับแหล่งอบายมุข) ความสูญเสียเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นหากบุคคลดังกล่าวเป็นผู้มีคุณธรรมมั่นคงในจิตใจ เช่น มีหิริโอตตปะ คือความเกรงกลัว ละอายต่อการทำชั่ว มีสติสัมปชัญญะ คือความรู้ตัว รู้ว่าสิ่งที่ตนทำนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ มีขันติ โสรัจจะ คือความหนักแน่น สงบเสงี่ยม อดทนต่อความเจ็บใจและอำนาจกิเลส

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าคุณธรรมเท่านั้น ที่จะน้อมนำให้คนเป็นคนดี และคนดีเท่านั้นที่จะสร้างสังคม สร้างชาติให้มั่นคงได้ นอกจากนี้การมีคุณธรรมยังช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ เพราะเมื่อประพฤติปฏิบัติตนดี ประพฤติดีทั้งกาย วาจา ใจ ก็ย่อมเป็นศรีสง่าทั้งแก่ตนและผู้พบเห็น อีกทั้งเมื่อมีอุปสรรคปัญหาต่างๆ ผ่านเข้ามาในชีวิตก็จะสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้ตนพ้นจากห้วงแห่งความทุกข์เหล่านั้นไปได้ จากการค้นคว้างานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า เมื่อกลุ่มคนในสาขาวิชาชีพต่างๆ ได้นำหลักคุณธรรมจริยธรรมมาใช้ในการพัฒนาตนเองจะทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมถึงมีความก้าวหน้าในด้านวิชาชีพและการทำงาน

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าจากงานวิจัยที่ผ่านมามักจะเป็นการนำหลักคุณธรรมจริยธรรมมาใช้อบรมหรือทดสอบกับกลุ่มคนชนชั้นกลางมากกว่าชนชั้นล่าง เช่น ศึกษาหลักคุณธรรมในผู้บริหาร อาจารย์ พยาบาล เยาวชน ฯลฯ มากกว่าที่จะมุ่งศึกษาหลักคุณธรรมในกลุ่มคนด้อยโอกาสและผู้ถูกละเลย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงพยายามค้นหาคำตอบว่า เป็นเพราะเหตุใดกลุ่ม “คนชายขอบ” จึงถูกละเลยเป็นครั้งที่สองจากสายตาของนักวิชาการด้านคุณธรรม โดยการไม่ได้รับการคัดสรรให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ด้วยการเป็น “กลุ่มตัวอย่าง” หรือ “กลุ่มผู้เข้าอบรม” เพื่อพัฒนาศักยภาพในรูปแบบของการทำวิจัยเท่าไรนัก จากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบข้อสังเกตอยู่ 2 ประการถึงสาเหตุที่งานวิจัยด้านคุณธรรมจริยธรรมมักจะศึกษาทดลองกับกลุ่มตัวอย่างชนชั้นกลางหรือชนชั้นผู้นำ (เช่น ผู้บริหาร อาจารย์ ตำรวจ ฯลฯ) มากกว่าที่จะศึกษาในชนชั้นล่างหรือกลุ่มที่ถูกอำนาจรัฐจัดให้เป็นผู้ที่มีประวัติด้านผิดตามกฎหมายของบ้านเมือง (เช่น คนในคุก โสเภณี ผู้ติดยา) รวมไปถึงกลุ่มคนจนในรูปแบบต่างๆ เช่น คนไร้บ้าน คนจนในสลัม คนขอทานหรือแรงงานต่างด้าว เป็นต้น

กล่าวคือ ประการแรก การคำนึงถึงความสะดวกของผู้วิจัยและความยากง่ายในการเข้าถึงข้อมูล ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยอาจต้องคลุกคลีและทำงานร่วมกับกลุ่มตัวอย่างอยู่แล้ว จึงใช้ประสบการณ์การทำงานของตนเองประกอบกับความสะดวกและคุ้นเคยในการในการเข้าถึงข้อมูลมาเป็นตัวตัดสินใจในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง เช่น ครู (ผู้ทำวิจัย) จะศึกษาการนำหลักคุณธรรมไปอบรมกับนักศึกษาที่ตนเองสอน เป็นต้น

ประการที่สอง การมองว่าผู้นำในสังคม เช่น ผู้บริหาร อาจารย์ ตำรวจ จำเป็นต้องมีคุณธรรมมากกว่าบุคคลอื่น เพราะต้องเป็นผู้ปกครองประเทศ หรืออบรมเยาวชนของชาติ ซึ่งจาก

อย่างไรก็ตาม จากที่ผู้วิจัยกล่าวมาทั้งหมดไม่ได้มีเจตนาที่จะคัดค้านว่า การเน้นแต่ทำวิจัยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางขึ้นไปเป็นสิ่งไม่ดีหรือไม่ควรดำเนินต่อไป แต่เมื่อคำนึงถึงความหลากหลายทางวิชาการและความจำเป็นที่ต้องพัฒนากลุ่มคนด้อยโอกาสให้เป็นผู้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจรวมถึงเป็นการลดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยแล้ว ผู้วิจัยคิดว่าพวกเราในฐานะนักวิจัย มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเน้นศึกษาเรื่องหลักคุณธรรมในกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสบ้าง เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้เสียงเงียบที่ถูกกลบของคนจนได้มีพื้นที่สะท้อนวิถีชีวิตและวิถีคิดของตนผ่านเนื้อหาของงานวิจัย

ดังนั้นจากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนสลัมมากเป็นพิเศษ เนื่องจากเห็นว่าแหล่งสลัมเป็นแหล่งที่ถูกสร้างภาพแบบตายตัวให้เป็นพื้นที่แห่งความน่ากลัว สกปรกและเป็นแหล่งช่องสุ่มของอบายมุขนาๆ ชนิด นอกจากนี้ผู้คนในสลัมยังถูกแต่งแต้มให้เป็นผู้ก่อการร้าย เป็นตัวสร้างปัญหาให้กับสังคม แต่ในฐานะที่การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงมนุษยวิทยา ผู้วิจัยจึงมองว่าคนในสลัมก็คือมนุษย์เหมือนกับคนในสังคมอื่นๆ เพียงแต่ถูกกลุ่มคนผู้มีอำนาจแบ่งแยกให้เกิดความแตกต่างเพื่อสะดวกในการปกครองและง่ายต่อการจัดระเบียบสังคม อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเห็นอีกด้านหนึ่งว่า ความพยายามของรัฐที่ต้องการจัดระเบียบสังคมพลิกผืนดินแดนสลัมให้เป็นเมืองแห่งความน่าอยู่ล้วนเป็นสิ่งดี แต่ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองน่าจะดำเนินควบคู่ไปกับความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางด้านจิตใจโดยการนำหลักคุณธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาให้ประชาชนในสังคมเกิดความดี ความงามและความสุขในการดำเนินชีวิต

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการมุ่งแสวงหาคำตอบว่า ชาวบ้านในชุมชนสลัมมีการนำหลักคุณธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในรูปแบบใดบ้าง และการยึดหลักคุณธรรมสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวสลัมให้ดีขึ้นได้อย่างไร รวมถึงผู้วิจัยจะนำหลักคุณธรรมเข้าไปวิเคราะห์ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนสลัมนั้นเกิดจากประชาชนขาดคุณธรรมในเรื่องใด เพราะในบางครั้ง การแก้ไขปัญหาความยากจนก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยงบประมาณมากมายมหาศาลเสมอไป เพียงแต่อาศัยหลักคุณธรรมมาค้ำจุนจิตใจ ก็จะสามารถนำพาประเทศชาติฝ่าวิกฤติความยากจนไปได้ ดังคำกลอนที่ว่า

จะสร้างชาติ	สร้างคน	ให้र्मเย็น
ผู้นำเด่น	ผู้ตามดี	ทวิผล
จะสร้างคน	ให้ส่ง่า	สมค่าคน
ต้องเริ่มต้น	ที่คำว่า	คุณธรรม

นายอุดม อนุสาโล

(จากหนังสือ คุณธรรม : สร้างคน สร้างชาติ, 2545)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives)

- 2.1 เพื่อศึกษาว่าชาวบ้านในชุมชนสลัมแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น สามารถใช้หลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง
- 2.2 หลังจากที่ชาวบ้านได้ใช้หลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิตแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรและส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่อย่างไร

นิยามศัพท์ (Variable Definition)

- 3.1 **ชุมชนสลัม** หมายถึง ชุมชนแออัด แห่งหนึ่งใน จ. ขอนแก่นซึ่งชาวบ้านเข้ามาบุกเบิกที่ดินของรัฐเพื่อก่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัย ทำให้ชาวบ้านไม่มีโฉนดที่ดินเป็นของตนเอง สภาพชีวิตทั่วไปของชาวบ้าน คือ มีฐานะยากจน ต้องหาเช้ากินค่ำ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือและบางคนไม่มีอาชีพ ต้องอยู่ในสถานะของผู้พึ่งพิง รวมถึงชาวบ้านเกือบทั้งหมดในชุมชนเป็นผู้มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งผู้วิจัยขอใช้ชื่อสมมุติเรียกชุมชนแออัดที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ว่า “ชุมชนกล้วยไม้ป่า”
- 3.2 **คุณภาพชีวิต** หมายถึง ภาวะที่ชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ป่า มีชีวิตที่มีความสุขหรือมีความผาสุก ซึ่งความสุขในที่นี้รวมหมายถึงการมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีพื้นฐานปัจจัย 4 ที่พอเพียง สามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาเพื่อดำเนินชีวิตไปอย่างสงบตามอัตภาพ เป็นผู้ที่มีความสุขในจิตใจ รวมถึงไม่เป็นภาระแก่สังคม

- 3.3 **คุณธรรม** หมายถึง เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่ชาวบ้านของชุมชนกลัวภัยไม้ป่าได้นำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาหรือความทุกข์ใจในชีวิตให้สามารถผ่านพ้นความทุกข์ยากไปได้ นอกจากนี้คุณธรรมยังมีความหมายรวมถึง ความดีงามของชีวิต สิ่งที่ทำให้ชาวบ้านเป็นคนดี ประจักษ์ใจคนผู้ประพฤติกให้ดีขึ้น ให้ประณีตขึ้น ให้สูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันคุณธรรมก็ขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกไปจากจิตใจด้วย
- 3.4 **คนฐานะดีในชุมชน** หมายถึง บุคคลที่ชาวบ้านจาก 3 ใน 5 เสียงขึ้นไปให้ความเห็นว่า บุคคลผู้นี้มีฐานะดีในชุมชน โดยบุคคลที่มีฐานะดีมักเป็นผู้ที่มีสภาพบ้านเป็นปูน มีความแข็งแรง มีรั้วรอบขอบชิด มีงานทำที่แน่นอน มีรถยนต์ อาจมีหนี้สินบ้างแต่อยู่ในภาวะที่สามารถจัดการได้
- 3.5 **คนฐานะปานกลางในชุมชน** หมายถึง บุคคลที่ชาวบ้านจาก 3 ใน 5 เสียงขึ้นไปให้ความเห็นว่า เป็นผู้ที่มีฐานะปานกลางหรือพอกินพอใช้ในชุมชน เนื่องจากมีสภาพบ้านที่พออยู่ได้ แต่ไม่ถึงกับอยู่บ้านมุงสังกะสีหรือเป็นกระท่อม ส่วนใหญ่มียานพาหนะคือ รถมอเตอร์ไซด์
- 3.6 **คนฐานะจนในชุมชน** หมายถึง บุคคลที่ชาวบ้าน 3 ใน 5 เสียงขึ้นไปให้ความเห็นว่า เป็นผู้ที่มีฐานะจน เนื่องจากมีรายน้อย ไม่มีผู้หาเลี้ยง ไม่มีงานทำและสภาพบ้านเรือนไม่มั่นคง ส่วนใหญ่ให้สังกะสีหรือกระดาษแข็งมุงพอให้อาศัยอยู่ได้
- 3.7 **กลุ่มผู้นำในชุมชน, คณะกรรมการชุมชน** หมายถึง บุคคลที่ได้รับการเห็นชอบจากชาวบ้านหรือได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานเทศบาลเมือง จังหวัดขอนแก่น ให้เป็นผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่เฉพาะในการทำกิจกรรมของชุมชน เช่น ตำแหน่งประธานกลุ่มผู้สูงอายุ คณะกรรมการชุมชน อสม. เป็นต้น

4. ขอบเขตของการวิจัย (Scope of Resarch)

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาการนำหลักคุณธรรมมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนสลัมให้ดีขึ้น โดยขอบเขตของการวิเคราะห์คุณธรรมที่ชาวบ้านชุมชนกลัวภัยไม้ป่านำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นจะมุ่งเน้นทางด้าน การประกอบอาชีพ การหาเลี้ยงครอบครัว การดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนสลัมอย่าง

4.2 ขอบเขตด้านประชากรที่ศึกษา

ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนสลัมกล้วยไม้ป่า ซึ่งจัดได้ว่าเป็นชุมชนแออัดในเขตเมือง จ. ขอนแก่น โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์มีทั้งหมด 29 คน แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก (ใช้ในการศึกษาความเคลื่อนไหวเรื่องการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต) จำนวน 19 คน และเป็นกลุ่มเป้าหมายรอง (ใช้ในการสัมภาษณ์ถึงเหตุการณ์และกิจกรรมในชุมชน) จำนวน 10 คน

4.3 ขอบเขตสถานที่ศึกษา

สถานที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ ชุมชนแออัดริมทางรถไฟแห่งหนึ่งใน จ. ขอนแก่น โดยผู้วิจัยใช้ชื่อสมมุติในการวิจัยครั้งนี้ว่า “ชุมชนกล้วยไม้ป่า”¹

4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาทำการศึกษาเป็นระยะเวลา 7 เดือน นับตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2548 – 31 มีนาคม 2549

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย (Expected Result+Application)

5.1 เพื่อได้ทราบปัญหาในด้านต่างๆ ของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนสลัม และได้เรียนรู้วิธีการปรับตัว การเอาตัวรอดโดยการนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

5.2 เพื่อได้รู้ว่า หลักคุณธรรมในเรื่องใดบ้างที่ชาวสลัมเลือกที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น

5.3 เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาช่วยเหลือและส่งเสริมให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ในรูปแบบและทิศทางที่ถูกต้อง เหมาะสม และตรงกับความต้องการของคนในชุมชนต่อไป

¹ สาเหตุที่ผู้วิจัยใช้นามสมมุติในการศึกษาค้นคว้านี้ เนื่องจากในเนื้อหาของงานวิจัยมีการกล่าวถึงความไม่โปร่งใสในการบริหารจัดการชุมชนซึ่งได้งบประมาณมาจากภาครัฐ และในชุมชนมีการเปิดบ่อนรวมถึงทำผิดกฎหมายของบ้านเมือง ดังนั้นเพื่อความปลอดภัยของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้ “ชื่อ ชุมชนสมมุติ” และ “ชื่อกลุ่มตัวอย่างสมมุติ” และผู้วิจัยขอขอบคุณชาวบ้านผู้ให้ความร่วมมือทุกท่านมา ณ. ที่นี้

6. ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษา คุณธรรมที่ชาวบ้านของชุมชนกล้วยไม้ป่าได้นำมาใช้ ในการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น เจริญขึ้น มีความสุขขึ้นทั้งทางร่างกายและ จิตใจ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาและวิเคราะห์ของการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อสรุปในระยะเวลาหนึ่งที่ ผู้วิจัยได้ลงไปศึกษาเท่านั้น

7. ข้อจำกัดในการวิจัย

7.1 การวิจัยดังกล่าวศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่สลัมแห่งหนึ่งใน จ. ขอนแก่น เท่านั้น ดังนั้นความคิดเห็นหรือความต้องการของชาวบ้าน จึงเป็นวิธีคิดแบบปัจเจกบุคคลซึ่งสะท้อน ออกมาตามประสบการณ์และสภาพแวดล้อม รวมถึงผลการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อสรุปเฉพาะในช่วง ระยะเวลาที่ได้เข้าไปทำวิจัย

7.2 ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษามีระยะเวลา 7 เดือน นับตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2548 – 31 มีนาคม 2549 เท่านั้น

8. หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 8.1 กระทรวงพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
- 8.2 การเคหะแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย
- 8.3 โครงการ “บ้านเอื้ออาทร” และ “โครงการบ้านมั่นคง” ภายใต้การดำเนินงานของ
รัฐบาล
- 8.4 เทศบาลเมือง จ.ขอนแก่น
- 8.5 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Review of Literature)

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต กรณีศึกษา ชุมชนสลัมจังหวัดขอนแก่น” ครั้งนี้ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องรู้ถึงรากฐานของแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนสลัมเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องหลักคุณธรรมและแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยแนวคิดทั้ง 3 นี้จะนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบว่าชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ป่าได้นำหลักคุณธรรมในเรื่องใดบ้างมาใช้ในการขจัด บรรเทาหรือแก้ไข ปัญหาชีวิต และเมื่อชาวบ้านได้นำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตแล้วส่งผลอย่างไรบ้าง คุณภาพชีวิตของตนเองได้รับความอยู่ดีมีสุขขึ้นหรือไม่อย่างไร

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวสลัม แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่นำมาใช้เป็นกรอบในการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดพื้นฐานด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนสลัม

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ถึงหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนสลัมได้ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนั้นกรอบแนวคิดที่น่าจะชัดเจนและตรงประเด็นมากที่สุดคือ ต้องเข้าไปดูว่าที่ผ่านมามีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนแออัดหรือกลุ่มคนที่มีฐานะยากจนในชนบทมีอะไรบ้างและผลที่ได้เป็นอย่างไร แต่จากการศึกษาค้นคว้า พบว่ายังไม่มีผลงานวิจัยที่มุ่งศึกษาหลักคุณธรรมของกลุ่มคนในชุมชนสลัมหรือกลุ่มคนจนโดยตรง ผู้วิจัยจึงพยายามศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธรรมะที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการนำมาใช้ในชุมชนสลัมให้ได้มากที่สุด โดยขั้นแรก ผู้วิจัยได้เข้าไปดูว่า คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนสลัมคือใคร เพราะเหตุใดจึงต้องเข้ามาอยู่ในชุมชนสลัม และเมื่อมาอยู่ในชุมชนสลัมแล้วมีอุปสรรคปัญหาอะไรบ้าง เนื่องจากผู้วิจัยมองว่าการที่เราพยายามทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนสลัมอย่างลึกซึ้งจะเป็นสะพานนำไปสู่การเข้าใจ “การเป็น” และ “การดำรงอยู่” ของชาวสลัม และเมื่อเราเข้าใจสภาพปัญหาของชาวชุมชนสลัมแล้ว เราจะสามารถสกัดเอาเฉพาะหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านในสลัมควรนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างชัดเจนและตรงประเด็นต่อไป

สำหรับการกำเนิดและก่อเกิดความเป็นสลัมมีดังต่อไปนี้ จากงานวิจัยเรื่อง “ชุมชนแออัด ตะกอนบางกอก” ของสิริลักษณ์ แก้วยศ (2541), “วิวัฒนาการของชุมชนแออัดและองค์กรชุมชนแออัดในเมือง กรณีศึกษาเมืองเชียงใหม่” ของอรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2541), “คนใต้สะพาน” ของสุวิทย์ วัฒนและคณะ (2546) และ งานวิจัยเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ของชาวชุมชนแออัดใน

โดยสิริลักษณ์ แก้วยศ, (2533) ได้กล่าวถึงปัญหาในชุมชนแออัดว่ามีทั้งหมด 10 ประการ ดังสรุปต่อไปนี้

1. ปัญหาคุณภาพ เช่น ที่อยู่อาศัยขาดมาตรฐาน ขาดการดูแลรักษา วัสดุที่ใช้เป็นไม้กระดานคุณภาพต่ำ บางครั้งเป็นกระดาษแข็งๆ การปลูกบ้านเป็นแบบหยาบๆ ไม่มั่นคง สภาพบ้านเรือนปลูกระเกะระกะ ไม่มีท่อระบายน้ำโสโครก โดยพื้นที่ทุกตารางนิ้วถูกใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด บางบ้านไม่มีหม้อแปลงไฟฟ้าเป็นของตนเองต้องไปขอต่อจากเพื่อนบ้าน
2. ปัญหาทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนแออัดมีรายได้น้อย มีอาชีพที่ไม่แน่นอน ขาดทักษะในการทำงาน เป็นแรงงานไร้ฝีมือ
3. ปัญหาครอบครัว-เด็ก -เยาวชน เด็กในชุมชนมาจากครอบครัวที่แตกแยก ถูกทอดทิ้ง ผู้ปกครองส่วนใหญ่ชอบดื่มเหล้าและเล่นไพ่ ขาดความเอาใจใส่ ชอบใช้กำลังทุบตี เด็กขาดอาหารที่ครบถ้วนตามหลักโภชนาการ เป็นต้น
4. ปัญหาด้านการศึกษา เยาวชนในแหล่งชุมชนแออัดขาดการศึกษาในวัยที่สมควรเรียนก่อให้เกิดการไม่รู้หนังสือตามมา และมีผลกระทบต่อการทำงานทำในอนาคต
5. ปัญหาด้านสาธารณสุข ในชุมชนแออัดมีที่อยู่อาศัยไม่ถูกสุขลักษณะ เนื่องจากบริเวณที่อยู่อาศัยมีความแออัดยัดเยียด มีน้ำเน่าเสีย อากาศบริสุทธิ์ และแสงสว่างไม่เพียงพอ โรคภัยไข้เจ็บจึงติดต่อกันได้ง่าย นอกจากนี้ชาวบ้านยังไม่นิยมไปหาหมอเพื่อทำการรักษาให้ถูกวิธีเพราะไม่มีเงิน จึงไปซื้อยาชุดหรือยากระดุนกำลังมากินแทน ซึ่งอาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้
6. ปัญหาอัคคีภัย เนื่องจากสภาพบ้านเก่า เสื่อมโทรม อยู่อย่างแออัด ใช้วัสดุก่อสร้างที่ติดไฟง่ายและทางเดินแคบ เมื่อเกิดอัคคีภัยหรือไฟฟ้าลัดวงจร

7. ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติดให้โทษ เนื่องจากเยาวชนขาดการศึกษาเล่าเรียน ไม่สามารถหางานที่เหมาะสมทำได้ จึงเป็นเหตุให้ก่ออาชญากรรมได้มากกว่าเด็กทั่วไป นอกจากนี้การที่ประสพภาวะเศรษฐกิจในครัวเรือนทำให้ต้องขวนขวายหาสิ่งที่ตนเองต้องการ เช่น การฉกชิงวิ่งราวการลักเล็กขโมยน้อยหรือค้ายาเสพติด จนติดเป็นนิสัยและไม่รู้สึกตัวว่าตนเองกระทำผิด ซึ่งยากต่อการแก้ไขปรับปรุง
8. ปัญหาการดำรงอยู่ของชุมชนแออัด
9. ปัญหาสังคมและการเมือง
10. ปัญหาประชากรเพิ่มขึ้น

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นทำให้นุคคลภายนอกรวมถึงภาครัฐมองว่าคนสลัมคือ “ตัวปัญหา” ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่ทัศนียภาพอันงดงามของประเทศ รวมถึงเป็นตัวอันตราย ก่อให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน เป็นบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ ดังนั้นวิธีแก้ปัญหามุมชนสลัมในระยะแรกจึงเป็นการไล่หรือ ขับไล่ออก กำจัดทิ้ง ต่อมาการแก้ไขปัญหามุมชนสลัมในระยะที่สองเริ่มเป็นไปในลักษณะของความประณีตประณีต รอมชอม และเห็นอกเห็นใจชาวสลัมมากขึ้นโดยการจัดหาที่อยู่หรือสร้างแฟลตราคาถูกให้อยู่ อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหามุมชนสลัมด้วยการจัดหาที่อยู่อาศัยรองรับ หากมองอย่างผิวเผินดูเหมือนจะ “เข้าท่าเข้าที” แต่เนื่องจากแหล่งที่อยู่ใหม่ไกลจากแหล่งงาน ไม่สะดวกในการเดินทาง มีค่าใช้จ่ายสูง ชาวบ้านจึงขายสิทธิ์ให้กับคนชนชั้นกลางแล้วไปหาที่อยู่ใหม่ก่อให้เกิดสลัมแห่งใหม่ไปเรื่อยๆ อย่างไม่มีที่ท่าว่าจะจบสิ้น

สำหรับการแก้ปัญหามุมชนสลัมในปัจจุบันนับว่าเป็นเรื่องที่น่ายินดีว่าบุคคลภายนอกพยายามมองปัญหาในสลัมอย่างเข้าอกเข้าใจ และเข้าถึงศักยภาพของชาวชุมชนสลัม โดยมีการจัดสรรเงินทุนให้ชาวบ้านไปประกอบอาชีพ ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มเพื่อออมทรัพย์ และสร้างงานสร้างอาชีพให้ผู้ด้อยโอกาสทั้งในชุมชนเมืองและชุมชนชนบทเพื่อป้องกันการอพยพไม่ให้ชาวบ้านเข้ามากระจุกตัวอยู่ในเมืองซึ่งจะเป็นบ่อเกิดของชุมชนแออัดต่อไปเรื่อยๆ

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการพยายามบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้ชาวสลัม ส่วนใหญ่มักจะเป็นไปในรูปแบบของการสังคนสงเคราะห์ เช่น การให้การศึกษา ให้ที่อยู่อาศัย ให้เงินจัดหางานให้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ก็ถือเป็นกุศลที่ยิ่งใหญ่และสะท้อนให้เห็นถึงการมีมนุษยธรรมของคนในประเทศ แต่ถ้าหากมีการสงเคราะห์บ่อยๆ อาจส่งผลกระทบ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า ชาวบ้านในชุมชนสลัมก็คือ “คนจนจากชนบทที่อพยพเข้ามาหางานทำให้สังคมเมือง” โดยอุปสรรคปัญหาที่ชาวบ้านต้องเผชิญประกอบไปด้วย 3 เรื่องหลักๆ คือ 1. ปัญหาที่อยู่อาศัย 2. ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ 3. ปัญหาเรื่องสุขภาพจิต ดังนั้นผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์ต่อไปว่า ชาวบ้านในชุมชนสลัม “กล้วยไม้ป่า” ได้ใช้หลักคุณธรรมในเรื่องใดบ้างเพื่อบรรเทาปัญหาดังกล่าวจนสามารถผ่านพ้นวิกฤตไปได้ และในกรณีที่ชาวบ้านยังต้องเผชิญปัญหาในชีวิตอยู่ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ต่อไปว่าเกิดจากชาวบ้านขาดการนำหลักคุณธรรมในเรื่องใดมาใช้

2. แนวคิดเรื่องคุณธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน

สำหรับคุณธรรมที่ได้นำมาใช้เป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเน้นเฉพาะเกี่ยวกับคุณธรรมที่ชาวบ้านในสลัมควรมีและนำมาใช้ในการดำรงชีวิต นั่นคือ คุณธรรมเพื่อแก้ปัญหาสังคมเศรษฐกิจและคุณธรรมเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงหลักคุณธรรมที่ใช้ในการแก้ปัญหาสังคมและเศรษฐกิจ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องรู้ถึงมูลเหตุหรือรากฐานที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม โดย น.อ. ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2546) ได้กล่าวถึงลักษณะของปัญหาสังคมตามหลักสังคมวิทยาว่ามี 4 ลักษณะดังนี้

1. เป็นสภาวะหรือสถานการณ์ที่เลวร้ายแก่ชนหมู่มาก
2. สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม สมาชิกของของสังคมส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้น
3. สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นพอแก้ไขปัญหาได้
4. การแก้ไขสถานการณ์ การแก้ไขปัญหาสังคมต้องกระทำร่วมกัน

ส่วนในทางพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้มีคำสอนที่นำมาช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม โดยต้นตอของปัญหาสังคมนั้นเกิดจาก

1. **โลภะ** คือความอยากได้ (Greed) ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักเต็ม ซึ่งเปรียบเสมือนอุทกภัยคือภัยที่เกิดจากน้ำ
2. **โทสะ** คือ ความคิดประทุษร้าย (Hatred) ซึ่งเปรียบเสมือนอัคคีภัย คือภัยที่เกิดจากไฟ
3. **โมหะ** คือความหลง (Delusion) ความเขลา เบบ้าปัญญา ซึ่งเปรียบเสมือนวาตภัย ภัยคือลม/พายุ โดยภัยทั้ง 3 นี้ สามารถทำลายโลก ทำลายมนุษย์ให้พินาศล่มสลายได้ทั้งสิ้น

สำหรับวิธีการกำจัดโลภะนั้น ต้องแก้เสียด้วยการให้ การบริจาค แก่ด้วยความไม่โลภ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ได้ ให้มีการเจือจางเผื่อแผ่แก่ผู้ที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่ผู้รับ ให้มีการเสียสละแบ่งปัน โดยการให้ทานนี้เป็นข้อหนึ่งในหมวดสังคหวัตถุ คือคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน

วิธีการแก้ปัญหาโทสะหรือความโกรธ และโมหะหรือความหลง คือ เมื่อความโกรธและความหลงเกิดขึ้นต้องใช้วิธีกำจัดรากเหง้าต้นตอของความชั่วเช่นกัน จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์ว่าชาวบ้านในชุมชนสลัมกล้วยไม้ป่ามีโลภะ โทสะและโมหะอย่างไรและพวกเขามีวิธีการกำจัดโลภะ โทสะและโมหะของตนในรูปแบบใดบ้าง

คุณธรรมที่ใช้ในการแก้ปัญหาสังคมและเศรษฐกิจอีกประการหนึ่งคือ คุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน (น.อ. ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2544) นั่นคือการเป็นเพื่อนและการมีเพื่อนที่ดี ซึ่งถือเป็น**คุณธรรม 10 ประการ (นาถกรณธรรม)** ที่จะทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้ โดยลักษณะของเพื่อนหรือกัลยาณมิตรที่ดีมี 4 ประการคือ

1. มิตรอุปการะ (อุปการะ/the helper) ซึ่งมีลักษณะคือ

เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน

เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน

เมื่อเพื่อนมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้

เมื่อมีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่เพื่อนออกปาก

2. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข (สมานทุกข์ สุข/the man who is the same in weal and woe) มีลักษณะดังนี้คือ

- บอกความลับแก่เพื่อน

- ปิดความลับของเพื่อน

- มีภัยอันตรายไม่ละทิ้งเพื่อน

- แม้ชีวิตก็สละให้ได้

3. มิตรแนะประโยชน์ (อติถักขายี/the man who give good counsel) มีลักษณะดังนี้

- คอยห้ามปรามไม่ให้ทำชั่วร้าย

- คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี

- ให้ได้ฟัง ให้ได้รู้ สิ่งที่ยังไม่เคยได้รู้ ไม่เคยได้ฟัง

- บอกทางสุขให้

4. มิตรที่น้ำใจ (อนุภัมปะกะ) คือมิตรที่มีความรักความใคร่/ the mam who sympathizes) มีลักษณะดังนี้คือ

- เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจไปด้วย (ทุกข์ด้วย สุขด้วย)
- เพื่อนมีสุข พลอยแจ่มชื่นยินดีไปด้วย (สุข สุขด้วย)
- ใครเขาตีเพื่อน ก็คอยยับยั้งแก้ไข
- เขาสรรเสริญเพื่อน ก็ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์ว่า ชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ป่าสามารถประพฤติปฏิบัติตนให้สามารถเป็นกัลยามิตรที่ดีตามหลักคุณธรรมดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นได้หรือไม่และความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ป่าเป็นไปตามหลักกัลยามิตรที่หรือหรือไม่ว่างไร

น.อ. ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2546) ได้กล่าวถึงหลักมฆุขธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการดำเนินชีวิตว่า

หลักมฆุขธรรม

เบญจศีล (ศีล 5) ความประพฤติชอบทางกาย วาจา (the five precepts) ประกอบด้วย

1. เว้นจากการฆ่า การประทุษร้ายสัตว์ รวมทั้งมนุษย์ด้วย
2. เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ เว้นจากการลัก ฉ้อโกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น
3. เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิทธิ์ที่ผู้อื่นรักและหวงแหน
4. เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง
5. เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุรา เมรัยและสารเสพติดต่างๆ อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ฉัตรชัย แนวพญา (2542) ได้กล่าวถึง**ธรรมในการแก้ปัญหาชีวิต** โดยสรุปว่า

1. **ปัญหาทางกาย** ต้องแก้ด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาอาชีพด้วยความรอบคอบและอดทน เพื่อแสวงหาปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคที่จำเป็นในการใช้อุปโภคบริโภคให้พอเพียงแก่ฐานะตามอัตภาพแห่งตนและต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการไม่เห็นแก่ตัว

2. **ปัญหาทางใจ** ต้องแก้ด้วยการแสวงหาศาสนาคำสอนเพื่อนำมายึดเหนี่ยวจิตใจ แต่ไม่ว่าจะเป็นปัญหาแบบชั่วคราวหรือแบบถาวร ที่สำคัญต้องมีคือ อินทรีย์ 5 พละ 5 ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมานธิ ปัญญา เมื่อเกิดปัญหาอะไรขึ้นก็ตามให้มีสติ อย่าตื่นตระหนก ใจวุ่นวาย ฟุ้งซ่าน

จากแนวคิดเรื่องธรรมในการแก้ปัญหาชีวิตครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์ว่า ชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ป่าต้องประสบปัญหาทางกายและทางใจอย่างไรบ้าง นอกจากนี้ชาวบ้านได้นำหลักธรรมมาแก้ไขปัญหาชีวิตของตนอย่างไร เป็นต้น

พระธรรมญาณมุนี ได้กล่าวไว้ในหัวข้อ “ความสุขใดที่ใจใฝ่หา” ในหนังสือ คู่มือการพัฒนาคุณธรรม (2532) ว่า การพัฒนาตนเองเพื่อให้เข้าสู่การเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีวิธีปฏิบัติอยู่ 3 ประการคือ

ประการที่ 1 สร้างสิ่งดีที่ควรจะมีแต่ยังไม่มีให้มากขึ้น

ประการที่ 2 ปรับปรุงสิ่งที่มีแล้วแต่ยังไม่เหมาะ ให้มีลักษณะเหมาะสมขึ้น

ประการที่ 3 แก้ไขสิ่งที่มีอยู่แต่ผิดพลาดบกพร่องไป ให้เข้าสู่ความถูกต้อง ความสมบูรณ์

โดยการพัฒนาตนเองนี้ทุกคนต้องปฏิบัติด้วยตัวเองและการพัฒนาตนนั้นเป็นงานที่ต้องกระทำต่อเนื่องชั่วชีวิต ไม่มีโอกาสที่จะว่างเว้น นอกจากนี้พระธรรมญาณมุนียังได้กล่าวถึงส่วนสำคัญแห่งความเป็นคนว่ามี 4 ประการคือ 1) ธรรมะ 2) อาชีพ 3) หน้าที่ 4) สังคม จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าหลักธรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญหนึ่งใน 4 ของชีวิตมนุษย์ โดยหลักคุณธรรมนี้ยังแบ่งเป็น 2 ประการคือ 1. คุณธรรมส่วนตัว อันได้แก่ ความรับผิดชอบ ความรู้สึกผิด รู้ว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ 2. คุณธรรมส่วนสังคม อันได้แก่ ความรู้จักเด็กรู้จักผู้ใหญ่

ไสว ทองมาลา (2542) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “คู่มือการศึกษาจริยธรรม” ถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับคุณธรรม-จริยธรรมซึ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิต โดยผู้วิจัยจะขอกกล่าวถึงเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่จะใช้ในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. สติสัมปชัญญะ หมายถึงความรู้สึกตัว ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. รู้ตัวว่า การที่ตนกำลังทำนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่
2. รู้ตัวว่า การที่ตนกำลังทำนั้นเหมาะกับตนหรือไม่

3. รู้ตัวว่า การที่ตนกำลังทำนั้นเป็นสุขหรือเป็นทุกข์
4. รู้ตัวว่า การที่ตนกำลังทำนั้นเป็นความมกมายหรือไม่

ขันติ ความอดทน หมายถึงการรักษาปกติภาพของตนไว้ได้ ในเมื่อถูกกระทบด้วยสิ่งอันไม่พึงปรารถนา ขันติ มี 2 ประเภท คือ 1. ขันติ 2. อธิวาสนขันติ ประเภทแรก ขันติ หมายถึง ความอดทนในการทำงาน ทำการทั่วไป เช่น อดทนต่อความหิว ความกระหาย ความเหนื่อย ความหนาว ความร้อน ความเจ็บปวด โดยสรุปคือ

- อดทนต่อความลำบากตรากตรำ - ไม่แสดงอาการของความขลาดไม่สู้งาน ไม่สู้ความลำบากตรากตรำ
- อดทนต่อทุกขเวทนา - คือเมื่อเจ็บป่วยก็ไม่แสดงอาการทรมนทรมายจนเกินไป
- อดทนต่ออำนาจกิเลส - คือ เมื่อได้ลาภยศก็ไม่แสดงอาการตื่นเต้นตาโต

ประการที่สอง อธิวาสนขันติ หมายถึง ความอดทนต่อการล่วงเกินของคนอื่น เฉพาะอย่างยิ่งคนที่ต่ำกว่าเรา กล่าวคือ อดทนต่อความเจ็บใจ คือ อดทนต่อความกระแทกแตกดันของคนอื่น

นอกจากนี้ ไสว ทองมาลา ยังได้กล่าวถึงธรรมสำหรับส่งเสริมสังคม (2542, น.55) ไว้ว่า...ความเจริญและความเสื่อมของสังคมนั้น ย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัย สมัยใดคนในสังคมนั้นมีธรรมเป็นสรณะ มิใช่มุ่งเอาวัตถุอย่างเดียวยกเว้นที่เรียกว่า “วัตถุนิยม” สมัยนั้น สังคมก็เจริญก้าวหน้า มีความสงบสุข เพราะธรรมเป็นปัจจัยให้เกิดความเจริญ สมัยใดสังคมไม่มีธรรม ไม่ถือธรรมะเป็นสรณะ สมัยนั้น สังคมก็เสื่อมเกิดปัญหาเดือดร้อนไม่มีความสุข เพราะสังคมปราศจากธรรม ดังนั้น การพัฒนาสังคมจะต้องอาศัยธรรมะเป็นหลักยึดในการปฏิบัติ โดยหลักธรรมในการพัฒนาสังคมนั้น ไสว ทองมาลาได้กล่าวไว้เป็นอันมาก แต่ผู้วิจัยจะขอนำมากล่าวเฉพาะหลักธรรมที่จะใช้ในการวิเคราะห์งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวสลัม” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- โลกपालธรรม คือธรรมคุ้มครองโลก 2 ประการ
 1. หิริ
 2. โอตตัปปะ

หิริ หมายถึง ความละอายต่อการกระทำชั่ว อันได้แก่ ทุจริตทางกาย-วาจา-ใจ ซึ่งทำให้เกิดความทุกข์ ความเสียหายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น การละอายต่อการทำชั่วหรือบาป อันเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจว่า การทำ การพูดและการคิดที่จะก่อให้เกิดความทุกข์ ความเสียหายทั้งแก่

โอดตัปปะ หมายถึงความเกรงกลัวต่อผลของความชั่วที่เป็นบาป ทุกจริต มีผลทำให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน ความเสียหาย ทั้งแก่ตนเองและแก่สังคมโดยรวม

ธรรมะ 2 ประการนี้ ควรปลูกฝังให้เกิดมีในชีวิตประจำวัน หมั่นประพฤติปฏิบัติให้มั่นคง ก็จะไม่หลงไปตามอำนาจของกิเลสที่คอยเหนี่ยวรั้งจิตใจให้ไหลไปตามกระแสของโลกของโลก ผู้ที่ประพฤติดีมีมั่นในธรรม 2 ประการนี้ ย่อมจะไม่ทำความชั่วจะประกอบแต่คุณงามความดี ชีวิตก็จะมีแต่ความสงบสุข โลกก็จะร่มเย็นเป็นสุข ดังนั้นธรรมะ 2 ประการนี้ จึงเรียกว่า โลกपालธรรม คือธรรมคุ้มครองโลก ธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวาย

ส่วนหลักคุณธรรมที่ใช้ในการแก้ปัญหาความยากจน ประกอบด้วยคาถา 4 คำคือ

- อ. มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ ในการประกอบกิจการงานเป็นสัมมาอาชีพ เป็นการทำงานสุจริต (อุฏฐานสัมปทา)
- อา. รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ อย่าให้สูญหายหรือถูกลักขโมย (อารักขสัมปทา)
- ก. คบเพื่อนดีงาม มีประโยชน์ (กัลยาณมิตรตตา)
- ส. เลี้ยงชีวิตพอควร พอดี ไม่ฟุ่มเฟือย แต่ไม่ถึงกับอดอยากเบียดกรอ ใช้จ่ายต้องต่ำกว่ารายได้จึงจะเก็บทรัพย์อยู่ (สมชีวิต)

นอกจากนี้**หลักคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสุขของชาวบ้านหรือความสุขของคฤหัสถ์** รศ.ดร. ศรีทัพบทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์ (วารสารพ.ล.ศ. , 2531) ,สวัสดิ์ ทองมรเพชร (วารสารพ.ล.ศ. , 2541) กล่าวว่า ความสุขของคฤหัสถ์ หมายถึง ความสุขของชาวบ้าน ความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ ความสุขอันชอบธรรมของผู้ครองเรือน มี 4 อย่างคือ

1. ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ (อติสุข)

สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ หมายความว่า ได้ความภูมิใจ ความอบอุ่นว่าตนมีทรัพย์ ซึ่งหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยน้ำพักน้ำแรง ความอุตสาหะของตนโดยสุจริตและชอบธรรม

2. ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ (โภคสุข)

สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์ หมายถึงว่า ความภูมิใจ ความสบายใจ ความสะดวกในการใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มาโดยสุจริตและชอบธรรม โดยการใช้ทรัพย์นั้นต้องระมัดระวัง รู้จักประหยัดมัธยัสถ์ โดยเฉพาะผู้ที่มีเงินเดือน ไม่มีให้รายได้อื่นใดเลย ถ้าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยก็จะทำให้ครอบครัวได้รับความเดือดร้อน พระพุทธเจ้าประทานโอวาทไว้ว่า เมื่อเราหาโภคทรัพย์มาได้แล้ว สมควรแบ่งทรัพย์ออกเป็น 5 ส่วนคือ

- 1) ใช้ทรัพย์เพื่อเลี้ยงตนเอง มารดา บิดา บุตร ภรรยา คนใช้ให้มีความสุข
- 2) ใช้ทรัพย์เพื่อเลี้ยงดูเพื่อนฝูงให้มีความสุข
- 3) ใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่างๆ
- 4) เพื่อทำพละ (เสียสละ) 5 อย่าง คือ
 - ก. ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ
 - ข. อดิพละ สงเคราะห์รับแขก
 - ค. บุญเปตพละ ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว
 - ง. เทวตาพละ ทำบุญอุทิศให้เทวดา
- 5) บริจาคทานให้แก่สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ เช่น พระภิกษุ สามเณร เป็นต้น

3. ความสุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ (อนณสุข)

สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ หมายถึงความที่ได้ความภูมิใจ ความโล่งใจ ความเบาใจ ที่ตนไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ถูกใครมาทวงหนี้ ไม่มีภาระต้องเสียดอกเบี้ย

4. ความสุขเกิดจากการประกอบอาชีพการงานปราศจากโทษ (อนวชชสุข)

สุขเกิดจากการประกอบอาชีพการงานที่ปราศจากโทษ หมายถึงความที่ สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ ได้แก่ ได้ความภูมิใจ ความสบายใจที่ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ทั้งการงานที่ทำก็เป็นสัมมาชีพ ใครๆ จะตำหนิติเตียนมิได้ สุขข้อนี้มีค่ามากที่สุดเพราะเป็นสุขที่เกิดจากศีลธรรม จริยธรรมโดยตรง

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าในทางพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงแนะนำเรื่องความสุขอย่างสมบูรณ์ให้ทราบ เพื่อจะให้เกิดผลทางปฏิบัติและจะได้ชวนชวยให้เป็นไปตามนี้ได้ เป็นความสุขที่ได้สัดส่วน โดยยึดหลักง่ายๆ คือ

ต้องมีทรัพย์

ต้องจ่ายทรัพย์

ต้องไม่เป็นหนี้

ต้องทำงานไม่มีโทษ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำหลักคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสุขของชาวบ้านหรือความสุขของคฤหัสถ์มาใช้ในการวิเคราะห์หว่า ชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ป่าสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขโดยการนำหลักความสุขของคฤหัสถ์มาใช้หรือไม่อย่างไร และผลที่ได้รับเป็นอย่างไร

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากงานวิจัยเรื่อง “โครงการสำรวจวิจัยและปฏิบัติงานสังคมในชุมชนโครงการฟื้นฟูเมืองชุมชนดินแดง” ของ อมรา พงศาพิชญ์และคณะ (2548) พบว่ามีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิตดังต่อไปนี้

ยุพา อุดมศักดิ์ ให้ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิต คือ คุณภาพในด้านสุขภาพสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ศาสนา ซึ่งเป็นค่าเทียบเคียงไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวที่แน่นอน กล่าวคือ ทุกคนทุกประเทศอาจจะกำหนดมาตรฐานกันไปตามความต้องการและความต้องการ คุณภาพชีวิตนี้ย่อมเปลี่ยนแปลง

ชัยวัฒน์ ปัญญาพงศ์ ให้ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิตหมายถึง ชีวิตที่ไม่เป็นภาระและไม่ก่อปัญหาทางสังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความคิดและความสามารถที่จะดำรงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองได้อย่างถูกต้อง แก้ปัญหาที่สลับซับซ้อนได้ สามารถหาวิธีอันชอบธรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองพึงประสงค์ภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่

สุนน อมรวีวัฒน์ ให้ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิต คือ ชีวิตที่มีคุณภาพซึ่งเป็นชีวิตที่อยู่รอด อยู่ดี อยู่อย่างมีหลักการและบุคคลนั้นสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหามาได้เพื่อดำเนินชีวิตไปอย่างสงบตามอัตภาพ

ประเวศ วสี กล่าวถึง คุณภาพชีวิตว่า คือเสรีภาพ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านวัตถุ ด้านสังคม และด้านจิตใจ โดยด้านวัตถุมีเครื่องชี้วัดคือ การมีวัตถุปัจจัยที่เพียงพอแต่ต้องถูกบีบบังคับจากความอดอยากขาดแคลน ส่วนด้านสังคมมีเครื่องชี้วัดคือ ไม่มีการกดขี่เบียดเบียนกันด้วยประการต่างๆ ในสังคมมนุษย์สามารถเป็นตัวของตัวเอง สามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้ และเลือกที่จะดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม สุดท้ายในด้านจิตใจ มีตัวชี้วัดคือ การมีเสรีภาพจากการบีบบังคับ จากกิเลสในใจของตนเอง

ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พาณิชพันธ์ (วารสารพ.ล.ส. ฉบับ 204 เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน, 2540) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “คุณภาพชีวิต” เอาไว้ว่า หมายถึงความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคล อันน่าจะเทียบเคียงกับภาษาอังกฤษว่า well-being หรือการกินดีอยู่ดี นอกจากนี้คุณภาพชีวิตยังรวมถึง มิติของการมีชีวิตที่ดี อันประกอบด้วยความสุข ความพอใจในชีวิต ความนับถือตนเอง สุขภาพการทำงานของร่างกายและสภาวะทางเศรษฐกิจที่ดี

ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต

แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตมีความชัดเจนมากขึ้น เมื่อพ.ศ. 2523 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดเนื้อหาสาระหรือเป้าหมายเพื่อให้คนไทยได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเรียกว่า “ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน หรือ “จปฐ. 8” ดังที่นายแพทย์ประพันธ์ ปิยะรัตน์ อธิบายโดยสังเขปว่า คุณภาพชีวิต คือการดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมฯ หนึ่งๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยมีเครื่องชี้วัด “จปฐ.” กำหนดเครื่องชี้วัดคุณภาพขึ้นมาดังนี้คือ

1. อาหารดี
2. มีบ้านอาศัย
3. ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว
4. ครอบครัวปลอดภัย
5. ได้ผลผลิตดี
6. ไม่มีลูกมาก
7. อยากร่วมพัฒนา
8. **พาสู่คุณธรรม**

จะเห็นได้ว่าการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น ไม่ได้หมายถึง การมีชีวิตที่ร่ำรวย เพียงพร้อมหรือมีหน้ามีตาในวงสังคมเท่านั้น แต่การมีคุณภาพชีวิตที่ดียังรวมไปถึงการมีจิตใจที่มีคุณธรรมน้อมนำใจด้วย ดังนั้นบุคคลที่มีรายได้สูง มีบ้านหลังใหญ่โตพร้อมด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกก็ไม่จำเป็นต้องมีคุณภาพชีวิตดีกว่าคนที่ขาดสิ่งดังกล่าวเสมอไป

เย็นใจ เลหาวิช กล่าวว่ คุณภาพชีวิตอาจแบ่งองค์ประกอบไว้ 2 ส่วน คือ

- สิ่งที่เป็นระดับพื้นฐาน คือ ส่วนที่ทำให้พอมีชีวิตอยู่ได้ ประกอบไปด้วย เสรีภาพในขอบเขตแห่งกฎหมาย หรือประเพณีของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่
- สิ่งที่เป็นต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิต เป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากสภาพพอยู่ได้ ให้กลายเป็นอยู่ดี อันได้แก่

1. สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเอื้ออำนวยต่อการเพิ่มคุณภาพ ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่ไม่มีมลภาวะสงบ เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาตนเองและอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด
2. คุณสมบัตส่วนตัวที่เหมาะสม ซึ่งทำให้สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของบุคคล ได้แก่ การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต การมีความสามารถในการตัดสินใจ การมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม และการมีความพยายามอดทนและอดทน
3. คุณสมบัตที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ได้แก่ การมีความมักน้อย ประหยัด ไม่โลภ การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา การมีระเบียบวินัยและการมีจริยธรรมอื่นๆ ที่สังคมยอมรับ

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ได้เสนอคุณภาพของสังคมที่พึงปรารถนาว่าควรประกอบด้วย

- สุขภาพกายและใจของประชาชน
- สุขภาพความเป็นอยู่ของประชาชน
- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- สิทธิเสรีภาพของประชาชน
- ความยุติธรรมต่อบุคคล
- ความสงบร่มเย็นในสังคม
- ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแห่งชาติ
- สภาพสิ่งแวดล้อม
- ความเจริญต่อเนื่องสู่อนาคต

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) ได้กำหนดหลักพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนไทย ซึ่งเป็นรากฐานของการนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดั่งไว้ดังนี้

ด้านความสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

1. ทุกคนได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่น้อยกว่า 12 ปี และมีโอกาสเรียนรู้อุตสาหกรรมชีวิตเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะฝีมือและวิชาชีพที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต
2. ทุกคนได้รับการประกันสุขภาพในมาตรฐานที่เท่าเทียม
3. ผู้สูงอายุทุกคนที่ไม่มีรายได้เพียงพอในการยังชีพ ได้รับหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิต

ด้านความจำเป็นปัจจัยพื้นฐาน

4. ทุกคนได้รับอาหารที่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย
5. ทุกคนมีความมั่นคงในที่พักพิง
6. ทุกคนมีน้ำสะอาดเพื่อดื่มอย่างน้อย 5 ลิตรต่อคนต่อวัน และมีน้ำใช้อย่างน้อย 45 ลิตรต่อคนต่อวัน
7. ทุกคนมีไฟฟ้าใช้
8. ทุกคนมีโอกาสรับรู้ข้อมูล ข่าวสารที่จำเป็นต่อการพัฒนาชีวิต

ด้านความมั่นคงในชีวิต

9. ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนในการประกอบอาชีพ
10. ทุกคนมีความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สินและปลอดภัยจากยาเสพติด

ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์ (วารสารพ.ล.ส., 2543) ได้กล่าวถึง คุณภาพชีวิตที่ดี เอาไว้ว่า หมายถึงชีวิตที่มีความสุข (Happinees) ประชาชนในครอบครัวมีการอยู่ดีกินดี ถูกสุขลักษณะ เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย มีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ปราศจากโจรกรรม มีพละนามัยสมบูรณ์ ปลอดภัย ได้ผลผลิต ผลงานดี **มีคุณธรรม** ไม่เบียดเบียนกัน มีความรักเคารพและยอมรับตนเองและผู้อื่น มีอาชีพเป็นหลักแหล่ง มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เมื่อทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นก็จักนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่ดีขึ้น

จากรายงานการวิจัยของโครงการวิจัยความอยู่ดีมีสุขของประชากรในประเทศกำลังพัฒนา (Wellbeing in Developing Countries) (บัวพันธ์ พรหมพักพิงและคณะ, 2547) ได้กล่าวถึงที่มาของการพัฒนาเชื่อมโยงกับการมีคุณภาพชีวิตไว้ว่า ในช่วงทศวรรษที่ 1960 เชื่อว่าการมีความมั่นคงทางโภชนาการจะช่วยทำให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาได้ ต่อมาในทศวรรษที่ 1970 เริ่มมีการพูดถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐานควบคู่ไปกับเรื่องคุณภาพชีวิต เนื่องจากมีความเชื่อว่าการที่เราจะสามารถบรรลุเป้าหมายของการพัฒนานั้นต้องสร้างความมั่งคั่งและกระจายความมั่งคั่งเพื่อให้มั่นใจว่าความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ได้รับการประกัน

อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอมุมมองอีกด้านหนึ่งว่า ความมั่งคั่งที่จำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์นั้น ไม่ใช่แค่เพียงการแสวงหาความพึงพอใจอันเกิดจากการมีทรัพย์สิน ลาภ เกียรติยศ เท่านั้น แต่ความมั่งคั่งที่แท้จริงน่าจะเกิดจาก **“ความสุข” (Happiness) อันได้แก่ การสละ การให้ การโอบอ้อมอารีย์ และการได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์** เช่นเดียวกับ ัญญา สนิทวงศ์ ณ. ออยุธยา (2536) ผู้ทำวิจัยเรื่อง “โครงสร้างอำนาจของชุมชน: ศักยภาพชุมชนนอโคก” ได้อธิบายถึงความมั่งคั่ง ในมุมมองของชุมชนนอโคกว่า การเข้าถึงความมั่งคั่งที่แท้จริง

Amara Pongsapit (UNDP, 2003:86 อ้างถึงใน ดุษฎี อายุวัฒน์และอภิศักดิ์ ใฝ่ท่าคำ, 2547) ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตที่ศึกษาในระดับชุมชน และได้พัฒนาดัชนีความอยู่ดีกินดีระดับชุมชน (Community-level Well-being Indicators) ซึ่งมีตัวชี้วัดทั้งหมด 9 กลุ่ม ได้แก่ สถานะทางเศรษฐกิจของบุคคลและครอบครัว (Personal/Household Economic Situation) การศึกษา (Education) สุขภาพ (Health) ข้อมูลข่าวสาร (Information) สิ่งแวดล้อม (Environment) โครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรธรรมชาติ (Basic Infra-structure and Natural Resources) ชีวิตครอบครัว (Family Life) วัฒนธรรมและจริยธรรม (Culture and Morality) ชีวิตชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน (Community Life and Community Strenght) ความมั่นคงและปลอดภัยทางสังคม (Social Security and Safety)

จากการศึกษาของ Apisit Thamrongwarangkool (UNDP, 2003:87) ใน 190 หมู่บ้าน 4 จังหวัด ได้แก่ ขอนแก่น สุรินทร์ บุรีรัมย์และนครพนม พบว่า ดัชนีวัดความสุข (Happiness Indicators) ประกอบด้วยองค์ ได้แก่ ความปลอดภัยในชีวิต (Life Security) สุขภาพกายและใจ (Physical and Mental Health) ครอบครัวดี (Good Family) ชุมชนเข้มแข็ง (Strong Community) สิ่งแวดล้อมที่อาศัยดี (Good Living Environment) ความอิสระ (Freedom) ความภาคภูมิใจ (Self pude) และการเข้าถึงธรรมะ (Access to Dharma)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การมีคุณภาพชีวิตที่ดีไม่ได้เกิดจากความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์เพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องแสวงหาความมั่งคั่งทางคุณธรรมภายในจิตใจด้วย จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเข้าถึงความผาสุกอย่างแท้จริง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เฉลิมศรี พลายพงษา (2545, น. 75-178) ศึกษาเรื่อง “มารยาทไทย: วัฒนธรรมบนรากฐานของพระพุทธศาสนา” จากผลการศึกษาพบว่า พุทธศาสนาได้หล่อหลอมชีวิตจิตใจของคนไทยให้อยู่ในกรอบความเชื่อ (ศรัทธา) ในเรื่องกรรม เช่น เรื่องบาปบุญคุณโทษอันเป็นผลของการกระทำสายสัมพันธ์ของคนในชาติจึงถูกร้อยรัดด้วยพุทธธรรม ส่งผลให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามผสมผสานกลมกลืนอย่างแนบแน่นและมั่นคง นับเป็นรากฐานของการสร้างชาติไทย

พรทิพย์ โภคยอุดม (2546) ได้ศึกษาเรื่อง “ชนบทศึกษา: การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ผสมผสานแนวพุทธ” ผลการวิจัยพบว่า การเรียนวิชาดังกล่าวทำให้นิสิตได้ข้อคิดจากชนบทหลายประการ (ซึ่งเป็นลักษณะของการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้) เช่น ความมีน้ำใจ การพึ่งพาอาศัยกัน การให้ความเคารพและให้เกียรติผู้อาวุโส ชยัน อดทน และพึ่งพาตนเอง เป็นต้น

ถนอมศักดิ์ โสภา (2545, บทคัดย่อ, น.68) ศึกษาเรื่อง “การเปรียบเทียบลักษณะทางพุทธศาสนาและปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานระหว่างข้าราชการตำรวจที่ได้รับการอบรมตามโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานกับ ‘ไม่ได้รับการอบรม’” ผลจากการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจที่เข้ารับการอบรมในโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน มีความเชื่อทางพุทธศาสนาและมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการอบรม และพบว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนากับเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง จะมีพฤติกรรมการทำงานสูงกว่ากลุ่มต่ำ ดังนั้นการอบรมตามโครงการนี้จึงควรได้รับการส่งเสริมเพื่อพัฒนาบุคลากรของสำนักงานตำรวจแห่งชาติต่อไป

ธัญญา สนิทวงศ์ ณ. อยุธยา (2536) ได้ศึกษาเรื่อง “โครงสร้างอำนาจของชุมชน : ศึกษากรณีชุมชนชาวอโศก” พบจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ชุมชนปฐุมอโศกเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่เรียกตนเองว่า “ชาวอโศก” โดยมีแนวทางยึดถือร่วมกันด้วยการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยของพุทธศาสนาเป็นหลัก เช่น เมื่อเกิดความขัดแย้ง จะไม่นิยมใช้ความรุนแรง ต้องมีการ “ยอม” และ “ให้อภัย” ส่วนในเรื่องของการทำงาน สังคมอโศกจะทำงานในลักษณะร่วมแรงร่วมใจ มีการกระจายอำนาจตัดสินใจไปสู่ส่วนย่อยของสังคม นอกจากนี้ชุมชนอโศกมองว่า การเข้าถึงความมั่งคั่งที่แท้จริงมิได้หมายถึงการมีทรัพย์สินสมบัติแก้วแหวนเงินทอง แต่หมายถึงความมั่งคั่งของผืนดินที่ทำการเพาะปลูก การมีปัจจัย 4 ในการบริโภค รวมถึงการมีความมั่งคั่งในระดับนามธรรม อันหมายถึงความมีน้ำใจและความมีคุณธรรม

พรทิพย์ บุญวงศ์และคณะ (2547) ศึกษาเรื่อง “โครงการสอดแทรกการเรียนการสอนจริยธรรมเชิงพุทธ ในวิชาภาคการปฏิบัติพยาบาล” โดยกรอบแนวคิดที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้ยึดหลักของพุทธศาสตร์ 3 ข้อ คือ 1.) เว้นจากบาปทั้งปวง 2.) ทำกุศลให้ถึงพร้อม 3.) การบำเพ็ญการทำบุญกิริยาวัตรสุบ เพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์คือ ให้นักศึกษามีการประพฤติปฏิบัติและมีโลกทัศน์ในทางที่ถูกต้องมากขึ้น มีความพอใจในตนเองและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี

ผลที่ได้จากการจัดทำโครงการ ซึ่งประเมินจากแบบประเมิน เพื่อทำความเข้าใจกับตนเอง 2 ครั้งพบว่า นักศึกษามีความเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้สึกพึงพอใจในสิ่งที่มีและเป็นอยู่มากที่สุด รองลงมาได้แก่การเปลี่ยนแปลงในด้านการเรียนที่ดีขึ้น ดังนั้นจึงสรุปได้ว่ากลวิธีทั้ง 3 มีผลในการพัฒนาจิตใ้ให้นักศึกษามีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง รวมถึงมีความเหมาะสมที่จะใช้สอดแทรกในการเรียนการสอนได้จริง

ปราการ บุตรโยจันโท (2538) ศึกษาเรื่อง “คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของบุคลากร ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย” งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาใน 4 ด้านคือ คุณธรรมและจริยธรรมต่อวิชาชีพการบริหาร คุณธรรมและจริยธรรมต่อเพื่อนร่วมงาน คุณธรรมและจริยธรรมต่อสังคมและประเทศชาติและคุณธรรมจริยธรรมต่อตนเอง

ผลจากการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีคุณธรรมและจริยธรรมทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมากและบุคลากรมีความเห็นว่าคุณธรรม-จริยธรรมที่พึงประสงค์ของผู้บริหารที่สำคัญที่สุด 4 ด้านคือ 1.) การปฏิบัติงานโดยยึดหลักกฎหมาย ระเบียบ แบบแผนและนโยบายของหน่วยงานในระดับสูง 2.) เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนและการปฏิบัติงาน 3.) ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 4.) มีวินัยในตนเอง

กรรณิการ์ ไชยสงกาและคณะ (2545) ศึกษาเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีพื้นบ้าน เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและลักษณะนิสัยของเยาวชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านร่องจั่วและชุมชนบ้านทุ่งหลวง อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา” จากผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า องค์ความรู้ที่จะสามารถพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมได้นั้นรวม 3 ประเด็น คือ ด้านพิธีกรรม ดนตรีพื้นบ้านและวรรณกรรมท้องถิ่น คำว่า จ้อยขอและการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวมาใช้ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมเด็กนั้นสามารถฝึกให้เด็กที่มีความก้าวร้าว ขาดความอดทน ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นคนเรียบร้อยและมีความอดทนขึ้น

ชัตติยา กรรณสูตและคณะ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง “คุณธรรม พฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทย” โดยการวิจัยนี้ได้ประกอบไปด้วยโครงการย่อยอีก 4 เรื่องคือ เรื่องที่ 1.) การศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการขัดเกลาทางสังคมและลักษณะทางจิตกับพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทย 2.) การวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนที่เข้มข้นในการปลูกฝังคุณธรรมความซื่อสัตย์: ศึกษาชุมชนพุทธ คริสต์ อิสลาม 3.) พฤติกรรมการทำงานในหน่วยงานให้บริการประชาชนภาครัฐที่มีแนวโน้มความไม่ซื่อสัตย์ในการทำงาน 4.) การสังเคราะห์ผลการวิจัยคุณธรรมและพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทย : การเชื่อมโยงสู่นโยบาย

ผลจากการศึกษา พบว่า คนดีที่ซื่อสัตย์ในสถานภาพต่าง ๆ คือ นักเรียน พ่อแม่ ผู้ปกครอง สมาชิกชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นผลของการขัดเกลาทางสังคมจาก 4 แหล่ง อันได้แก่ 1. สถาบันครอบครัว 2. สถาบันโรงเรียน 3. สถาบันศาสนา 4. สถาบันอื่น ๆ เช่น สื่อมวลชน อย่างไรก็ตาม สถาบันทั้ง 4 ก็มีปัญหาและอุปสรรคในการปลูกฝังคุณธรรมให้กับประชาชน เช่น สถาบันครอบครัว การที่ครอบครัวขยายลดลง ทำให้พ่อแม่ขาดความรู้และเวลาในการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ลูกหลาน ส่วนสถาบันโรงเรียนก็ถูก “ไถ่ถอนศาสนา” ออกไป โดยการให้หลักสูตรที่มีลักษณะแยกส่วนระหว่างวิชาการกับคุณธรรม ในขณะที่สถาบันศาสนา ขาดแคลนบุคลากรที่มีคุณธรรม ความเสียสละและวิธีการที่ถ่ายทอดอย่างเหมาะสม สำหรับสถาบันต่าง ๆ เช่น สื่อมวลชน หน่วยงานภาครัฐก็ขาดการติดตามดูแลหรือหาข้อเท็จจริงต่อความไม่ซื่อสัตย์ทำให้เกิดผลเชิงลบต่อการสร้างและการดำรงคุณธรรมพฤติกรรมความซื่อสัตย์ในสังคมไทย

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอน และวิธีการในการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. หลักเกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนสลัมแห่งหนึ่งใน อ. เมือง จ. ขอนแก่น โดยผู้วิจัยใช้นามสมมุติในการทำวิจัยครั้งนี้ว่า “ชุมชนกล้วยไม้ป่า” สาเหตุที่เลือกชุมชนดังกล่าว เนื่องจาก ชาวบ้านเกือบทั้งหมดมีฐานะยากจน ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และเข้ามาบุกรุกที่ดินของทางการรถไฟเป็นที่อยู่อาศัยมานานกว่า 40 ปี นอกจากนี้ชุมชนดังกล่าวยังได้รับความสนใจจากหน่วยงานของรัฐและ NGOs เข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมหลายอย่าง แต่ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเนื่องจากขาดความสามัคคี รวมถึงชุมชนแห่งนี้ยังคงเคยเป็นแหล่งที่มียาเสพติดชุกชุมและในปัจจุบันมีการตีมูลค่ากันมาก รวมถึงก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทตามมาบ่อยครั้ง จากข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่าชุมชนกล้วยไม้ป่า มีความหลากหลาย ทั้งสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ความหลากหลายเนื่องจากแต่ละบุคคลมาจากต่างถิ่นต่างที่ ทำให้ความร่วมมือร่วมใจมีน้อย และความหลากหลายในการประกอบอาชีพ ดังนั้นจึงถือได้ว่า พื้นที่แห่งนี้เหมาะแก่การศึกษาหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านนำมาใช้ในแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันรวมถึงช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ได้รับความอยู่ดีมีสุขมากยิ่งขึ้น

2. ประชากรที่ศึกษา ได้แก่

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนกล้วยไม้ป่า จ. ขอนแก่น จำนวนทั้งหมด 29 คน โดยกลุ่มตัวอย่างต้องเป็นผู้ที่มีความสมัครใจในการให้ข้อมูลและอยู่ในสถานะที่สามารถให้ข้อมูลได้ เช่น ไม่อยู่ในอาการเมาหรือเสียดสีสัมภาษณ์

3. วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนกล้วยไม้ป่า จังหวัดขอนแก่นจำนวนทั้งสิ้น 29 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายหลัก (ใช้ในการศึกษาความเคลื่อนไหวเรื่องการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต) จำนวน 19 คน และเป็นกลุ่มเป้าหมายรอง (ใช้ในการสัมภาษณ์ถึงเหตุการณ์และกิจกรรมในชุมชน) จำนวน 10 คน สำหรับวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างในกรณีที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักจะใช้วิธีการสุ่มอย่างหลักเกณฑ์ โดยให้มีการกระจายตามฐานะ (รวย-ปานกลาง-จน) และในกรณีที่เป็นกลุ่มเป้าหมายรองได้ใช้

สำหรับวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง 19 คนที่ใช้ในการสัมภาษณ์และสังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้พยายามคัดเลือกโดยให้มีการกระจายตามเกณฑ์ฐานะ (รวย-ปานกลาง-จน) ซึ่งวิธีการพิจารณากลุ่มตัวอย่างที่ใช้สัมภาษณ์อยู่ในเกณฑ์ฐานะใดนั้น ผู้ศึกษาใช้วิธีการไปสอบถามจากชาวบ้านซึ่งถือเป็น “คนใน” และเป็น “กรรมกร” ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะนำมาใช้ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ สำหรับชาวบ้านที่นำมาช่วยตัดสินใจเลือกกลุ่มเป้าหมายหลักมีทั้งหมด 5 คน ประกอบด้วย ผู้นำที่เป็นทางการหญิง 1 คน ผู้นำที่เป็นทางการชาย 1 คน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการหญิง 1 คน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการชาย 1 คน และชาวบ้านทั่วไปจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้อีก 1 คน จากนั้นให้ชาวบ้านทั้ง 5 ช่วยตัดสินใจว่าบุคคลในรายชื่อที่ผู้วิจัยเลือกมาจัดอยู่ในเกณฑ์ฐานะใด โดยบุคคลที่ผู้วิจัยคัดเลือกมาเพื่อใช้สัมภาษณ์ในระดับลึกลงนั้นจะต้องผ่านการตัดสินใจจากชาวบ้านทั้ง 5 คน และ 3 ใน 5 เสียงต้องเห็นพ้องต้องกันว่าบุคคลผู้นั้นจัดอยู่ในระดับเกณฑ์ฐานะรวย-ปานกลาง-จน จริงๆ สำหรับเหตุผลที่ผู้วิจัยใช้เกณฑ์คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากเกณฑ์ฐานะ เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนดังกล่าวอพยพมาจากหลากหลายที่และมีชาวบ้านหลายกลุ่ม บางกลุ่มก็มีฐานะดี มีรถกระบะใช้สามารถส่งลูกเรียนจนถึงระดับปริญญาตรี แต่บางกลุ่มก็มีฐานะจนมาก อยู่บ้านสังกะสีมุงหรือบ้านเพิงไม้ไม่มีรายได้ต้องเก็บขยะขายหรือไปขอทาน ด้วยช่องว่างแห่งความแตกต่างทางฐานะทางเศรษฐกิจเช่นนี้ ทำให้ผู้วิจัยต้องการสัมภาษณ์ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างให้มีความกระจายไปทุกกลุ่มฐานะเพื่อจะได้ทราบปัญหาและการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในรูปแบบที่หลากหลาย รวมถึงไม่เป็นการกระจุกตัวอยู่ที่การศึกษานักบุคคลเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชน

4. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย เน้นศึกษาหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชนสลัม “กล้วยไม้ป่า” โดยเรื่องราวที่จะสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างมุ่งเน้นทางด้านการนำหลักคุณธรรมมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ การหาเลี้ยงครอบครัว การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ การดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนสลัมอย่างผาสุกและปลอดภัย รวมไปถึงการนำหลักคุณธรรมมาปรับใช้กับเหตุการณ์ปัจจุบัน (สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนในปัจจุบัน)

5. เครื่องมือที่นำมาใช้ในการวิจัย

ได้แก่ แบบสอบถาม เทปบันทึกเสียง สมุดบันทึกข้อมูลและกล้องถ่ายรูปเพื่อเก็บรายละเอียดและบรรยากาศในชุมชน

6. วิธีการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

ก่อนที่จะนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปถามชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ป่า แบบสอบถามดังกล่าวจะต้องได้รับการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญก่อน รวมถึงจะสอบถาม-วัดความเข้าใจจากชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างว่า มีข้อมูลคำถามตรงไหนที่ฟังแล้วรู้สึกสับสน ไม่เข้าใจ เพื่อจะได้นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป หลังจากที่ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเสร็จ ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการสอบถามจากเพื่อนบ้าน ญาติหรือบุคคลภายในครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างว่า ข้อมูลที่กลุ่มตัวอย่างให้มาตรงกับพฤติกรรมที่แสดงออกหรือไม่ นอกจากนี้ผู้วิจัยจะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการสอบถามจากนักวิจัยและเจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน NGOs ซึ่งเคยเข้ามาศึกษาและคลุกคลีกับชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ป่ามาก่อนถึงข้อมูลที่คุณศึกษาได้ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่

7. วิธีการเก็บข้อมูล

7.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interview) การวิจัยครั้งนี้จะเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่ได้คัดเลือกไว้จำนวนทั้งหมด 29 คน (โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาความเคลื่อนไหวเรื่องการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตจำนวน 19 คน และกลุ่มตัวอย่างที่สามารถให้รายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ในชุมชนและกิจกรรมของชุมชนจำนวน 10 คน)

7.2 นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตการณ์จากการที่กลุ่มตัวอย่างทำงาน พูดคุยกับสมาชิกในครอบครัวหรือเพื่อนบ้าน รวมถึงการมีกิจกรรมร่วมกับครอบครัวและชุมชนของกลุ่มตัวอย่าง เช่น ผู้วิจัยจะเข้าร่วมประชุมประจำเดือน และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีการจัดขึ้นในชุมชน เพื่อเข้าถึงปฏิสัมพันธ์ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ในชุมชน รวมถึงเข้าไปดูถึงการนำหลักคุณธรรมมาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วย

8. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงมนุษยวิทยา และทำการสังเคราะห์จากคำบอกเล่าและการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างเป็นหลัก

9. ระยะเวลาที่ใช้ในการทำวิจัย

การทำวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาในการเก็บข้อมูล เรียบเรียงและทำการวิเคราะห์เป็นระยะเวลา 7 เดือน นับตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2548 –31 มีนาคม 2549

10. แผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

แผนงาน	เดือนที่						
	1 ก.ย. 48	2 ต.ค. 48	3 พ.ย. 48	4 ธ.ค. 48	5 ม.ค. 49	6 ก.พ. 49	7 มี.ค. 49
1. เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกร่วมกับการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม	←				→		
2. เรียบเรียงและวิเคราะห์ผลที่ได้จากการวิจัย รวมถึงไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในสิ่งที่ขาดหาย					←		→

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของชุมชนสลัมที่ใช้ในกรณีศึกษา

การก่อเกิดของชุมชนสลัม “กล้วยไม้ป่า”¹

แรกเริ่มเดิมทีชุมชนกล้วยไม้ป่าเป็นที่ของการรถไฟฯ มีสภาพเป็นป่าละเมาะ รกร้าง แต่ทางการรถไฟได้มีการปรับที่ดินบางส่วนเพื่อใช้เป็นที่กลับหัวจักรรถไฟและทิ้งกองฟืน ซึ่งในอดีตรถไฟใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง

ต่อมามีชาวบ้านทั้งจากต่างจังหวัดและต่างอำเภออพยพเข้ามาหางานทำให้ตัวเมืองจังหวัดขอนแก่นมากขึ้น แต่ไม่มีที่พัก เมื่อเห็นพื้นที่ว่างเปล่าไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ จึงบุกบุกเข้ามาจับจองปลูกสร้างเป็นเพิงที่พักอาศัยแบบชั่วคราว โดยใช้วัสดุอุปกรณ์เท่าที่หาได้มาใช้ในการสร้าง เช่น กระดาษ ไม้อัด สังกะสี ซึ่งในการจับจองที่ดินในสมัยก่อนไม่เสียค่าเช่า หากใครมีกำลังมากก็จะจับจองมาก แต่บางคนก็จับจองพอให้มีที่อยู่เพราะรู้สึกว่ามีใช้ที่ของตนเองจึงเกรงว่าจะถูกไล่ที่ ปัจจุบันมีชาวบ้านอพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนจากหลากหลายจังหวัด เช่น พิจิตร ปราจีนบุรี บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา ยโสธร และนครปฐม

เมื่อก่อนสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านไม่ค่อยดี เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก ถนนเป็นลูกรัง มีสภาพขรุขระสัญจรลำบาก ไม่มีไฟฟ้าใช้ต้องใช้ตะเกียง น้ำที่ใช้บริโภคในครัวเรือนนั้นเป็นน้ำที่หามาจากบ่อ ที่ดินมีสภาพดีสามารถปลูกผักกินได้ตามครัวเรือน มีการออกไปหาปลาที่บริเวณสระของกรมวิชาการเกษตรซึ่งอยู่บริเวณบ้านศรีฐาน แต่ก่อนที่แห่งนี้ชาวบ้านเรียกว่า “คุ่มเหล็กไหล” สาเหตุมีชื่ออย่างนี้เพราะเป็นที่วิ่งผ่านของรถไฟ ชาวบ้านจึงชอบเรียกว่า คุ่มเหล็กไหล เนื่องจากเหล็กไหลก็คือ รถไฟวิ่งผ่าน อีกอย่างคือที่แห่งนี้ไม่ค่อยมีความปลอดภัย เพราะมีขโมยขูดขุมและมีทั้งคนติดยาเสพติด เล่นการพนัน ซึ่งในสมัยนั้น ถ้ามีคนว่าจ้างสามล้อได้ไปส่งที่คุ่มเหล็กไหล จะไม่ค่อยมีคนกล้าไป เพราะกลัวได้รับอันตราย และถูกปล้น

ในระยะต่อมาเริ่มมีคนทยอยเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ที่ดินที่เคยเป็นป่ารกร้าง ก็ถูกถางเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยจากบ้านเดิมที่เคยปลูกเป็นเพิงชั่วคราวก็เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นบ้านถาวร โดยชุมชนเริ่มเสียค่าเช่าให้กับการรถไฟฯ ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2533 ซึ่งเป็นช่วงที่นายเรืองชัย

¹ ข้อมูลส่วนหนึ่งพัฒนามาจาก ข้อมูลพื้นฐานชุมชนในเมือง ของโครงการวิจัยความอยู่ดีมีสุขของประชากรในประเทศกำลังพัฒนา (WeD-being Developing Countries) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ. ขอนแก่น ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คณะทำงานของโครงการวิจัยความอยู่ดีมีสุขของประชากรในประเทศกำลังพัฒนาเป็นอย่างสูงที่กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลและฝึกฝนกลยุทธ์การเก็บข้อมูลภาคสนามให้อย่างเข้มข้น

ตราฐ เป็นนายกเทศมนตรี และได้เจรจาให้ชาวชุมชนเช่าที่ดินดังกล่าวในอัตราตารางวาละ 12 บาทต่อปี ทุกครัวเรือนจะเสียค่าเช่าโดยตรงให้กับการรถไฟฯ และหากมีการซื้อขายที่ดินกันต้องแจ้งให้การรถไฟฯ ทราบ

ในปี พ.ศ. 2534 เมื่อมีคนเข้ามาอาศัยอยู่มากพอสมควร ประมาณ 75 ครัวเรือน เทศบาลนครขอนแก่น จึงได้มีการจัดระเบียบชุมชน มีการจัดตั้งเป็นชุมชนที่อยู่ในความดูแลของเทศบาล ตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม 2534 เป็นต้นมา

- การปกครองชุมชน

เมื่อเทศบาลเข้ามาจัดตั้งระเบียบชุมชน จึงได้มีการเลือกตั้งประธานและคณะกรรมการเพื่อบริหารชุมชนขึ้น สำหรับการเลือกประธานเพื่อเข้ามาบริหารชุมชนในสมัยนั้นยังไม่มี การเลือกตั้งหย่อนบัตรเลือกตั้งเหมือนการเลือกตั้งทั่วไป แต่เป็นการเลือกตั้งแบบเข้าแถวเลือก กล่าวคือ ถ้ามีผู้ลงสมัครเพื่อเป็นประธานชุมชน 4 คน ก็จะจัดเป็น 4 แถว ซึ่งผู้สมัครจะยืนเป็นแถวไว้ จากนั้นจะให้ชาวบ้านเลือกคนที่ตนเองชอบโดยให้ไปต่อข้างหลังผู้สมัครที่ชอบ ผู้สมัครคนใดมีชาวบ้านมาต่อแถวมากที่สุด ผู้สมัครคนนั้นก็จะได้เป็นประธานชุมชน

การเข้ามาของประธานชุมชนคนแรกในขณะนั้นยังไม่รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตัวเอง รู้แต่เพียงว่าตนเองได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นหัวหน้าของคนในชุมชนเท่านั้น แต่หลังจากที่ประธานชุมชนได้เข้ารับการอบรมกับเทศบาล ทำให้ประธานชุมชนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองมากขึ้น บุคลิกเฉพาะของประธานชุมชนคนแรก เป็นคนที่พูดชัดเจน จริงจังในการทำงาน และมีความเป็นผู้นำสูงจึงเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเชื่อฟังและให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี หลังจากทีประธานชุมชนคนแรกบริหารงานมาได้ 9 ปี คือตั้งแต่ปีพ.ศ. 2534-2542 ก็ได้หมดวาระลง ทางเทศบาลขอนแก่นจึงได้มาอำนาจการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งมีผู้ลงสมัคร 5 คน และการเลือกตั้งประธานชุมชนยังคงใช้วิธีการเดิมอยู่ คือมีการเข้าแถวเพื่อเลือกประธานชุมชน และได้มีการคัดเลือกประธานชุมชนคนที่ 2 เข้ามาดำรงตำแหน่งจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามการได้มาของประธานชุมชนคนที่สองถือว่าเป็นไปแบบไม่โปร่งใสสัก เนื่องจากในการเลือกตั้งที่ผ่านมา มีผู้สมัคร 5 คน ดังนั้นจึงมี 5 แถว แต่แถวของผู้ที่ได้รับคัดเลือกมี คนมาต่อสั้นที่สุดเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่หันไปเลือกประธานคนเดิม เมื่อผู้สมัครเห็นว่าไม่ค่อยมีคนมาต่อแถวจึงไปแย่งคนจากแถวอื่นให้มาอยู่แถวเดียวกับตน ทำให้ผู้ลงสมัครคนอื่น ๆ ไม่พอใจ และมีการเลือกตั้งใหม่ แต่คนส่วนมากที่ต้องการเลือกประธานชุมชนคนเดิมก็ถูกผู้สมัครรายใหม่ ดึงมาเข้าแถวของตนเหมือนเดิม ซึ่งชาวบ้านบางคนก็รู้ว่าถูกดึงไปทำไม สาเหตุอีกประการหนึ่ง ที่ชาวบ้านจำยอมเลือกประธานชุมชนคนปัจจุบัน เนื่องจากประธานคนปัจจุบันเป็นผู้ที่มีฐานะดี ที่สุดในชุมชน และเป็นคนปล่อยเงินกู้ให้ชาวบ้าน โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เลือกก็เพราะเป็นลูกหนี้

ประธานชุมชนมีวาระ 2 ปี เมื่อหมดวาระแล้วเทศบาลจะเข้ามาอำนวยความสะดวกให้มีการเลือกตั้งประธานขึ้นใหม่ ซึ่งตำแหน่งประธานชุมชนก็เหมือนกับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านทั่วไป แต่จะแตกต่างกันตรงที่ตำแหน่งดังกล่าวไม่มีกฎหมายรองรับ ดังนั้น จึงไม่มีค่าตอบแทนหรือเงินเดือนเหมือนผู้ใหญ่บ้าน แต่เป็นลักษณะของอาสาสมัครเข้ามาทำงาน

สำหรับชุมชนกล้วยไม้ป่าถึงแม้ตำแหน่งประธานชุมชนจะไม่มีเงินเดือน แต่ก็มีโครงการต่าง ๆ เข้ามาในชุมชนเป็นประจำ เช่น โครงการสร้างถนนภายในชุมชน กองทุนยา กองทุนหมู่บ้าน กองทุนพัฒนาเพื่อที่อยู่อาศัย ฯลฯ ส่วนมากโครงการที่เข้ามาจะมอบทุนให้ประธานชุมชนเป็นผู้ดูแลและประสานงาน ดังนั้นผลประโยชน์ต่าง ๆ ก็มีมากตามมาด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงบประมาณในการทำโครงการต่าง ๆ เช่น งบประมาณการสร้างถนนเทศบาล และโครงการสร้างร่องระบายน้ำรอบชุมชน เป็นต้น ทำให้ตำแหน่งนี้มีความสำคัญและมีคนในชุมชนหลายคนต้องการดำรงตำแหน่งประธานมากเพราะเป็นตำแหน่งที่มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องมาก

สำหรับความคิดเห็นของชาวบ้านที่มีต่อประธานชุมชนทั้ง 2 คนนั้น ชาวบ้านมีความคิดเห็นว่า ประธานชุมชนคนแรกเป็นคนที่ดีน่านับถือ และทำประโยชน์ให้กับชุมชนมาก แต่ก็มีการคอร์รัปชันบ้าง ส่วนประธานชุมชนคนที่ 2 เป็นคนที่เอาแต่ตัวเองเป็นใหญ่ ไม่ค่อยรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน ส่วนในเรื่องของการทุจริตคอร์รัปชันมีมาก ชาวบ้านไม่พอใจประธานชุมชนคนปัจจุบัน เพราะชาวบ้านเห็นว่าการทุจริตมากกว่าประธานชุมชนคนแรก สรุปคือ ชาวบ้านมองว่า ประธานชุมชนทั้ง 2 คน มีการทุจริตเหมือนกัน แต่ประธานชุมชนคนที่ 2 จะทุจริตมากกว่า ชาวบ้านจึงไม่พอใจและไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการทำงาน เช่น ชาวบ้านบางคนมักจะ ไม่เข้าร่วมประชุมเนื่องจากเหตุผลส่วนตัวคือไม่ชอบประธานชุมชน

- ประชากรของชุมชน

จากการสำรวจเมื่อปี 2546 พบว่าประชากรของชุมชนในเมืองมีทั้งหมด 840 คน แบ่งเป็นเพศชาย 395 คน เพศหญิง 445 คน มีจำนวนครอบครัว 194 ครอบครัว มีบ้าน 210 หลังคาเรือน

- ลักษณะพื้นที่ทางกายภาพ

ชุมชนแออัด “กล้วยไม้ป่า” ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ห่างจากตัวเมืองขอนแก่นประมาณ 3 กิโลเมตร มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 7.5 ไร่ หรือประมาณ 12,500 ตารางเมตร ลักษณะการตั้งบ้านเรือนไม่มีความเป็นระเบียบ โดยการตั้งบ้านเรือนจะกระจายไปตามถนนสายหลักของชุมชน ซึ่งมีอยู่ 2 สาย คือ ถนนพัฒนา 1 และถนนพัฒนา 2 ความหนาแน่นของบ้านเรือนจะอยู่เป็นกลุ่มกลางชุมชน ถนนในชุมชนมีสภาพเป็นถนนคอนกรีต และลักษณะของถนนแคบทำให้รถยนต์ไม่สามารถวิ่งสวนกันได้ใน ชุมชนในเมืองมีอาณาเขตติดต่อกับสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับถนนสาธารณประโยชน์ที่เชื่อมระหว่างทางรถไฟกับถนนมิตรภาพ
ทิศใต้	ติดหลังโรงงานแหวนบูรพา
ทิศตะวันออก	ติดทางรถไฟ ถนนรถไฟ และศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน
ทิศตะวันตก	ติดสถานีวิทยุพิทักษ์สันติราษฎร์ ถนนมิตรภาพ

- สาธารณูปโภคในชุมชน

จากการที่ชุมชนได้จับจองที่ดินของการทางรถไฟเพื่อการตั้งบ้านเรือน ซึ่งเดิมนั้นอาศัยอยู่ฟรี ภายหลังเมื่อเทศบาลเข้ามาจัดตั้งเป็นชุมชน แล้วเสนอให้การรถไฟเก็บค่าเช่าที่ดินเพื่อนำสัญญาเช่าที่ดิน มาทำนิติกรรม เช่น การขอมีบ้านเลขที่ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าเทศบาลจะเข้ามาจัดตั้งเป็นชุมชนแต่การบริการด้านสาธารณูปโภคทั้งหลายจะต้องดำเนินการผ่านการอนุญาตจากการทางรถไฟก่อน สำหรับสาธารณูปโภคที่สำคัญของชุมชน มีดังนี้

1) การคมนาคม

สำหรับการคมนาคมของชุมชนนั้นไม่มีรถประจำทางวิ่งผ่านภายในชุมชน มีรถประจำทางวิ่งถึงหน้าชุมชนเท่านั้น ถ้าเดินทางมาจากบ.ข.ส. ผ่านทางถนนมิตรภาพ จะมีรถสองแถวสีเหลืองเบอร์ 3 วิ่งถึงสี่แยกไฟแดงตรงข้ามโรงเรียนเทคโนโลยีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นปากทางเข้าซอยในชุมชน รถสายท่าพระและรถเบอร์ 9 สายมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถ้ามาจากถนนรถไฟจะมีรถประจำทางวิ่งผ่าน คือ รถประจำทางสายศิลา สายกรมทหารและสายท่าพระ เวลาจะเดินทางไปทำธุระในตัวเมืองถ้าไม่นั่งรถประจำทางก็ต้องเอารถส่วนตัวไปเอง

ปัจจุบันชุมชนกล้วยไม้ป่ามีถนนสายหลักภายในหมู่บ้าน 2 สาย คือ ถนนพัฒนา 1 และถนนพัฒนา 2 แต่เดิมสภาพถนนมีลักษณะขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อ ในฤดูฝนมีน้ำท่วมขัง

จากการสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านต่อเรื่องงบประมาณที่นำมาใช้สร้างถนน ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นเงินงบประมาณ 100,000 บาทที่ได้มาทำถนนนั้นไม่คุ้มค่างบเงินที่เสียไป นอกจากนี้ยังมีเสียงครหาว่ามีการทุจริต ซึ่งในตอนนั้นประธานชุมชนคนปัจจุบันเป็นผู้รับผิดชอบ ในโครงการก่อสร้างถนนและดำเนินการจ้างคนในชุมชนเพื่อสร้างถนน แต่ในการจ้างคนในการสร้างนั้น มีการจ้างเพียงวันละ 3 - 4 คน และเป็นการทำกันเองระหว่างประธานชุมชนกับผู้รับจ้าง โดยไม่ได้แจ้งให้ชาวบ้านทราบ ดังนั้นชาวบ้านจึงมีการครหาว่า ประธานชุมชนทุจริตในการสร้างถนน ส่วนสภาพถนนในชุมชนปัจจุบันยังใช้ได้ดี แต่ในตอนกลางคืนบริเวณถนนมืดมาก เนื่องจากไม่มีไฟฟ้า

2) ไฟฟ้า

ในปี พ.ศ. 2533 หลังจากที่ชุมชนได้ทำการขอมีบ้านเลขที่แล้ว ผู้มีฐานะในชุมชนได้ไปขออนุญาตใช้ไฟฟ้ากับการไฟฟ้า ในตอนแรกมี 5 คร้วเรือนได้ร่วมกันซื้อเสาไฟฟ้าในราคา 64,000 บาท หลังจากนั้นได้มีครัวเรือนต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนมาขอต่อฟ่งไฟฟ้ากับครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ โดยใช้ระบบต่อฟ่งกับหม้อแปลงต่อไปยังบ้านของตัวเอง ต่อมาผู้ที่พอมีฐานะดีในชุมชนได้นำหม้อแปลงไฟฟ้ามาลงที่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนที่ต้องการใช้ไฟฟ้าต้องฟ่งกับครัวเรือนที่มีหม้อแปลงไฟฟ้า ซึ่งในตอนแรกบ้านประธานชุมชนมีสมาชิกในชุมชนมาขอต่อมาก ดังนั้นประธานชุมชนจึงเก็บค่าไฟเกินกว่าราคามาตรฐาน ในการเก็บค่าไฟฟ้านั้นจะให้ชาวบ้านเป็นคนจดค่ามิเตอร์เสร็จแล้วนำไปจ่ายเงินให้กับเจ้าของหม้อแปลง ซึ่งเจ้าของหม้อแปลงแต่ละคนมีเพื่อนบ้านมาฟ่งไฟฟ้าด้วยจะเก็บรวบรวมกับเฉพาะสมาชิกที่ฟ่งไฟฟ้ากับตนเองแล้วจึงนำไปจ่ายอีกที ซึ่งประธานชุมชนเก็บค่าไฟฟ้าในราคาหน่วยละ 8 บาท ถ้าหากถึงสิ้นเดือนชาวบ้านค้างค่าไฟ ประธานชุมชนจะให้เวลา 5 วันเพื่อนำเงินมาจ่าย หากไม่นำเงินมาจ่ายก็ต้องถูกตัดไฟฟ้า เมื่อถูกตัดไฟฟ้าแล้วครัวเรือนที่ถูกตัดต้องไปทำการขอต่อไฟฟ้าใหม่อีกที ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนเพราะต้องจ่ายค่าไฟแพงแต่ชาวบ้านก็ต้องทนเนื่องจากไม่มีทางเลือกอื่น

ในการขอนำหม้อแปลงไฟฟ้ามาลงนั้นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านไม่มีเงินในการดำเนินการจึงจำเป็นต้องใช้ไฟฟ้าที่ต่อพ่วงอย่างนี้มาตลอด จากการบอกเล่าของคนในชุมชนทำให้ได้ทราบว่าเมื่อปี พ.ศ. 2545 ชาวบ้านได้ดำเนินการเพื่อขอหม้อแปลงไฟฟ้าขนาดใหญ่กับการไฟฟ้า เมื่อการไฟฟ้าทราบเรื่องแล้วจึงดำเนินการติดตั้งหม้อแปลงไฟฟ้าให้ที่ปากทางเข้าชุมชน หลังจากนั้นได้แจ้งให้ชาวบ้านซื้อเสาไฟและสายไฟเพื่อรอต่อไฟเข้าบ้าน ทำให้ชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนซื้อเสาไฟและสายไฟไว้เนื่องจากมีความหวังว่าจะมีไฟฟ้าใช้เหมือนคนอื่น แต่ในที่สุดการไฟฟ้าก็ไม่มีการดำเนินการต่ออีกทำให้ชาวบ้านยังคงรอจนถึงปัจจุบัน และยังไม่มีความหน่วยงานไหนเข้ามาให้ความช่วยเหลือ เมื่อชาวบ้านร้องเรียนไปก็ไม่ได้รับการช่วยเหลือ ทำให้ชาวบ้านเกิดความท้อแท้หมดกำลังใจที่จะได้ใช้ไฟฟ้า ปัจจุบันไม่มีใครในชุมชนที่จะดำเนินการเรื่องดังกล่าวต่อ ซึ่งจากการที่ชาวบ้านไม่มีไฟฟ้าเป็นของตัวเองใช้และต้องขอพ่วงกับเพื่อนบ้าน ทำให้ต้องจ่ายค่าไฟแพงกว่าปกติส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในครัวเรือน เนื่องจากรายได้ที่หามาได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย เพราะรายจ่ายส่วนใหญ่ของแต่ละครอบครัวจะหมดไปกับค่าไฟเป็นจำนวนมาก

3) น้ำบาดาล

ปัจจุบันในชุมชนมีน้ำบาดาลอยู่ 5 แห่ง แห่งแรกใช้ขบส่วนตัวในการขุดเจาะประมาณ 37,000 บาท ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 ชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของบ่อน้ำบาดาลได้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านมาปรับปรุงใหม่โดยทำเป็นไดร์สูบน้ำขึ้นแทนการโยก ปัจจุบันน้ำบาดาลแห่งนี้ยังใช้ได้ตามปกติแต่ใช้ในการอุปโภคเท่านั้นไม่สามารถใช้ในการบริโภคได้ ส่วนน้ำบาดาลแห่งที่ 2 และแห่งที่ 3 สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2534 บ่อน้ำบาดาลแห่งที่ 4 และแห่งที่ 5 ได้ถูกทยอยสร้างขึ้นไปตามจุดต่างๆ เพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของชาวบ้าน โดยสภาพบ่อน้ำบาดาลทุกแห่งยังสามารถใช้การได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ใช้บริการบ่อน้ำบาดาลมากนัก เนื่องจากเห็นว่าไม่สะอาดและน้ำเป็นสีขุ่น บางแห่งมีกลิ่นเหม็น ดังนั้นหากชาวบ้านผู้มีฐานะดีจึงมักเลือกที่จะใช้น้ำปะปา ส่วนชาวบ้านที่มีฐานะปานกลางและจนซึ่งไม่มีหม้อน้ำเป็นของตัวเองจะต้องซื้อน้ำรถเข็นในราคาถลันละ 10 บาท จากชาวบ้านที่แบ่งน้ำขาย

4) น้ำประปา

แต่เดิมชาวบ้านซื้อน้ำรถเข็นจากนายทุนซึ่งตั้งอยู่ด้านหน้าทางเข้าชุมชนในราคาถลันละ 5 บาท ภาชนะที่นำมาใส่น้ำขายเป็นถังขนาด 5 ลิตร จำนวน 12 แกลลอน ต่อมาในวันที่ 30 ธันวาคม 2536 ชุมชนในเมืองได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากศูนย์อาสาสมัครญี่ปุ่น (JICA) ประเทศญี่ปุ่น จำนวน 5,000 บาท โดยชุมชนในเมืองได้จัดตั้งเป็นกองทุนน้ำ มีคณะกรรมการ

ในปี พ.ศ. 2545 ชุมชนได้มีการรวบรวมรายชื่อสมาชิกในชุมชนที่ต้องการขอต่อท่อประปา โดยมีมิเตอร์ชั่วคราวเข้ามา 2 สาย (เป็นมิเตอร์รวม) แต่ละบ้านจะติดมิเตอร์แยกของตนเองเมื่อต่อน้ำเข้าบ้าน ทั้งนี้ต้องจ่ายค่ามิเตอร์ประมาณ 1,200 บาท และมีคณะกรรมการจัดการดูแลเพื่อรวบรวมเงินไปจ่ายให้ การประปา แต่ละหลังคาเรือนมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำประปาคือ ค่าบำรุงมิเตอร์เดือนละ 10 บาท ค่าภาษีเดือนละ 10 บาท ค่าน้ำหน่วยละประมาณ 15-17 บาท ขึ้นอยู่กับว่าในใบเสร็จค่าน้ำจากการประปาจะเรียกเก็บจำนวนเท่าไร หลังจากนั้นจึงเอามาหารส่วนต่าง ๆ เงินที่เก็บจากสมาชิกในชุมชนจะนำเข้าบัญชีกองทุนไว้ สำหรับปัญหาที่พบคือ ถ้ามีการใช้น้ำพร้อมกันหลายครัวเรือน น้ำที่อยู่ปลายสายจะไม่ค่อยไหล และค่าน้ำราคาสูงมาก นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาคณะกรรมการที่เก็บเงินค่าน้ำไม่นำเงินส่งให้การประปา จึงทำให้ชุมชนต้องเป็นหนี้การประปา ต่อมาจึงได้ล้มเลิกให้คณะกรรมการมาเก็บเงินจากชุมชนทำให้แต่ละครัวเรือนต้องนำเงินไปจ่ายค่าน้ำที่การประปาเอง

ในปัจจุบันชาวบ้านมีน้ำประปาใช้แทบทุกหลังคาเรือน โดยมีการไปขอติดตั้งกับการประปาในราคา 3,216 บาท ถ้าครัวเรือนไหนไม่ได้ติดตั้งจะต้องมาขอต่อพ่วงกันครัวเรือนที่ติดตั้งแล้ว เวลาจ่ายค่าน้ำจะให้เจ้าของมิเตอร์ไปจ่ายเองที่การประปา สำหรับคนที่ไปขอพ่วงกับเพื่อนบ้านจะต้องจ่ายเงินให้เจ้าของมิเตอร์ก่อน เมื่อเจ้าของมิเตอร์เก็บรวบรวมเงินกับสมาชิกที่มาขอพ่วงหมดทุกคนแล้วจึงจะนำไปจ่ายให้การประปาต่อไป สำหรับค่าน้ำในปัจจุบัน ราคาหน่วยละ 18 บาท แต่เมื่อเจ้าของมิเตอร์มาเก็บกับสมาชิกจะเก็บในราคา 20 บาท ดังนั้นครัวเรือนไหนมีมิเตอร์เองจะได้กำไรจากการเก็บเกินราคา แต่ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนเพราะต้องจ่ายค่าน้ำแพงกว่าความเป็นจริง สำหรับครัวเรือนที่ไม่ได้ใช้น้ำประปาก็จะใช้น้ำบาดาลที่ขุดลอกเอง เช่น ครอบครัวของนายลี จะใช้น้ำบาดาลโดยการอนุเคราะห์ของประธานชุมชน นอกจากนี้ยังมีบางครัวเรือนที่ไม่มีน้ำประปาและน้ำบาดาลใช้ แต่จะซื้อน้ำรถเข็นจากเพื่อนบ้านในราคา รถละ 10 บาท โดยคนที่ขายน้ำจะต่อสายยางไว้ข้างนอก และมีรถเข็นพร้อมกับกระติกไว้ให้ หากใครต้องการซื้อน้ำก็ไปเข็นเอาน้ำมาเทใส่โถงที่บ้านแล้วจึงนำรถเข็นไปส่งคืนภายหลัง สำหรับคนที่ไม่สามารถไปเข็นน้ำได้ก็จะจ้างเด็กให้ไปเข็นแทน โดยให้ค่าจ้างเที่ยวละ 5 บาท ทำให้เด็กในชุมชนมี

5) หอกระจายข่าว

ชุมชนกล้วยไม้ป่ามีหอกระจายข่าวอยู่ 1 แห่ง สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2536 โดยเทศบาลนครขอนแก่น และได้ใช้งบประมาณจากกองทุนสังคมจำนวน 10,000 บาท มาใช้ในการสร้างหอกระจายข่าว สำหรับการใช้อุบัติการณ์นั้นจะใช้เพื่อประกาศ และประชาสัมพันธ์ถึงเรื่องสำคัญที่ต้องแจ้งให้ชาวบ้านทราบ เช่น เมื่อมีงานประชุม งานบุญ งานบวช งานศพ หรืองานที่ต้องการขอความร่วมมือจากชาวบ้าน ประธานชุมชนเป็นผู้ประกาศทางหอกระจายข่าวให้ทุกคนได้รับทราบกัน

6) ร้านค้าชุมชน

ร้านค้าในชุมชนมีประมาณ 7 ร้าน แต่ละร้านจะขายสินค้าในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน เช่น ขายของใช้ภายในครัวเรือน แต่บางร้านก็ขายอาหารตามสั่ง ส้มตำ รวมถึงของใช้ทั่วไป เช่น ร้านค้าของรองประธานชุมชนมีการขายอาหารตามสั่ง เครื่องดื่มพร้อมกับขายของชำไปด้วย สำหรับร้านค้าที่ใหญ่ที่สุด คือ ร้านของประธานชุมชน โดยในแต่ละวันร้านค้าแต่ละร้านจะค่อนข้างเงียบเหงาและเริ่มมีคนทยอยมาซื้อของในช่วงบ่ายถึงเย็น เนื่องจากตอนกลางวันชาวบ้านไม่ค่อยอยู่บ้านทำให้กำไรที่ได้มีไม่มาก

สำหรับการเปิดร้านค้าผู้ที่เปิดร้านค้านั้นต้องกู้เงินจากนายทุนมาเป็นทุนในการค้าขาย เช่น ร้านของชาวบ้านผู้หนึ่ง² เริ่มจากการลงทุน 5,000 บาท โดยกู้จากเงินกองทุนหมู่บ้านจำนวน 15,000 บาท เมื่อเปิดกิจการในช่วงแรก ๆ ขายไม่ดีทำให้ต้องขาดทุน จึงไปขอกู้เงินกับนายทุนซึ่งเป็นแขกชาวอินเดียชื่ออารยา เพื่อนำเงินมาหมุนเวียนในกิจการเพื่อไม่ให้กิจการต้องล้มเลิกไป สิ่งของที่ขายในร้านก็มีหลายอย่าง เช่น เหล้า บุหรี่ และข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ขนมหขบเคี้ยว ไข่ไก่ กระเทียม เป็นต้น

² ปัจจุบันร้านค้าในชุมชนดังกล่าวต้องปิดตัวลง เพราะเจ้าของร้านติดการพนันอย่างหนัก จนต้องนำของในบ้าน เช่น โทรทัศน์ เครื่องเสียง ตู้วางทีวี มอเตอร์ไซค์ไปจำนำ ประกอบกับไม่มีเงินมาหมุนเพื่อไปซื้อของมาขายต่อได้ กิจการร้านขายของชำจึงต้องปิดตัวลง

จากการที่มีร้านค้าในชุมชนเกิดขึ้นมากมายทำให้เกิดความขัดแย้งกันเองระหว่างผู้ที่ขายของ จากการบอกเล่าของชาวบ้าน พบว่า แต่เดิมร้านค้าในชุมชนยังมีไม่มาก มีเพียงร้านค้าของประธานชุมชนเพียงร้านเดียว ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะชอบไปซื้อของที่นั่นแต่ช่วงหลัง ๆ มีร้านค้าเพิ่มขึ้นมากในชุมชนรวมถึงร้านของชาวบ้านผู้หนึ่งที่เปิดใกล้ ๆ กับร้านของประธานชุมชน ทำให้ภรรยาของประธานชุมชนไม่พอใจที่มีร้านค้ามาเปิดแข่งกับร้านของตน จึงมีความอิจฉาริษยากัน และมีการแข่งกันทุกวิถีทางเพื่อให้คู่แข่งนั้นล้มเลิกกิจการไป

การแข่งขันที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือ มีการขายตัดหน้ากัน กล่าวคือ สินค้าที่มีราคาเดียวกันแต่ขายในราคาที่ต่ำกว่าร้านอื่น ซึ่งร้านค้าของประธานชุมชนที่ถือว่าเป็นร้านใหญ่จะขายสินค้าตัดหน้าร้านอื่น ๆ ทำให้ร้านของชาวบ้านผู้อื่นขาดทุนและหยุดกิจการไปชั่วคราวเพราะแข่งขันไม่ไหว เนื่องจากขาดเงินหมุนเวียนในการดำเนินกิจการ สำหรับชาวบ้านที่เคยซื้อของที่ร้านของประธานชุมชน ถ้าหากไปซื้อร้านอื่นก็จะมีอาการพูดจาถากถางลูกค้าทำให้ร้านค้าแต่ละร้านเกิดความไม่พอใจ ส่วนสินค้าที่ขายดีที่สุดในแต่ละร้านคือ เหล้า และบุหรี่ สำหรับวิถีการบริโภคของชาวบ้านในชุมชนพบว่า เครื่องใช้ส่วนตัวเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก มักจะซื้อที่ร้านค้าในชุมชน แต่ถ้าซื้อของที่มีจำนวนมาก ๆ จะนิยมไปซื้อที่ห้างสรรพสินค้า เช่น บิ๊กซี โลตัส แมคโคร โดยจะไปเฉพาะคนที่พอมีฐานะ ส่วนผู้ที่เปิดร้านขายของชำจะชอบไปซื้อของที่บิ๊กซีหรือในตลาดร้านขายส่งมาขายที่ละมากๆ เนื่องจากอยู่ใกล้ที่สุดและสะดวกในการเดินทางการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันระหว่างคนในชุมชนนอกจากจะซื้อกันด้วยเงินสดแล้วยังมีการค้างจ่าย (เซ็นชอง) ได้ด้วย ส่วนมากทางร้านจะไม่ค่อยให้เซ็น แต่ถ้ารู้ว่าครอบครัวไหนจนจริงๆ ทางร้านค้าก็จะยอมให้เซ็นชองได้ ซึ่งปกติจะของที่ชาวบ้านเซ็นจะเป็นของเล็กๆ น้อยๆ ที่ใช้ในครัวเรือน เช่น สบู่ ยาสีฟัน หรือของใช้ส่วนตัว เป็นต้น

วิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน

- อาชีพ

ชาวบ้านในชุมชนสลับส่วนใหญ่มีฐานะยากจน หาเช้ากินค่ำ การศึกษาน้อยต้องประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูก ซึ่งได้ค่าแรงขั้นต่ำและมีรายได้ไม่แน่นอน ไม่เพียงพอต่อการหาเลี้ยงครอบครัว อาชีพที่ชาวบ้านในชุมชนประกอบสามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. อาชีพพกรวมกรรับจ้างแบกของที่ตลาดรถไฟ

ชาวบ้านเพศชายส่วนใหญ่ในชุมชนมักประกอบอาชีพเป็นกรรวมกรรับจ้างแบกของอยู่ตลาดรถไฟ เนื่องจากความสะดวกในเรื่องของการเดินทาง เพราะพื้นที่ชุมชนสลับอยู่ใกล้ๆ กับตลาดรถไฟ นอกจากนี้งานกรรวมกรยังเป็นอาชีพอิสระ ไม่ต้องสมัครผ่านนายหน้า ไม่ต้องใช้ทักษะหรือ

ต่อวัน

2. อาชีพรับจ้างขนของให้กับแม่ค้าในตลาดโดยใช้รถมอเตอร์ไซด์พ่วงหรือสามล้อกระบะ

นับเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมทำและมีความคล้ายคลึงกับงานกรรมกรรับจ้างขนของในแง่ของการที่ต้องใช้กำลังแบกหามเหมือนกัน แต่มีข้อแตกต่างกันคือ ผู้ที่ทำงานเป็นกรรมกรรับจ้างแบกของที่ตลาดรถไฟส่วนใหญ่จะเป็นชายวัยรุ่น-ถึงวัยกลางคน และไม่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรในการประกอบอาชีพนอกจากแรงกาย ส่วนผู้ที่ทำอาชีพรับจ้างขนของให้กับแม่ค้าในตลาดโดยใช้รถมอเตอร์ไซด์พ่วงหรือสามล้อกระบะจะเป็นชายวัยกลางคนไปจนถึงวัยสูงอายุ (ผู้ที่ประกอบอาชีพดังกล่าวมีอายุสูงสุด 74 ปี) และจะต้องมีเครื่องมือที่ใช้ในการทำมาหากินคือ มีรถมอเตอร์ไซด์พ่วงหรือสามล้อกระบะเป็นของตนเอง ส่วนลักษณะงานมีความแตกต่างกันคือ งานกรรมกรรับจ้างขนของที่ตลาดรถไฟจะทำงานในตอนกลางวัน ส่วนงานรับจ้างขนของให้กับแม่ค้าในตลาดโดยใช้รถมอเตอร์ไซด์พ่วงหรือสามล้อกระบะจะทำงานในตอนเช้า (ตี4-8 โมงเช้า) และตอนกลางคืน เช่น ตอนเวลาตี 1-3 ซึ่งแล้วแต่แม่ค้าจะบอกให้มารับ-ส่งช่วงเวลาไหน ส่วนลักษณะของที่ขนจะเป็นสินค้าสดที่แม่ค้าจะเตรียมมาขายที่ตลาด เช่น ผัก ผลไม้ อาหารทะเล รายได้ใน การประกอบอาชีพมีความไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับว่าจะมีแม่ค้ามาจ้างหรือไม่และขึ้นอยู่กับภาวะสุขภาพร่างกายของตนเอง เช่น หากวันไหนเจ็บป่วย ไม่สามารถไปทำงานได้ก็จะทำให้ขาดรายได้ โดยรายได้จะอยู่ที่วันละ 100--300 บาท (ตามแต่ระยะที่จะตกลงกัน) สำหรับอุปสรรคปัญหาของการทำงานประเภทนี้คือ นอนไม่เป็นเวลาทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย เวียนหัว ขาดการพักผ่อนที่เพียงพอ และเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน เช่น บันรูดสามล้อถีบในบริเวณที่มีจราจรคับคั่งหรือขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างในตอนกลางคืนทำให้เสี่ยงต่อการถูกรถชน หรือถูกทำร้ายขโมยทรัพย์สิน

3. อาชีพเก็บขยะขาย

เนื่องจากชุมชนกล้วยไม้ป่าอยู่ในตัวเมือง จ. ขอนแก่น มีทำเลดี อยู่ใกล้ตลาดห้างสรรพสินค้า บริษัท โรงงาน โรงเรียนและโรงแรม ทำให้มีขยะเยอะ ดังนั้นขยะที่คนส่วนใหญ่ไม่ใช้แล้วจึงกลายเป็นแหล่งสินค้าที่มีคุณค่าสำหรับชาวบ้านในชุมชนสลัม โดยชาวบ้านจะไปค้นขยะ

4. อาชีพกวาดถนน

ผู้ที่ประกอบอาชีพกวาดถนนในชุมชนสลัม “กล้วยไม้ป่า” มีทั้งเพศหญิงและเพศชาย ส่วนใหญ่จัดได้ว่าเป็นผู้ที่มีฐานะปานกลางถึงฐานะดีในชุมชน เพราะอาชีพนี้ถือเป็นพนักงานสังกัดหน่วยงานเทศบาล มีรายได้ประจำที่แน่นอน คือได้เงินเดือนเดือนละ 5,640 บาท อย่างไรก็ตาม เสี่ยงสะท้อนของผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ส่วนใหญ่จะบอกว่า “ภูมิใจที่ได้ทำงานของเทศบาล เพราะมีคนสมัครเยอะ เข้ายาก และได้ทำให้บ้านเมืองสะอาด แต่เงินเดือนน้อย ไม่พอใช้ ทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินนอกระบบหรือเซ็นของมาใช้ก่อนเสมอ” ข้อดีของการประกอบอาชีพนี้คือ มีความมั่นคงและมีสวัสดิการดีเพราะสามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลได้ แต่มีข้อเสียคือ ต้องกวาดถนนกลางแดดเป็นระยะเวลานาน ทำให้เวียนหัว หน้ามืดจากการทำงาน เสี่ยงต่อการถูกรถชน และต้องก้มๆ เงยๆ เก็บขยะ กวาดถนน ถอนหญ้าที่ขึ้นรกตามฟุตบาท จึงเสี่ยงต่อการเป็นโรคปวดเมื่อยและแพ้ฝุ่นละออง

5. อาชีพค้าขาย (รถเข็น-หาบเร่)

ผู้หญิงส่วนใหญ่ในชุมชนจะประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งลักษณะของที่ขายจะเป็นอาหาร ขนม ผลไม้ ที่ไม่ต้องใช้ต้นทุนสูงนัก เช่น ทำไส้กรอก มันท้ม เผือกต้ม ถั่วต้ม ผลไม้ โดยจะหาบของไปเร่ขายตามตลาดและย่านที่มีผู้สัญจรไปมา นอกจากนี้ยังมีร้านส้มตำไก่อ่างรถเข็น สาเหตุที่ชาวบ้านเลือกอาชีพดังกล่าวเนื่องจาก พื้นที่ในชุมชนสลัมมีความเป็นเมืองสูง แออัด มีความสะดวกในการค้าขาย สำหรับรายได้จากการค้าขายประเภทนี้จะอยู่ที่ประมาณ 150-200 บาท ข้อดีของอาชีพค้าขายคือ มีความอิสระสูง เป็นเจ้าของกิจการตัวเอง อยากทำวันไหนก็ทำ อยากหยุดวันไหนก็หยุด ส่วนข้อเสียคือ เป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่มั่นคง ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ธรรมชาติและลักษณะของสินค้าที่นำมาขาย เช่น หากวันไหนฝนตกจะขายของไม่ได้ ไม่มีลูกค้าซื้อ ทำให้ขาด

6. อาชีพพนักงานบริการ เช่น ขายของตามห้าง เด็กเสิร์ฟตามบาร์ หรือนักวิ่งตามร้านคาเฟ่

ผู้ที่ประกอบอาชีพนี้มีทั้งเพศหญิงและเพศชาย ส่วนใหญ่ยังอยู่ในวัยรุ่นและเป็นลูกๆ หลานๆ ของชาวบ้านในชุมชน คุณลักษณะของผู้ที่ประกอบอาชีพดังกล่าว ส่วนใหญ่ยังมีอายุยังไม่มากนัก บุคลิกดี แต่มีการศึกษาน้อย เรียนจบเพียงการศึกษาภาคบังคับก็ต้องออกจากโรงเรียนมาทำงานในภาคบริการ ซึ่งมีรายได้ประมาณ 4,000-5,000 บาท/เดือน อย่างไรก็ตามรายได้ส่วนนี้นับเป็นสิ่งที่นำมาใช้จุนเจือครอบครัวและช่วยผ่อนเบาภาระเรื่องค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง จากการสอบถามสมาชิกที่ประกอบอาชีพในภาคบริการทางเศรษฐกิจเหล่านี้ พบว่า ถ้าเป็นไปได้ ทุกคนอยากเรียนต่อในระดับสูง อยากได้งานทำที่มั่นคงกว่านี้ เช่น ทำงานคอมพิวเตอร์ในสำนักงานที่มีเงินเดือนตายตัว หรือรับงานเสริมมาทำที่บ้านเพื่อเพิ่มรายได้ให้ตนเอง แต่ไม่รู้จะไปหางานจากไหน เพราะมีการศึกษาน้อย ส่วนสาเหตุที่เยาวชนในชุมชนมีการศึกษาน้อย เนื่องจาก ไม่มีเงินเรียนเพราะฐานะทางบ้านยากจน มาจากครอบครัวที่แตกแยกไม่มีคนรับภาระส่งเสีย รวมถึงไม่อยากเรียนเพราะสมัยยังอยู่ในวัยเรียนติดเพื่อนและซี้เกียจ

7. อาชีพพยามตามบริษัทและฝับ

ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะไปสมัครเป็นพยามตามบริษัทและสถานบริการ โดยมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 4,000-5,500 บาท ผู้ที่สมัครเป็นพยามในชุมชนมีทั้งผู้ที่จัดว่ามีฐานะจนและฐานะดีในชุมชน ข้อเสียของการทำงานในลักษณะนี้คือ นั่งนานทำให้ปวดหลัง และไม่ได้นอนในตอนกลางคืน ทำให้อ่อนเพลีย อย่างไรก็ตามพบว่าผู้ที่ทำงานเป็นพยามในตอนกลางคืน มักจะหาอาชีพเสริมในตอนกลางวันทำไปด้วย เช่น ไปรับจ้างขับรถ (ยี่ตรง) ให้กับพนักงานบริษัท หรือไปหาปลาที่บึงแก่นนคร มาประกอบอาหารเพื่อลดค่าใช้จ่ายรวมถึงนำไปขาย

8. อาชีพพนักงานบริษัทเอกชนและรัฐวิสาหกิจ

ชาวบ้านที่จัดว่ามีฐานะดีในชุมชน มีทักษะความชำนาญเฉพาะด้าน รวมถึงมีต้นทุนทางสังคมสูง เช่น มีรถยนต์ขับ มีใบขับขี่ มักจะประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัท เช่น เป็นคนขับรถส่งสินค้าที่บริษัทแบบซี้ เป็นพนักงานบริษัทแผนกติดตามหนี้สิน โดยรายได้ของงานประเภทดังกล่าวเมื่อรวมค่าเบี่ยเลี้ยงและสวัสดิการจะอยู่ที่ประมาณ 10,000-30,000 บาท อย่างไรก็ตามจากการสอบถามชาวบ้านที่ประกอบอาชีพดังกล่าวพบว่า โดยพื้นฐานแล้วจะจบชั้น ป.4 ส่วนใหญ่เคยมี

- เศรษฐกิจ-ภาวะหนี้สินและแหล่งเงินทุน

รายได้ของชาวบ้านในชุมชนสลัมมาจากการทำงานรับจ้างราคาถูกในชุมชนเมือง แต่เมื่อรายได้ไม่พอเพียง ชาวบ้านมักจะไปกู้หนี้ยืมสินทั้งในระบบและนอกระบบมาใช้ก่อนแล้วค่อยผ่อนคืนทีหลัง โดยแหล่งเงินกู้ในระบบที่สำคัญของคนในชุมชนคือ กองทุนเงิน 1 ล้านบาทของรัฐบาล และธนาคารออมสิน จากการสอบถามเรื่องภาวะหนี้สิน พบว่า ชาวบ้านหลายคนยังติดค้างหนี้สินจากกองทุนเงินล้านจำนวนประมาณ 5,000-20,000 บาท เมื่อถามถึงสาเหตุที่ชาวบ้านยังไม่นำเงินมาคืนกองทุนเงินล้าน บางคนก็บอกว่า เห็นคนอื่นเขาก็ยังไม่คืน ตนจึงไม่คืนบ้าง หรือบางคนก็ตอบว่ายังไม่มีเงินนำมาใช้หนี้ เป็นต้น สำหรับกองทุนเงินล้านที่ชาวบ้านยืมมา ส่วนใหญ่จะนำมาใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นค่าเทอมลูก และมีบางครอบครัวที่นำเงินมาใช้ลงทุนทางการเกษตร เช่น เพาะเห็ด ปลูกผักปลอดสารพิษ แต่ต้องประสบความล้มเหลวเพราะสภาพดินในชุมชนเป็นดินเค็มไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก รวมถึงพื้นที่ในชุมชนมีจำกัด ไม่เหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์หรือทำการเกษตรซึ่งต้องใช้พื้นที่มาก

ส่วนแหล่งเงินกู้นอกระบบที่สำคัญ หากเป็นแหล่งเงินกู้ภายในชุมชน พบว่า มีสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ปล่อยเงินกู้ประมาณ 2-3 ราย แต่แหล่งเงินกู้ที่สำคัญและชาวบ้านเกือบทุกคนเป็นลูกหนี้คือ ปรธานชุมชนเป็นผู้ปล่อยเงินกู้ในหมู่บ้าน โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 20 บาท แต่จะส่งเป็นรายวันหรือรายเดือนนั้นแล้วแต่จะมีการตกลงกัน ส่วนแหล่งเงินกู้อื่นๆ เช่น มีชาวอินเดียชื่อ อารยา บริษัทปล่อยเงินกู้และมีคนภายในชุมชนอีก 2-3 ราย ที่เป็นแหล่งปล่อยเงินกู้ โดยจะเก็บดอกเบี้ยร้อยละ 20 บาทต่อเดือน ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนเงินที่ค่อนข้างสูง

จากการสอบถามชาวบ้านผู้หนึ่งถึงความจำเป็นที่ต้องกู้เงินนอกระบบซึ่งมีดอกเบี้ยสูง ได้รับคำตอบว่าการกู้ยืมเงินในระบบ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กู้ได้ในวงเงินน้อยไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายภายในครอบครัว จึงจำเป็นต้องกู้ยืมเงินนอกระบบ ในบางรายกู้ถึง 2 แหล่ง สำหรับเงินที่กู้มานั้นส่วนมากจะนำมาผ่อนรถจักรยานยนต์บ้าง ผ่อนทองบ้าง แต่ส่วนมากจะกู้มาเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งถ้าหากไม่กู้เงินนอกระบบก็จะขาดเงินทุนหมุนเวียน แม้ว่าดอกเบี้ยจะแพงแต่ชาวบ้านก็มีความจำเป็นต้องกู้เนื่องจากไม่มีทางเลือกอื่น เมื่อชาวบ้านทำงานหาเงินมาได้ก็จะนำมาใช้หนี้ดอกเบี้ย จึงทำให้รายได้ที่หามาไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ จากการสอบถามแม่ค้ารายหนึ่งที่เปิดร้านค้าภายในชุมชน พบว่าหลังจากขายของได้ในแต่ละวันต้องนำเงินไปใช้หนี้แบกปล่อยเงินกู้และใช้หนี้บริษัทปล่อยเงินกู้วันละ 240 บาททุกวัน

- บ่อน: เส้นทางสร้างความรวยของคนจนในสลัม

ในชุมชนกล้วยไม้ป่า มีบ้านที่เปิดเป็นบ่อนพนันอยู่ 2 แห่ง โดยผู้ที่เป็นเจ้าของบ่อนจัดได้ว่าเป็นที่นับหน้าถือตาและมีฐานะดีในชุมชน สาเหตุที่บ่อนพนันในชุมชนดำรงอยู่ได้ ทั้งที่รัฐบาลกำลังเร่งปราบปรามไม่ให้เกิดการพนันในชุมชนเมือง เนื่องจากทุกวันจะมีตำรวจขับรถเข้ามาเก็บส่วยที่บ่อนเป็นประจำ นอกจากนี้เจ้าของบ่อนยังต้องเสียเงินให้กับตำรวจเพื่อให้กิจการบ่อนของตนดำรงอยู่ได้ เมื่อผู้วิจัยถามชาวบ้านว่า “การกระทำอย่างนี้มันผิดกฎหมาย ทำไมไม่มีคนไปแจ้งความ” ชาวบ้านตอบว่า “รู้ว่ามันผิดกฎหมายแต่เราทำอะไรเขาไม่ได้ เพราะเจ้าของบ่อนเป็นญาติกับตำรวจยศใหญ่โต ขนาดตำรวจรู้เขายังไม่จับ แล้วเราจะไปมีอำนาจทำอะไรเขา”

สำหรับชาวบ้าน (บางกลุ่ม) ในชุมชน หลังจากที่ได้เงินจากการทำงานหรือได้รับเงินจากที่ลูกหลานอพยพไปทำงานยังต่างถิ่นและส่งมาให้ ก็มักหลงเสียงโชคที่บ่อนใกล้บ้าน โดยชาวบ้านให้ความหมายต่อการเข้าบ่อนของตนเองว่าเป็นการ “ไปหาเงิน” (ทำมาหากิน) “ไปหาเล่น” (ไปคลายเครียด) ส่วนผลลัพธ์จากการเล่นพนันชาวบ้านส่วนใหญ่บอกว่า “จะเสียมากกว่าได้” และมีบางคนเสียพนันจนหมดตัว เช่น จากการ scommesse แม่ใบ (นามสมมุติ) หญิงที่จัดว่ามีฐานะดีในชุมชน เธอเล่าให้ฟังว่า “แต่ก่อนแม่รวยอีหลี หลังจากพี่อใหญ่ (สามี) ตาย ได้เงินค่าประกันมาเป็นแสน คิดว่าจะนำมาเป็นทุนค้าขาย แต่มีคนเอารถเก๋งมารับไปเล่นการพนันเสียก่อน เงินแสนหมดภายใน 3 เดือน ทำให้เครียดมากจนเป็นโรคหัวใจ ต้องไปรับยาระงับประสาทจากโรงพยาบาลมากินทุกเดือน” อีกรายหนึ่งซึ่งผู้วิจัยต้องไปสัมภาษณ์เธอทุกเดือนและเห็นการเปลี่ยนแปลงหลังจากที่ติดการพนันคือพี่พรเพ็ญ แต่ก่อนพี่พรเพ็ญมีอาชีพขายของชำหน้าบ้าน ธุรกิจการค้าขายของเธอดำเนินไปด้วยดีเพราะร้านของเธอติดกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หลังเลิกเรียนเด็กๆ จะแวะมาซื้อขนมที่ร้านของเธอเป็นประจำ แต่หลังจากที่พี่พรเพ็ญและสามีติดเล่นการพนันอย่างหนักจนต้องปิดร้านเพื่อจะได้มีเวลาไปฝั่งตัวอยู่ที่บ่อนพนันอย่างเต็มที่ ผู้วิจัยเจอพี่พรเพ็ญอีกครั้งในสภาพใบหน้าซีดเซียว หมองคล้ำ สูบบุหรี่ยัด เธอเล่าถึงชีวิตของเธอหลังจากที่ติดการพนันว่า “...ภายใน 1 เดือนครึ่ง หมดเงินจากการเล่นพนัน 40,000 บาท และต้องเอาโทรศัพท์มือถือ โทรศัพท์คนมอเตอร์ไซค์ไปจำนำ ทั้งที่ทรัพย์สินเหล่านี้ยังผ่อนไม่หมด...” ทุกวันนี้ผู้วิจัยยังเห็นพี่พรเพ็ญไปบ่อนเหมือนเดิม แต่เธอบอกว่า “ไม่ได้เล่นแล้วเพราะไม่มีเงิน แต่ไปดูคนอื่นเล่นก็ยังมีดี เพราะอยู่บ้านไม่รู้จะทำอะไร เครียด ญาติพี่น้องชอบบ่นให้”

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน พบว่า ถึงแม้พวกเขาจะรู้ถึงพิษภัยและเคยเผชิญกับความเสียหายจากการเล่นพนัน แต่ก็ยังคงเลือกที่จะเล่นหรือเสี่ยงดวงทางด้านนี้ต่อไป เพราะมอง

- สภาพแวดล้อม

สภาพบ้านเรือนในชุมชนกล้วยไม้ป่า ส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียว ตั้งอยู่ติดกันเรียงราย แถวไม่ค่อยเป็นระเบียบ สภาพบ้านของคนรวยและคนจนจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ บ้านของคนรวยในชุมชนจะใช้วัสดุเป็นปูน พื้นปูด้วยกระเบื้องและมีรั้วรอบขอบชิด มีห้องแบ่งเป็นส่วนชัดเจน รวมถึงมีรถยนต์ใช้ ส่วนสภาพบ้านเรือนของคนจนจะใช้ไม้ผุๆ พังๆ เช่น สังกะสีและไม้อัดนำมาประกอบเป็นที่อยู่อาศัยแบบพออยู่ได้ รอบๆ บริเวณบ้านไม่ค่อยมีขยะ เพราะประธานชุมชนรณรงค์ให้ลูกบ้านช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน โดยเริ่มจากทำความสะอาดหน้าบ้านของตนเองก่อน อย่างไรก็ตาม มีหลายครัวเรือนโดยเฉพาะครัวเรือนที่ยากจน (ไม่มีเงินซื้อดินมาถมที่ ทำให้พื้นดินของบ้านคนจนมีระดับต่ำกว่าบ้านอื่น) มักจะเผชิญกับน้ำท่วมบ้านในฤดูฝนและเกิดน้ำเน่าขัง ส่งกลิ่นเหม็น นอกจากนี้ยังมีบางครัวเรือนที่ได้รับความเดือดร้อนจากการที่เพื่อนบ้านปล่อยน้ำจากโถส้วมหรือท่อน้ำทิ้งให้ไหลลงยังบ้านของตนเอง แต่ในเหตุการณ์ครั้งนี้ไม่มีผู้ใดกล้าร้องเรียน เนื่องจากผู้ที่ปล่อยน้ำเสียลงบ้านของผู้อื่น เป็นผู้ที่มีอำนาจในชุมชน

นอกจากมลภาวะทางกลิ่นแล้ว ชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ปายังเผชิญกับมลภาวะทางเสียงเนื่องจากเพื่อนบ้านกินเหล้าและส่งเสียงดังรบกวน จากการสอบถาม หญิงสาวคนหนึ่ง เธอเล่าว่า ...ข้างบ้านเธอมีคนมานั่งจับกลุ่มกินเหล้าตั้งแต่เช้าถึงเย็น เมื่อกินเหล้าเสร็จก็ทะเลาะกันเสียงดัง ทำให้ไม่ได้หลับนอน รู้สึกว่าสุขภาพจิตเสียแต่ก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร เพราะไม่มีที่ไป...

- สุขภาพ

ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่เห็นว่าตนเองมีสุขภาพดีในระดับปานกลาง เพราะยังสามารถไปไหนมาไหนได้ไม่ถึงกับป่วยขนาดต้องล้มหมอนนอนเสื่อ อย่างไรก็ตามเมื่อสอบถามและสังเกตในระดับลึก พบว่า ชาวบ้านโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในวัยทอง ทั้งหญิงและชายจะเสี่ยงต่อการเป็นโรคเบาหวาน ความดัน ส่วนผู้หญิงจะเสี่ยงต่อการเป็นโรคมะเร็ง เต่าที่สังเกต พบว่ามีผู้ที่ป่วยเป็นมะเร็งเต้านมในระยะที่ 4 และเป็นมะเร็งปากมดลูกในระยะที่ 3 ซึ่งต้องไปรักษาด้วยการฉายแสงที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ทุกอาทิตย์

นอกจากนี้ชาวบ้านบางกลุ่มยังมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคปอดอักเสบและโรคตับแข็ง เนื่องจากสภาพแวดล้อมภายในชุมชนมีผู้ที่กินเหล้าและสูบบุหรี่เยอะ รวมถึงอนุญาตให้เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีสามารถมาซื้อเหล้าและบุหรี่ได้ ในระหว่างที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลภาคสนาม พบชายผู้

สำหรับเรื่องการรักษาสุขภาพ จากการสอบถามพบว่า ชาวบ้านในชุมชนจะมีบัตร 30 บาทรักษาทุกโรคทุกครัวเรือน เนื่องจากประธานชุมชนได้ประกาศให้ลูกบ้านทุกคนต้องทำ ส่วนผู้ที่ทำงานบริษัท โรงงานหรือในหน่วยงานของรัฐจะมีบัตรประกันสังคมซึ่งสามารถรักษาฟรี และผู้สูงอายุจะมีบัตรผู้สูงอายุ เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยหากป่วยไม่มาก เช่น เป็นหวัด ท้องเสีย จะซื้อยาตามร้านขายยามากินเองเป็นอันดับแรก หากอาการไม่ดีขึ้นจะไปหาหมอที่สถานเฝ้าระวังในเขตเทศบาล เนื่องจากเห็นว่า สามารถใช้บัตร 30 บาทได้ ราคาไม่แพงและไม่ต้องรอคิวนานเหมือนที่โรงพยาบาล แต่ถ้าหากอาการป่วยหนัก เช่น ฆ่าตัด คลอดลูก จะไปรักษาที่โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่นและโรงพยาบาลศรีนครินทร์เป็นต้น ส่วนชาวบ้านที่มีฐานะดีจะเลือกไปรักษาที่คลินิกหรือโรงพยาบาลเอกชน เพราะเห็นว่า ถึงจ่ายค่ารักษาแพงแต่หมอเอาใจใส่ ไม่ต้องเสียเวลารอคิวนาน และยังมีประสิทธิภาพ หายไวกว่ายาของโรงพยาบาลของรัฐ

ด้านความพึงพอใจต่อการบริการด้านสุขภาพด้วยบัตร 30 บาท ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า บัตร 30 บาททำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายไปได้มาก และเป็นที่พักของคนจนในยามยากอย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะช่วยประหยัดเรื่องค่าใช้จ่ายในเรื่องการรักษาพยาบาล แต่ชาวบ้านก็ต้องเสียเงินค่ารถ ค่าอาหารเวลาไปหาหมอแต่ละครั้งทำให้ไม่มีเงินจะไปโรงพยาบาล ส่วนความคิดเห็นของชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งรู้สึกว่บัตร 30 บาท ค่อนข้างเลือกปฏิบัติ หากใครใช้บัตร 30 บาท หมอและพยาบาลจะไม่ค่อยดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควรและจ่ายยาให้ในปริมาณน้อยกว่าผู้ที่จ่ายเงินเต็มราคา

ส่วนในด้านการรักษาแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านยังคงมีหลงเหลือให้เห็นบ้างในชุมชน กล่าวคือ ในชุมชนจะมีหมอเป่าอยู่ 2 คน สำหรับวิธีการรักษา หมอพื้นบ้านจะนำหมาก พูลและสมุนไพรหลากหลายชนิดมาผสมกันและเคี้ยวจากนั้นจะนำไปพ่นที่บริเวณแผลของผู้ป่วย เช่น ผู้ที่เป็นลมพิษ ภูสวัสดิหรือการเป่าเพื่อกำเนิดเด็ก ส่วนค่าตอบแทนก็แล้วแต่คนไข้จะให้ อย่างไรก็ตามการรักษาประเภทนี้ค่อนข้างเป็นธุรกิจเพราะชาวบ้านบอกว่าหมอคิดค่าเป่าครั้งละ 300-500 บาท แต่รู้สึกว่รักษาแล้วหาย ชาวบ้านจึงต้องยอมเสียเงินให้ นอกจากนี้ยังมีการรักษาด้วยวิธีการนวดแผนโบราณ โดยหมอแผนโบราณจะคิดค่านวดหัวโหม่งละ 150 บาท

- การศึกษา

สำหรับการศึกษาของเยาวชนในชุมชนกล้วยไม้ป่านั้น หากเป็นเด็กเล็กจะนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนระดับชั้นอนุบาลที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียนซึ่งตั้งอยู่ในชุมชน ส่วนระดับประถมศึกษาชาวบ้านนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนที่โรงเรียนเทศบาล โดยจะเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนจะสนับสนุนการศึกษาของเด็กนักเรียนในชุมชนโดยให้ทุนการศึกษา หรือการให้รับประทานอาหารกลางวันฟรี โรงเรียนเทศบาลห่างจากชุมชนประมาณ 1 กิโลเมตร เด็กนักเรียนส่วนใหญ่จะเดินทางไปโรงเรียน หรือมีบางคนขี่จักรยานไป และให้ผู้ปกครองเดินทางไปส่งบ้าง

เมื่อจบระดับประถมศึกษาแล้ว ผู้ปกครองที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะส่งบุตรหลานไปเรียนที่โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย บางคนได้เรียนเพราะมีทุนช่วยเหลือคนจน ส่วนใหญ่เด็กในชุมชนในเมืองจะได้เรียน เพราะเป็นเด็กที่อยู่ในเขตเทศบาล และจำเป็นต้องเรียนเนื่องจากเป็นการศึกษาภาคบังคับซึ่งทางโรงเรียนจะให้เรียนฟรีไม่ต้องเสียค่าเทอม แต่ก็ต้องใช้ทุนตัวเองในการซื้อชุดนักเรียนและอุปกรณ์การเรียน มีบางส่วนที่เยาวชนไม่ได้เรียนที่โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย ก็จะไปเรียนที่โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย 2 แทน

หลังจากที่จบระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้ว ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่นิยมส่งบุตรหลานของตนเองเรียนต่อในระดับสูง เยาวชนส่วนใหญ่จะจบเพียงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วก็ออกมาช่วยพ่อแม่ทำงานจึงไม่มีโอกาสได้เรียนต่ออีก สาเหตุที่เยาวชนของชุมชนไม่มีโอกาสเรียนต่อ เนื่องจาก

ประการแรก ผู้ปกครองไม่มีเงินส่งให้เรียน เพราะฐานะทางครอบครัวยากจน หาเข้ากินค่าและผู้ปกครองต้องการให้บุตรหลานออกมาทำงานเพื่อหารายได้ช่วยครอบครัวมากกว่า ดังนั้นเยาวชนจึงจำเป็นต้องออกจากโรงเรียนมาช่วยครอบครัวหารายได้

ประการที่สอง เนื่องจากตัวของเด็กไม่ชอบเรียนหนังสือ บางคนพ่อแม่ส่งเรียนแต่ไม่ค่อยไปเรียน เพราะติดเพื่อน ติดยาเสพติด ติดการพนันและติดเกมส์ จึงทำให้บางคนเรียนไม่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีเพียงส่วนน้อยที่ได้เรียนต่อโดยจะเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ที่โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย และมีบางส่วนที่เรียนวิทยาลัยเทคนิคและประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) รวมถึงไปเรียนต่อที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) เพื่อให้มีวุฒิการศึกษาเพื่อนำไปประกอบอาชีพในอนาคต

การลงทุนเรื่องการศึกษานั้น ชาวบ้านต้องไปกู้ยืมทุนเพื่อการศึกษา ส่วนค่าชุด ค่าเทอม ค่าอุปกรณ์การเรียน ค่ารถ ต้องออกเอง ซึ่งถือว่ามีค่าใช้จ่ายค่อนข้างเยอะ ส่วนผู้ที่เรียนในระดับ

สำหรับชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนจบเพียงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 6 เท่านั้น เนื่องจากในอดีตการศึกษาไม่ค่อยแพร่หลาย คนจนไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ คนที่ได้เรียนสูงต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจดีจึงจะมีเงินส่งบุตรหลานเรียน ดังนั้น คนในอดีตจึงไม่ค่อยได้เรียนหนังสือเพราะฐานะทางครอบครัวยากจน ไม่มีเงินส่งหลานลูกเรียน แต่สำหรับในปัจจุบันชาวบ้านที่มีอายุมาก มีบางส่วนที่เรียนต่อที่การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ซึ่งทาง กศน. เคยส่งครูจากศูนย์มาทำการสอนให้กับชาวบ้านที่สนใจอยากเรียนต่อ โดยชาวบ้านที่มาเรียนส่วนมากจะเป็นพ่อแม่ของเด็กเล็กก่อนวัยเรียนและชาวบ้านที่สนใจทั่วไป หลักสูตรการเรียนเปิดสอนทุกวันเสาร์-อาทิตย์ มีสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสำหรับคนที่เรียนระดับประถมศึกษา คือ ผู้ที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มาเรียนต่อให้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สถานที่เรียนระดับประถมศึกษา คือ ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานประจำชุมชน ปัจจุบันพบว่าทางศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนไม่ได้ส่งครูเข้ามาสอนในชุมชนอีกแล้ว ทำให้ชาวบ้านที่ต้องการยกระดับทางการศึกษาของตนเรียนไม่ต่อเนื่องและชาวบ้านก็ไม่ทราบถึงสาเหตุที่ทาง กศน. หยุดส่งครูมาสอน

- การอพยพ

เนื่องจากการประกอบอาชีพของคนภายในชุมชนมีรายได้ไม่เพียงพอ เพราะส่วนมากเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูก ฉะนั้นจึงมีสมาชิกในชุมชนบางกลุ่มได้อพยพแรงงานไปทำงานที่อื่น ซึ่งรูปแบบการอพยพจะเป็นไปแบบชั่วคราว คือ ไปรับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี ลักษณะของการอพยพแรงงาน คือ ชาวบ้านจะไปตัดอ้อยประมาณช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี โดยจะมีนายทุนมาจ่ายเงินค่าแรงให้ก่อนล่วงหน้าเป็นเงินจำนวน 6,000 บาท เมื่อถึงเวลาต้องไปตัดอ้อยใช้หนี้ภายหลัง ในการเดินทางไปตัดอ้อยนั้นจะเหมารถไปหมดทั้งครอบครัว ถ้าอ้อยหมดเร็วจะได้กลับมาก่อนประมาณเดือนมีนาคม แต่ส่วนใหญ่จะตัดอ้อยหมด

จากการสอบถามครอบครัวที่ไปรับจ้างตัดอ้อย พบว่าข้อดีของการไปรับจ้างตัดอ้อย คือ สามารถนำเงินมาใช้จ่ายล่วงหน้าได้ ส่วนข้อเสีย คือ ชาวบ้านต้องตัดอ้อยใช้หนี้ให้ครบตามจำนวนเงินที่กู้มาทำให้เสียโอกาสในการประกอบอาชีพอื่น เพราะชาวบ้านต้องไปตัดอ้อยใช้หนี้ประมาณเดือนธันวาคม- เมษายนของทุกปี นอกจากนี้ยังมีสมาชิกภายในชุมชนบางกลุ่มที่ไปรับจ้างกรีดยางที่ภาคใต้ โดยไปประมาณหนึ่งเดือน เมื่อกรีดยางหมดก็จะกลับมา ส่วนวัยรุ่นและวัยแรงงานจะไปทำงานก่อสร้างและรับจ้างที่กรุงเทพมหานคร แต่ไปไม่นาน ทำให้ไม่ค่อยมีรายได้มากนัก เนื่องจากวัยรุ่นไม่ค่อยชอบไปทำงานที่ไกลจากชุมชน จะชอบทำงานใกล้ๆ กับชุมชนมากกว่า เช่น ไปรับจ้างในเมืองขอนแก่น เป็นต้น

- การเคลื่อนไหวเรื่องการเช่าที่ดินและการออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย

สำหรับที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนนั้น เป็นที่ดินของการทางรถไฟ มีเนื้อที่ประมาณ 7.5 ไร่ หรือ 12,500 ตารางเมตร โดยลักษณะการเช่านั้น ทางการรถไฟจะคิดค่าเช่าจากชาวบ้านในราคาตารางวาละ 12 บาทต่อปี โดยชาวบ้านต้องนำเงินไปชำระที่การรถไฟทุกปีและมีการต่อสัญญาปีต่อปี แต่ปัจจุบันมีการล้มเลิกการจ่ายค่าเช่าไปแล้วไปแล้ว เนื่องจากในปี พ.ศ. 2546 ชุมชนกล้วยไม้ป่าเป็นชุมชนนำร่องโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในโครงการบ้านมั่นคง โดยมหาวิทยาลัยขอนแก่น เทศบาลนครขอนแก่น และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ดังนั้นจึงมีการเช่าที่ดินใหม่ในอัตราใหม่ที่ทางสถาบันพัฒนาองค์กรเอกชนได้ดำเนินการวัดที่ดินไปเรียบร้อยแล้ว ซึ่งถ้าครอบครัวไหนมีที่ดินมากจะต้องจ่ายค่าเช่าที่ดินมากตามไปด้วย อัตราที่ทางสถาบันพัฒนาเอกชนจะให้เช่า คือ ตารางวาละ 20 บาทต่อปี ซึ่งปัจจุบันชุมชนยังอยู่ในขั้นตอนการดำเนินงานอยู่ และยังมีปัญหาเกี่ยวกับการออมเงิน กล่าวคือ ชาวบ้านกลุ่มแรกต้องการออมเฉพาะเงินเพื่อที่อยู่อาศัยอย่างเดียว ซึ่งปัจจุบันมีจำนวน 80,000 บาท ส่วนอีกกลุ่มต้องการรวมเงินออมเพื่อที่อยู่อาศัยเข้ากับเงินออมโครงการบ้านมั่นคง จำนวนเงิน 70,000 บาท โดยชาวบ้านส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าอยากออมเงินโครงการบ้านมั่นคง แต่กลัวไม่มีเงินส่งคณะกรรมการ ซึ่งในเรื่องการออมเงินเพื่อที่อยู่อาศัยของโครงการบ้านมั่นคงนี้ ปัจจุบันได้มีคณะกรรมการ (ซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งให้เข้ามาทำงานภายใต้โครงการบ้านมั่นคง) เดินเก็บเงินจากชาวบ้านที่ต้องการออมเงินเพื่อที่อยู่อาศัยเป็นประจำทุกเดือน โดยเงินที่ออมนี้ไม่ได้มีข้อกำหนดชัดเจนตายตัวว่าจะต้องจ่ายเงินเป็นจำนวนเท่าไร ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละครัวเรือนเป็นหลัก หากครอบครัวไหนมีรายได้มากก็จะออมมาก หากครอบครัว

5 บาท เป็นต้น

จากการสอบถามชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องการออมเงินของโครงการบ้านมั่นคงนี้ ชาวบ้านในหลายครัวเรือนบอกว่าแต่ก่อนตนได้ออมเงินบ้านมั่นคงแต่ปัจจุบันได้เลิกออมไปแล้ว โดยสาเหตุที่ชาวบ้านได้เลิกออมเงินของโครงการบ้านมั่นคงสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ

ประการแรก ในกลุ่มครัวเรือนที่มีฐานะปานกลาง-ฐานะดี บอกว่าเลิกออมเงินของโครงการบ้านมั่นคงเนื่องจากไม่เห็นมีใครมาเรียกเก็บเงินกับตน นอกจากนี้คณะกรรมการที่มาเก็บเงินยังทำตัวไม่น่าเชื่อถือและทำให้ชาวบ้านรู้สึกไม่ไว้วางใจ เนื่องจากเวลามาเก็บเงินไม่เคยเอาใบเสร็จมาให้ดู เพื่อเป็นการยืนยันว่าชาวบ้านได้จ่ายเงินจริง ครั้นพอชาวบ้านทวงขอใบเสร็จ คณะกรรมการก็ขอผิดผ่อนไปเรื่อยๆ จนทำให้ชาวบ้านรู้สึกเบื่อและเกรงว่าจะเกิดความขัดแย้งจึงได้เลิกออมไป

ประการที่สอง ในกลุ่มครัวเรือนที่มีฐานะยากจนบอกว่า สาเหตุที่ตนเลิกออมเงินของโครงการบ้านมั่นคงเพราะไม่มีเงินจะจ่าย เนื่องจากต้องนำเงินไปซื้ออาหารและนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน โดยชาวบ้านผู้หนึ่งให้เหตุผลว่า “หากนำเงินไปจ่ายค่าบ้านมั่นคงหมดก็ไม่รู้จะเอาเงินที่ไหนมาซื้ออยู่ซื้อกิน”

สำหรับในประเด็นเรื่องที่ชาวบ้านในชุมชนกลัวจะไม่ป่ารู้ข่าวมาว่าทางเทศบาลและโครงการบ้านมั่นคงจะเข้ามารื้อบ้านเดิมของตนและจะดำเนินการสร้างบ้านหลังใหม่ตามแบบแปลนที่ได้กำหนดไว้ ชาวบ้านในชุมชนส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า...หากบ้านไหนผูกพัน น้ำท่วมก็สมควรรื้อสร้างใหม่ไปเลย แต่บ้านของตนไม่อยากจะรื้อ เพราะได้สร้างบ้านอย่างแข็งแรง ถาวรดีแล้ว และประเด็นที่สำคัญคือ การได้บ้านหลังใหม่จะนำมาซึ่งการเป็นหนี้ เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นบ้านที่รัฐสร้างให้ในราคาถูกแต่ก็ต้องเสียเงินอยู่ดี ส่วนชาวบ้านที่อาศัยอยู่บ้านผูกพัน มีสังกะสีมุงเป็นเพียงแบบพออยู่ได้ มีความเห็นว่า ตนอยากได้บ้านใหม่ ถมดินให้สูง น้ำไม่ท่วม แต่ก็กลัวว่าจะไม่มีเงินผ่อนจ่ายให้กับรัฐ...

นอกจากนั้นยังมีปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ การดำเนินงานของชุมชนภายใต้โครงการบ้านมั่นคงยังไม่มีประธานและคณะกรรมการดำเนินงานอย่างชัดเจน เนื่องจากประธานบ้านมั่นคงคนเดิมได้ลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2548 เพราะมีปัญหาในการทำงานและเกิดความขัดแย้งระหว่างคณะกรรมการดำเนินงาน ปัจจุบันมีรองประธานชุมชนทำหน้าที่รักษาการประธานบ้านมั่นคงชั่วคราว ต่อมาทางชุมชนได้มีการเลือกตั้งประธานบ้านมั่นคงคนใหม่เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2548 ซึ่งมีผู้ลงสมัครทั้งหมด 3 คน แต่การเลือกตั้งยังไม่มีข้อยุติ

ส่วนเรื่องค่าเช่าที่ดินของทางกรรพไฟ ซึ่งสถาบันองค์กรพัฒนาเอกชนได้กำหนดให้ชาวบ้าน แต่ละครั้วเดือนต้องจ่ายค่าเช่าในอัตราตารางวาละ 20 บาท/ปีนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า อัตราค่าเช่าแพงเกินไปควรจะลดค่าเช่าให้เหลือตารางวาละ 12-15 บาทก็พอ เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน เป็นแรงงานรับจ้างแบบรายวันหรือได้รับเงินเดือนขั้นต่ำ ชาวบ้านจึงรู้สึกว่าคุณคนมีฐานะยากจนอยู่แล้วรัฐจึงไม่ควรมาเรียกเก็บเงินในปริมาณที่สูงกับคนอื่นอีก เพราะไม่รู้ว่าเอาเงินจากไหนมาจ่ายเนื่องจากหากเรียกเก็บค่าเช่าที่ในอัตราตารางวาละ 20 บาทต่อปี เมื่อกำหนดดูแล้วหลายครั้วเดือนต้องจ่ายเงินค่าเช่าตกประมาณปีละ 3,000-4,000 บาท ซึ่งชาวบ้านบอกว่าระยะเวลา 1 ปีผ่านไปเร็วมากกลัวว่าตนจะหาเงินไม่ทัน

อย่างไรก็ตามมีชาวบ้านบางส่วนมีความเห็นที่แตกต่างออกไป โดยเห็นว่าถึงแม้รัฐจะกำหนดอัตราค่าเช่าตารางวาละ 20 บาท (ซึ่งคนส่วนใหญ่รู้สึกว่าเป็นแพง) แต่ก็ควรจะจ่ายตามนั้น ต้องเคารพกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้น เพราะชุมชนอื่นก็ต้องจ่ายในอัตราเดียวกับเรา นอกจากนี้ชาวบ้านบางคนยังมีความเห็นว่าหากเราออมเงินวันละ 7-8 บาท หยอดใส่กระปุกทุกวัน ปีหนึ่งก็สามารถนำเงินออมที่เก็บสะสมมาจ่ายค่าเช่าที่ได้อย่างพอเพียง

- ความเชื่อในชุมชน

ชุมชนกล้วยไม้ป่ามีความเชื่อร่วมกันระหว่างสมาชิกเกี่ยวกับ “ศาลปู่แก้ว” ซึ่งถือเป็นศาลประจำท้องถิ่นและมีมาตั้งแต่ยังไม่จัดตั้งเป็นชุมชนโดยอยู่ทางทิศตะวันออก จากการบอกเล่าของชาวบ้าน พบว่า แต่เดิมที่ตั้งศาลเป็นป่ารกชังและมีจอมปลวกคล้ายพระพุทธรูปเกิดขึ้นบริเวณนั้น ชาวบ้านจึงเกิดความศรัทธาและมีความเชื่อว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจและได้พากันตั้งขึ้นเป็นศาลประจำชุมชน ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 ชาวบ้านได้บูรณะซ่อมแซมใหม่โดยได้สร้างหลังคาเพื่อกันแดดกันฝนให้ ชาวบ้านมีความเคารพศาลปู่แก้วทั้งในอดีตและปัจจุบัน เมื่อถึงเวลาทำบุญไม่ว่าจะเป็นในระดับครั้วเดือนหรือในระดับชุมชน ชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานไปถวายเป็นประจำ ซึ่งถือว่าศาลปู่แก้วเป็นสถาบันที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน กล่าวคือ เมื่อมีผู้ย้ายเข้ามาอยู่แล้วปฏิบัติไม่เหมาะสม เช่น พูดจาดูหมิ่นปู่แก้ว ภายหลังได้กลายเป็นคนเสียสติ หรือเด็กที่ไปขโมยของที่ผู้นำมาถวายปู่แก้ว เช่น ช่างไม้ จะมีอาการละเมอและชักกระตุกโดยไม่ทราบสาเหตุ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการกระทำของปู่แก้ว ในปัจจุบันความเชื่อเช่นนี้ยังมีอยู่แต่ก็เสื่อมคลายลงไปมาก เนื่องจากมีคนจากที่อื่น ๆ ย้ายเข้ามาในชุมชนแล้วไม่ทราบแนวปฏิบัติของชุมชน รวมถึงชาวบ้านไม่สนใจซึ่งกันและกันจึงไม่รู้ถึงความเชื่อที่ทางชุมชนนับถืออยู่ทำให้ความเชื่อ

- อุปสรรคปัญหาในการพัฒนาชุมชน

1. ปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ จากการที่สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอนในแต่ละวัน โดยแหล่งงานที่ทำนั้นคือภายในตัวเมืองขอนแก่น เช่น ในชุมชน ตลาด สถานีรถไฟ เป็นต้น รายได้นั้นขึ้นอยู่กับว่าในแต่ละวันจะมีคนมาว่าจ้างหรือไม่ ด้วยสภาพชีวิตที่ต้องดิ้นรนหาเช้ากินค่ำทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลาว่างมาพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่

2. ปัญหานี้ดิน สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีหนี้สิน และการกู้เงินนอกระบบที่ดอกเบี้ยค่อนข้างสูง (ร้อยละ 20 ต่อเดือน) ซึ่งแหล่งเงินกู้ยืมทั้งในชุมชน และนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งเงินกู้ในชุมชนนั้น คือประธานชุมชน ซึ่งอาจมีผลสืบเนื่องกับการเมือง นอกจากนี้ยังมีแหล่งเงินกู้นอกชุมชนซึ่งเป็น “แขก” ชาวต่างชาติ

3. ปัญหากรรมสิทธิ์ในเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัย เนื่องจากที่ดินของชุมชนเป็นกรรมสิทธิ์ของการรถไฟ ทำให้ชาวบ้านไม่มีที่ดินเป็นของตนเองและในปัจจุบันการเคลื่อนไหวเพื่อให้ได้สิทธิ์ในการเช่าที่ในระยะยาว ยังไม่มีข้อยุติในเรื่องสัญญาเช่าของชุมชนกับการรถไฟ

4. ปัญหาที่สมาชิกในชุมชนต้องจ่ายค่าไฟฟ้าสูงกว่าความเป็นจริง เนื่องจากสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีหม้อแปลงไฟฟ้าเป็นของตนเอง จึงต้องมีการต่อพ่วงกับครัวเรือนที่มีหม้อแปลงไฟฟ้า ซึ่งจะเสียค่าไฟฟ้าหน่วยละ 7 บาท นอกจากนี้ชุมชนก็ยังมีปัญหาด้านอื่นๆ อาทิ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสุขภาพ ปัญหายาเสพติด การทะเลาะวิวาท (เนื่องจากเมาสุรา) การพนัน และจากการพึ่งค้ำบอกล่าของชาวบ้าน ชุมชนยังมีปัญหาในเรื่องของการเก็บส่วยพนันของเจ้าหน้าที่ตำรวจด้วย

- เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคสำหรับการพัฒนาชุมชนสลัม “กล้วยไม้ป่า”

จากการศึกษาพบว่าเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคสำหรับการพัฒนาชุมชนสลัม มีดังนี้

1. ผู้นำ และคณะกรรมการชุมชนขาดความเข้มแข็ง และได้รับความเชื่อมั่น ศรัทธาจากสมาชิกในชุมชนน้อย

2. เวลาส่วนใหญ่ของสมาชิกในชุมชนนั้น จะทุ่มเทให้การประกอบอาชีพ จึงไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา
3. สมาชิกในชุมชนอพยพมาจากหลายที่ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในชุมชน ความสามัคคี และความรู้สึกเป็นเจ้าของของชุมชนมีไม่มากนัก
4. สมาชิกในชุมชนไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย เพราะที่ดังกล่าวไม่ใช่ของตนเอง แต่เป็นที่ของการรถไฟฯ
5. สมาชิกในชุมชนเคยมีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมกลุ่มการพัฒนาที่ล้มเหลวบางกิจกรรม ทำให้ขาดกำลังใจในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มร่วมกันในโครงการใหม่ ๆ
6. สมาชิกในชุมชนยังขาดความรัก ความสามัคคีระหว่างกัน มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกในชุมชน

บทสรุป: ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน “กล้วยไม้ป่า”

ภาพสลัมในสายตาของคนทั่วไปอาจเป็นพื้นที่ซึ่งเต็มไปด้วยความสกปรก แออัด อันตราย และไม่เป็นที่พึงปรารถนาในการอยู่อาศัยหรือได้มาครอบครอง แต่ “สลัม” ในสายตาของชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของพื้นที่กลับมองว่า สลัม คือแหล่งที่ช่วยให้พวกเขาทำมาหากินได้ง่าย ไม่อดตาย และเป็นแหล่งรายได้ที่นำมาใช้จุนเจือครอบครัวให้ได้รับความอยู่ดีมีสุขตามอัตภาพ

ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องการครอบครองพื้นที่ดังกล่าวเพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ชาวบ้านในชุมชนสลัม “กล้วยไม้ป่า” จะมีความแตกต่างหลากหลาย เพราะชาวบ้านอพยพมาจากต่างถิ่นต่างที่ มีความขัดแย้งทางด้านความคิดและกิจกรรมบ่อยครั้ง แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านทุกคนพึงปรารถนาเหมือนกันก็คือ ความต้องการมีบ้านหรือมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง

จากการสอบถามถึงความทุกข์-สุขและความต้องการในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ทุกคนล้วนให้คำตอบในทิศทางเดียวกันว่า “ชีวิตเป็นทุกข์เพราะขาดๆ เหมินๆ เรื่องเงิน ถ้ามีเงินใช้คิดว่าชีวิตจะสบายกว่านี้” จากคำบอกเล่าข้างต้นอาจดูเหมือนเป็นเรื่องสามัญธรรมดาในชีวิตของมนุษย์ปุถุชน แต่สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า “เงิน” ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้าง “ความสุข” ให้กับชีวิตของมนุษย์ไปแล้ว แต่ในภาวะที่เศรษฐกิจฝืดเคืองเช่นนี้ มนุษย์โดยเฉพาะคนยากจนซึ่งเป็นกลุ่มคนหน่วยใหญ่ในสังคมไม่อาจสามารถหาเงินมาตอบสนองความสุขของตนเองได้อย่างพอเพียงและทันทั่วถึง ดังนั้นหากเราหันมาสร้างความสุขทางใจ โดยการประกอบคุณงามความดี ดำเนินชีวิตโดยยึดมั่นในหลักคุณธรรม และใช้ชีวิตอย่างพอเพียงจึงน่าจะเป็นทางออกหนึ่งที่ทำให้คุณภาพชีวิตของคนจนดีขึ้นได้และเกิดความผาสุกทั้งทางกายและใจตามมา

จากปรากฏการณ์ “เงินเป็นใหญ่” ในการก่อร่างสร้างสุขให้กับชีวิตของชาวบ้านในชุมชน
สลัม “กล้วยไม้ป่า” ครั้งนี้ เป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า ในยุคที่เศรษฐกิจฝืดเคืองและเงินทอง
กลายเป็นของหายาก ทำให้คนจนไม่สามารถหาเงินมาแต่งเติมชีวิตให้อยู่ดีมีสุขได้ตั้งใจปรารถนา
ดังนั้นหากชาวบ้านพยายามสร้างความสุขทางใจโดยการนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ในการ
แก้ปัญหาชีวิตจะช่วยให้ชาวบ้านและชุมชนเกิดความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้หรือไม่อย่างไร
และชีวิตของชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง หลังจากนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนิน
กิจกรรมของชีวิต การค้นหาคำตอบดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและท้าทายยิ่ง

บทที่ 5

หลักคุณธรรมที่ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในสลัม

จากการลงภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกและร่วมสังเกตการณ์ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนสลัมแห่งหนึ่ง (ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยขอใช้นามสมมุติว่า “ชุมชนกล้วยไม้ป่า”) โดยขอบเขตและโครงสร้างของแนวคำถามในงานวิจัยจะเน้นหนักถึง อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของชาวบ้านและการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการแก้ไขข้อขัดแย้ง ปัญหาที่ต้องเผชิญเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งจากผลการวิจัยได้แยกประเด็นที่ค้นพบดังต่อไปนี้

1. ความสุขของชาวบ้านในชุมชนสลัม
 - ความสุขอันเกิดจากการมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต
2. ความทุกข์ของชาวบ้านในชุมชนสลัม
 - การแก้ไขหรือขจัดความทุกข์ โดยการนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้
3. อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว
 - วิธีการแก้ปัญหาโดยการนำหลักคุณธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้
4. กิจกรรมและอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
 - คุณธรรมที่ชาวบ้านนำมาใช้เพื่อพัฒนาชุมชน
5. การให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ตามความคิดเห็นของชาวบ้าน

1. ความสุขของชาวบ้านในสลัม

จากแนวทางการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เปิดประเด็นพูดคุยกับชาวบ้านโดยเปิดกว้างให้ชาวบ้านเล่าถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตน จากนั้นจะถามต่อว่า ความสุขที่เกิดขึ้นในชีวิตของท่านมีอะไรบ้างและต้นตอของความทุกข์ของท่านเกิดจากท่านได้ทำความดีหรือมีคุณธรรมในเรื่องใด ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าความสุข 3 อันดับแรกที่ชาวบ้านกล่าวถึงมากที่สุดคือ

- 1.1 ความสุขอันเกิดจากการทำงาน
- 1.2 ความสุขที่ได้อยู่กับลูกๆ หลานๆ และการมีครอบครัวที่อบอุ่น
- 1.3 ความสุขอันเกิดจากการได้ทำความดี ได้ช่วยเหลือผู้อื่นและได้รับสิ่งดีๆ ตอบแทน

1) ความสุขอันเกิดจากการทำงาน

ชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ป่าส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ทำงานรับจ้างรายวันซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน เช่น ประกอบอาชีพกรรมกรรับจ้าง เก็บขยะขาย ค้าขายหาบเร่ เย็บชุดหมอลำ และบางครั้งเรือ (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีคนหาเลี้ยง) ไม่มีอาชีพ การที่ชาวบ้านต้องเผชิญกับการทำงานหนักแต่รายได้ก็น้อยและไม่สม่ำเสมอเช่นนี้ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน เมื่อผู้วิจัยถามว่า ชีวิตทุกวันนี้ประสบอุปสรรคปัญหาหรือมีความไม่สบายใจเรื่องใดมากที่สุด คำตอบที่ได้ของกลุ่มตัวอย่างทุกคนที่ไปสัมภาษณ์มา มักเกี่ยวข้องกับเรื่องการขาดแคลนเงินทองอยู่เสมอ และปัจจัยสำคัญที่ต้องการหาเงินมาใช้จ่ายนี้เองทำให้ชาวบ้านในชุมชนพยายามแสวงหาหนทางทำ ขวนขวาย ประกอบอาชีพและบางรายลองผิดลองถูกเปลี่ยนอาชีพไปเรื่อยๆ เพื่อต้องการหาหนทางในการทำมาหากินและนำมาซึ่งรายได้ที่มากขึ้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ตามถึงแม้ชาวบ้านในชุมชนกล้วยไม้ป่าจะประกอบอาชีพเป็นแรงงานไร้ฝีมือและได้ค่าแรงขั้นต่ำ แต่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เล่าว่าตนมีความสุขจากการทำงานเป็นอันดับแรก เพราะการมีงานทำแสดงว่าเราเป็นคนมีคุณค่า ไม่มืองอแง ไม่เป็นภาระใครและการทำงานนำมาซึ่งรายได้จนเจือครอบครัวให้สุขสบาย ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านต่อไปนี้

แม่บุญมา อายุ 56 ปี (อาชีพกวาดถนนบริเวณถนนประตูเมือง จ. ขอนแก่น)

เงินเดือน 5,640 บาท

“สิ่งที่แม่มีความสุขที่สุดคือ ได้ทำงานเพื่อชาติบ้านเมือง ขอนแก่นเฮาสะอาดอยู่ทุกวันนี้ เพราะมีแม่เป็นผู้กวาดถนนให้ คนอื่นอาจมองว่างานกวาดถนนต่ำต้อยแต่แม่ภูมิใจที่เราได้ปิดกวาดถนน เวลาเจ้านายเสด็จ พระเทพเสด็จผ่านถนนเส้นที่แม่กวาด แม่ก็ภูมิใจว่าได้ทำเพื่อเจ้าเพื่อนาย”

นายสอน อายุ 60 ปี (อาชีพถีบสามล้อปั่น) ได้ค่าจ้างวันละ 150-200 บาท

“พ่อภูมิใจ สุขที่สุดคือการได้ออกไปทำงาน มันเหมือนเราได้ออกกำลังกายไปด้วย ตื่นเช้ามาไม่มีวันไหนเลยที่ขี้เกียจ ใจมีแต่หมั่น¹ อยากออกไปทำงาน อยากไปหาเงิน เวลาไปถีบสามล้อเขาเห็นคนจน คนทุกข์ เขากะไปส่งเขาฟรี ไม่ได้เงิน แต่สุขใจที่ได้ช่วยคน”

¹ หมั่น เป็นภาษาอีสาน หมายถึง ขยัน กระตือรือร้น

ตาลีคำ อายุ 74 ปี (อาชีพรับจ้างขนของให้กับแม่ค้าในตลาดโดยใช้รถมอเตอร์ไซด์พ่วง)
รายได้วันละ 100-150 บาท

“ความผาสุกในชีวิตของผมคือ ออกไปทำงานหาเงิน พอทำงานเสร็จก็กลับบ้านนอน ถึง 5 โมงเย็นผมก็ขับรถออกไปแล้ว ไปรับจ้างเข็นรถขายไข่ไก่ให้อาหมวยในตลาด ไปจัดโต๊ะจัดเก้าอี้ให้เขา เสร็จแล้วก็กลับบ้านนอนเอาแรงก่อน พอ 5 ทุ่มผมจะออกไปอีก ไปวิ่งรถขนของให้กับแม่ค้าในตลาด ซึ่งแล้วแต่ใจว่าเขาจะให้ไปส่งที่ไหน จนรุ่งเช้าผมก็กลับบ้านนอน ดูทีวีไป เล่นกับหลานไป ทำงานได้เงินเท่าไร เราก็พอใจเท่านั้น เพราะเรามั่นแก่แล้วจะไปดิ้นรนเอาอะไรอีก”

นางทองไสย อายุ 40 ปี (อาชีพรับจ้างเย็บผ้า) รายได้ไม่แน่นอน ถ้ามีคนมาจ้างจะได้เงินประมาณ 80-100 บาท

“แต่ก่อนนี่พี่เย็บผ้าไม่เป็นเลย จนกระทั่งมูลนิธิศุภนิมิตรเข้ามาในชุมชนเรา เขาถามพี่ว่าอยากให้ลูกเรียนต่อไหม และพี่อยากเรียนอะไรเพิ่มเติม พี่ก็บอกว่าพี่อยากเรียนเย็บผ้า เขาก็เลยเอาคนเข้ามาสอนให้ในชุมชน จากนั้นพี่ก็ยึดงานเย็บผ้าเลี้ยงปากเลี้ยงท้องมาตลอด แต่งานมันไม่มั่นคงต้องมีคนมาจ้างเราเปลี่ยนชิป เย็บนั่นเย็บนี่ เราถึงจะได้เงิน แต่ก็ยังดีกว่าไม่มีงานทำ...การที่เราทำงานมันแสดงว่าเราเป็นคนมีค่า มีประโยชน์เค้าถึงจ้าง ก็พอได้หาเงินส่งลูกเรียน”

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบข้อสังเกตว่า เมื่อผู้วิจัยนำคำถามเดิม ซึ่งถามว่า “ทุกวันนี้ท่านมีความสุขในเรื่องอะไรบ้าง และความสุขดังกล่าวเกิดจากการที่ท่านได้เป็นผู้มีคุณธรรมหรือมีการทำความดีอย่างไร? ไปสอบถามชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้ทำงาน เนื่องจากอายุมากหรือพิการ (ขาขาด) ก็พบคำตอบในทิศทางเดียวกัน โดยกลุ่มตัวอย่างตอบว่า “มีความสุขจากการทำงาน” ผู้วิจัยจึงถามต่อว่า “งานที่ท่านมีอะไรบ้าง มันมีความสุขอย่างไร และความสุขนั้นเกิดจากการที่ท่านเป็นคนมีคุณธรรมในด้านไหน?” ซึ่งค้นพบคำตอบดังต่อไปนี้

ยายชื่น (อายุ 78 ปี) อยู่บ้านคนเดียว ไม่ได้ทำงาน เล่าว่า

“ฉันก็อยู่อย่างนี้แหละ ไม่ได้ไปทำความดีอะไรให้ใคร มีความสุขก็คือ เราพอไปไหนมาไหนได้ ไม่ถึงขนาดต้องล้มหมอนนอนเสื่อ ถ้าพอมีแรงก็ไปหาฟืนหรือไปเก็บเชื้อที่เขาทิ้งแล้วมาสานเป็นตะกร้าทำไปเรื่อยๆ ถ้าเหนื่อยก็หยุด ฉันเป็นคนประเภทอยู่เฉยๆ ไม่ได้ ถ้าร่างกายฉันไปไหน มีคนจ้างไปทำอะไร ฉันไปหมด บางทีฉันก็คิดโมโหตัวเองเหมือนกันว่า ไอ้ห่า! ทำไมคนอื่นเขาออกไปทำงานได้ แต่ทำไมฉันไปไม่ได้ ฉันอยากไปทำงานทุกอย่างที่มีคนจ้าง”

นายมานะ (อายุ 35 ปี) ไม่ได้ทำงานเนื่องจากพิการขาขาด บอกว่า

“ผมจะมีความสุขถ้าผมได้เป็นตำรวจ เพราะแต่ก่อนผมเคยเป็นตำรวจบ้าน ดูแลป้องกันอันตรายให้คนในคุ้ม รู้สึกเสียใจที่ถูกตัดขาเพราะมันทำให้เราไม่มีงานทำ ไม่สามารถหาเงินมาเลี้ยงแม่ได้”

จากคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่างในช่วงต้น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในสลัมที่ต้องหาเช่ากินค่า และต้องทำงานหาแลกเงินเพื่อความอยู่รอด ดังนั้นการออกไปทำงานอย่างวิริยะอุตสาหะ การไม่ทำตัวให้เป็นภาระผู้อื่น การพยายามพึ่งตนเองและการที่สามารถหาเงินจากน้ำพักน้ำแรงของตนมาจุนเจือครอบครัวให้สุขสบายได้ จึงเป็นความสุขตามวิถีของชาวบ้านในชุมชนแออัด อย่างไรก็ตามถึงแม้ความสุขในการทำมาหากินของชาวบ้านจะผูกติดอยู่กับเรื่อง “งาน” และ “เงิน” แต่ชาวบ้านก็มองว่า ชีวิตจะมีความสุขและพัฒนาในทางที่ดีได้ต้องเกิดจากการทำงานที่สุจริตและเงินที่ได้มาต้องเป็นเงินที่บริสุทธิ์ หากทำงานที่ผิดกฎหมาย ถึงมีเงินเยอะแต่สุดท้ายชีวิตก็ต้องพบกับความทุกข์

คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสุขในการทำงานของชาวบ้าน

เมื่อผู้วิจัยถามชาวบ้านต่อว่า ความสุขอันเกิดจากการทำงานของท่านมีความเกี่ยวข้องกับ การที่ท่านได้ทำความดีหรือมีความประพฤติดี มีคุณธรรมอย่างไร ผลจากการรวบรวมข้อมูลสามารถจำแนกได้ว่า ความสุขจากการทำงานของชาวบ้านเกิดจากการที่ชาวบ้านเป็นผู้มีคุณธรรมในเรื่องต่อไปนี้

- สุขเพราะได้ทำงานที่ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม
- สุขเพราะพอใจในอาชีพและสิ่งที่มี
- สุขเพราะสามารถหาเงินมาจุนเจือครอบครัว เป็นเสาหลักของครอบครัว
- สุขเพราะไม่ได้ขี้ขลาดขี้ใจอ่อน แต่พยายามทำงาน ไม่เป็นภาระใครและไม่สร้างความเดือดร้อนให้ใคร

เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุของ “ความสุขอันเกิดจากการทำงาน” ตามวิถีของชาวบ้านในชุมชนสลัมแล้ว พบว่ามีความสอดคล้องกับหลักคุณธรรมที่ใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนที่ว่า อ. ก. ส. อ. (ซึ่ง อ. ย่อมาจากคำว่า อุดมฐานสัมปทา หมายถึง การมีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ ในการประกอบกิจการงานเป็นสัมมาอาชีพ เป็นการงานสุจริต, อ. ย่อมาจากคำว่า อารักขสัมปทา หมายถึง รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ อย่าให้สูญหายหรือถูกลักขโมย, ก. ย่อมาจากคำว่า กัลยาณมิตตา หมายถึง การคบเพื่อนดีงามมีประโยชน์ และ ส. ย่อมาจากคำว่า

“สมชีวิต” หมายถึง เลี้ยงชีวิตพอควร พอดี ไม่ฟุ่มเฟือย แต่ไม่ถึงกับอดอยากเบียดกรอ รายจ่าย ต้องต่ำกว่ารายได้จึงจะเก็บทรัพย์อยู่) นอกจากนี้ “ความสุขอันเกิดจากการทำงานของชาวบ้าน” ยังมีความสอดคล้องกับหลักคุณธรรมที่เรียกว่า “ความสุขของคฤหัสถ์” ซึ่งประกอบด้วยความสุข 4 อย่าง อันได้แก่ 1) อตติสุข – ความสุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ 2) โภคสุข – ความสุขอันเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ 3) อนณสุข – ความสุขอันเกิดจากการไม่เป็นหนี้ 4) อนวชชสุข – ความสุขอันเกิดจากการประกอบอาชีพการงานที่ปราศจากโทษ

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแล้ว “ความสุขอันเกิดจากการทำงานของชาวบ้าน” ในชุมชน สลัมจะตรงกับหลักคุณธรรมที่ว่า อนวชชสุขมากที่สุด เพราะ อนวชชสุข หมายถึง ความสุขซึ่งเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ มีความภูมิใจ ความสบายใจที่ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายทั้งการงานที่ทำเป็นสัมมาชีพ ใครๆ ก็ติเตียนไม่ได้ ซึ่งสุขข้อนี้เป็นสุขที่เกิดจากศีลธรรม จริยธรรมโดยตรง

1.2 ความสุขที่ได้อยู่กับลูกๆ หลานๆ และการมีครอบครัวที่อบอุ่น

ชาวบ้านผู้เป็นกลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นว่า ความสุขในอันดับที่ 2 (ซึ่งรองลงมาจากความสุขจากการทำงาน) ก็คือ ความสุขที่ได้อยู่กับครอบครัว ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยลูกหลาน ได้อยู่กับสามีคู่ทุกข์คู่ยาก ได้ช่วยเหลือกันทำมาหากินและอยู่แบบเอื้อเพื่อจุนเจือสำหรับหลักแห่งความดีงามที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อให้เกิดความผาสุกในการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ การใช้ศิลปะในการครองเรือน อันประกอบด้วย ความใจเย็น ไม่ทำตัวให้เป็นภาระหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่สมาชิกในครอบครัว เรียนรู้ที่จะขอโทษหรือให้อภัย รวมถึงบอกกล่าว ชี้แนะ ตักเตือน สมาชิกในครอบครัวในทางที่ถูกที่ควร ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านดังต่อไปนี้

“มีความสุขเรื่องครอบครัว เรื่องครอบครัวเฮาดี บมีอิหยังให้ทุกขใจ”

(นางทินพร อายุ 39 ปี, สัมภาษณ์)

“มีความสุขได้อยู่กินนำเด็กน้อย ลูกหลานหลาย ได้สอนลูกสอนหลาน เห็นเขาเป็นคนดี เราก็มีความสุข”

(นายบุญสอน อายุ 70 ปี, สัมภาษณ์)

“สุขเพราะได้อยู่กับตัว ยิ่งแก่เฒ่าก็ยิ่งฮักกัน อันไหนมันจะทำให้ครอบครัวเราดี เรายิ่งต้องทำ เรายิ่งต้องรักกัน เช่น ฝัวยากกินกาแฟก็ต้มให้ชะ แล้วก็ปลุกเขาขึ้นมากิน ช่วยกันทำมาหากิน ปรีक्षाกันว่าวันนี้เราจะไปทำอะไร อย่างวันนี้เราต้องไปนา ต้องไปหาฟืนมาไว้ นี่ละความสุขของเรา”

(นางดี อายุ 68 ปี, สัมภาษณ์)

“ทุกวันนี้มีความสุขเพราะสบายใจกับสามี ถึงแม้ตอนนี้สามีจะตกงานแต่สามีเลิกเหล้าได้แล้ว เรายาบของชายคนเดียวทำให้ไม่รุ่มรวย ไม่คิดมาก รู้สึกสบายใจ”

(นางรวย อายุ 58 ปี, สัมภาษณ์)

“...ความสุขอย่างที่ 2 คือ สุขเพราะลูกมาอยู่ใกล้ๆ ถ้าแม่เหนื่อยก็ให้ลูกชายของแทน แม่จะเข้าไปนอน สุขอย่างที่ 3 คือ สุขนำลูกนำหลาน มีหลานตัวน้อยๆ อยู่นำ พอเพลินๆ ไปแทน เพราะบ้านเราบมีเด็กน้อย...”

(นางทองลา อายุ 54 ปี, สัมภาษณ์)

“...อยู่ซื่อๆ ได้อยู่กับลูกกับหลานก็มีความสุข มีลูกๆ คอยหาให้กิน เราจะตื่นตอนไหนก็ได้ ลูกไม่ว่า...อันดับหนึ่งมีความสุขกับลูกกับหลาน อันดับ 2 มีความสุขกับเพื่อนบ้าน เพื่อนคอยให้กำลังใจ พุดคุยทำให้หายป่วย...ความสุขเหล่านี้เกิดจากการที่เราได้ทำความดี ได้ช่วยเหลือเพื่อน เวลาเพื่อนมีความทุกข์ยากก็เล่นหิ้วน้ำพินและไม่ทำตัวให้เป็นภาระของลูกหลาน เวลาลูกไปทำงานเขาก็อยู่เฝ้าบ้านให้”

(นางจันทร์ อายุ 61 ปี, สัมภาษณ์)

“มีความสุขที่ได้อยู่กับยาย ได้อยู่กับครอบครัวเพราะภรรยาเชื่อฟัง อยู่ไปตาประสาความสุขอย่างที่ 2 นี้เกิดจากการครองเรือน ความสุขจะมีน้อยกว่าความทุกข์ใจ...สุขใจตรงที่ได้อยู่กับยาย เวลาเจ็บป่วยได้ดูแลกัน...สุขจากการครองเรือนเพราะภรรยาแลกเปลี่ยนความคิดกับเรา อะไรที่เราพูดไปแล้วมันไม่ดีเขาก็ตักเตือนและสิ่งที่เราพูดไปเขาก็ฟังไม่เคยลวงเกิน”

(นายสรรค์ อายุ 71 ปี, สัมภาษณ์)

“ความสุขอย่างที่ 2 คือ ในครอบครัวเราอบอุ่น สดชื่น สมบูรณ์”

(นายพงษ์รักษ์ อายุ 54 ปี, สัมภาษณ์)

“มีความสุขในครอบครัวเพราะครอบครัวพออยู่พอกิน มีเงินใช้นิดๆ หน่อยๆ...ความสุขเกิดจากการพยายามทำความดีให้ลูกเห็น เราพยายามสอนความดีให้เขา เรื่องการอบรมลูกพี่ก็พยายามทำความดีด้วยการใจเย็นๆ ไม่ดุค่าลูกเค้า ไม่เคยลงมือกับลูก ถ้าคนหนึ่งเป็นไฟ อีกคนหนึ่งต้องเป็นน้ำ”

(นางสม อายุ 44 ปี, สัมภาษณ์)

“ความสุขอย่างแรกคือ เห็นลูกเห็นหลานอยู่ดีกินดี...สาเหตุที่เราสุขเกิดจากการรักษาศีล การรักษาศีลทำให้เรามีความสุข ถึงลูกจะดีจะไม่เชื่อฟังเรา แต่ในทางธรรมะสอนว่า กิเลสเขายังมี ถึงเขาจะดีอันไม่เชื่อฟังเราไปบ้าง เราก็ระงับเอาไว้เพราะถ้าเราพูดไปก็เหมือนเราเอาน้ำมันไปใส่ไฟ เราก็อดไว้ซะก่อนเพราะเขายังมีกิเลส มีกรรมอยู่ เราให้อภัยเขา

(นางภา อายุ 59 ปี, สัมภาษณ์)

“พี่มีความสุขเกี่ยวกับครอบครัวเท่านั้นเอง เพราะครอบครัวเราสนับสนุนการทำบุญ ตื่นเช้ามาก็ร่วมกันตักบาตรทำบุญ พี่เป็นลูกที่ดี ไม่เคยโกหกหรือทำในสิ่งที่ไม่ดี ในครอบครัวเราถ้ามีความขัดแย้ง พี่จะสงบปากสงบคำ บ่ว่า บ่จาเป็นดีที่สุด เราไม่เถียงพ่อเถียงแม่...การได้ดูแลแม่ในบั้นปลายชีวิตของพี่น เท่านั้นแหละก็มีความสุขแล้ว”

(นางภา อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์)

“ความสุขอย่างที่ 2 คือ สุขนำลูกนำหลาน เขาภูมิใจเพราะเขาได้เลี้ยงลูก เลี้ยงหลาน ดูแลเขาเติบโต...เรื่องในครัวเรือน เขาได้เฮ็ดเพื่อลูกเพื่อหลานอย่างเต็มที่ เฮ็ดทุกอย่างในครอบครัวที่ลูกไปได้เฮ็ด เขาก็รับภาระอันไหนยากๆ มาเป็นของเราซะ เพื่อให้ลูกทำงานได้เต็มที่...เวลาสามีกินเหล้า แม่จะเอาความดีเข้าแก้ปัญหา ถ้าสามีเมาอาละวาด แม่ก็ทำเฉย ปล่อยวาง...”

(นางนพ อายุ 48 ปี, สัมภาษณ์)

“มีความสุขที่ได้ทำความดี คือเราไม่ทำในสิ่งที่คนในครอบครัวไม่ชอบ ไม่ทำให้ลูกเต้าหรือพี่น้องไม่สบายใจ สิ่งทีคนในครอบครัวไม่ชอบเราจะไม่ทำ เราจะปรับตัว ปรับใจ ปรับทุกอย่าง”

(นางทองไสย อายุ 40 ปี, สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าถึงแม้ชาวบ้านจะให้คำนิยามว่าที่อยู่อาศัยของพวกเขาคือสลัมและอาชีพที่พวกเขาทำคืออาชีพที่ต้องหาเช้ากินค่ำหรือบางคนอธิบายภาพวิถีชีวิตในชุมชนของตนเองว่า “พวกเขาหาเช้ากินเช้า หาเที่ยงกินเที่ยงเพราะมันตกไปไม่ถึงเย็น” หรือบางคนได้แสดงความคิดเห็นในทิศทางที่สอดคล้องว่า “ชุมชนเขาหาเช้ากินค่ำ ต่างคนต่างอยู่ ตัวใครตัวมัน” อย่างไรก็ตามถึงแม้ภาพที่ได้ในชุมชนแห่งนี้จะยังคงเป็นภาพตายตัวซึ่งมองว่า คนในชุมชนสลัมก็คือคนจนที่ไม่มีที่อยู่เป็นของตัวเองมาอยู่รวมกันเพื่อดิ้นรนต่อสู้ทำมาหากินแลกกับค่าจ้างขั้นต่ำและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนไม่ค่อยมีความผูกพันกัน ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีใครสนใจใคร หากแต่ภาพอีกด้านหนึ่งของชาวบ้านในชุมชนก็คล้ายไม่ป่าพบว่า ชาวบ้านมีความสุขกับการได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยลูกหลานหรืออยู่ร่วมกับคู่ชีวิต ช่วยกันทำมาหากิน ซึ่งความสุขเหล่านี้ชาวบ้านผู้เป็นกลุ่มตัวอย่างได้นำหลักคุณธรรมมาใช้เพื่อพัฒนาให้เกิดความผาสุกในครัวเรือนและเป็นหนทางไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สำหรับหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านนำมาประยุกต์ใช้ในการอยู่ร่วมกับสมาชิกภายในครัวเรือน ได้แก่ การมีศีลปะการครองเรือน การถ้อยทีถ้อยอาศัย ช่วยเหลือจุนเจือ ระมัดระวังและอะลุ้มอล่วยในเรื่องการใช้คำพูด ไม่ประพฤติดูให้สมาชิกในครอบครัวไม่สบายใจ การทำความดีเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกหลานได้ประพฤติปฏิบัติตาม ตักเตือนและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันหรือเมื่อเกิดการทะเลาะวิวาทหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านนำมาใช้เพื่อขจัดปัดเป่าความทุกข์และสร้างความสุขจะเน้นในเรื่องของการให้อภัยในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การนิ่งเฉย (ถ้าคนหนึ่งเป็นไฟ อีกคนหนึ่งต้องเป็นน้ำ) ไม่ล่วงเกิน ใจเย็น ไม่ลงไม้ลงมือ เอาธรรมะเข้าข่ม สงบปากสงบคำและปรับตัวเข้าหากัน

ความดีงามที่ชาวบ้านประพฤติปฏิบัติและนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับสมาชิกในครอบครัวได้อย่างมีความสุขตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ว่า “ขันติ” และ “อิริยาสนขันติ” ซึ่งขันติ หมายถึงความอดทนอดกลั้น ความข่มใจและวางเฉยเมื่อเผชิญกับปัญหา ส่วน “อิริยาสนขันติ” หมายถึง ความอดทนต่อการล่วงเกินของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ต่ำกว่าเรา กล่าวคือ อดทนต่อความเจ็บใจและกระแทกแดกดันของคนอื่น เป็นต้น

3) ความสุขอันเกิดจากการได้ทำความดีช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยเหลือชุมชน

ความสุขในการดำเนินชีวิตนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เกิดการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในตอนต้นเราได้กล่าวไปบ้างแล้วถึง หลักคุณธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนแออัดนำมาใช้เพื่อก่อให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ความสุขจากการทำงาน ต้องใช้หลักคุณธรรม คือ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ความพอใจในสิ่งที่ตนมีและการไม่สร้างภาระทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน 2) ความสุขจากการได้อยู่ร่วมกับลูกหลานและการนำศิลปะการครองเรือนมาใช้ ซึ่งต้องอาศัยหลักคุณธรรม คือ การให้อภัย การประพฤติดีเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่สมาชิกในครอบครัวรวมถึงต้องมีขันติและอิริยาสนขันธ์ในการครองเรือน

สำหรับในส่วนที่ 3 ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความสุขอันเกิดจากการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการช่วยเหลือผู้อื่นและช่วยเหลือชุมชนของชาวบ้านในชุมชนแออัด นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า หากเป็นชาวบ้านที่เป็นผู้นำหรือมีตำแหน่งในชุมชนจะให้คำตอบว่าตนมีความสุขและภาคภูมิใจที่ได้ทำงานเพื่อชุมชน แต่หากเป็นชาวบ้านธรรมดา (ที่ไม่มีตำแหน่งหรือได้รับการแต่งตั้งในการบริหารชุมชน) จะตอบว่า “มีความสุขจากการที่ได้เคยช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก” ในรูปแบบต่างๆ ดังคำบอกเล่าต่อไปนี้

กลุ่มตัวอย่าง	ความสุขอันเกิดจากการทำความดีมีคุณธรรม	ผลที่ได้รับจากการมีคุณธรรม
นางบุญมา อายุ 54 ปี อาชีพ กวาดถนน ตำแหน่ง อสม.	<p>“ทุกวันนี้มีความสุขเรื่องได้เฮ็ดได้ ทำความสะอาดบ้านเมือง อย่าง สมเด็จพระเทพเสด็จ ในหลวงเสด็จเราก็ภูมิใจที่ได้ไปต้อนรับ”</p> <p>“มีความสุขที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน เฮ็ดจปฐ. บ้าง สํารวจเด็กน้อยที่ขาดสารอาหารในชุมชน บ้าง ทำเรื่องให้เด็กน้อยได้เรียนหนังสือ เป็นอสม. เวลาใครเจ็บป่วยก็แนะนำให้กินยา”</p> <p>“แม่มีแต่ช่วยเหลือคน ช่วยเหลือผู้สูงอายุ บักหลอดลูกพ่อใหญ่...</p>	<p>“การช่วยเหลือของเราทำให้ชุมชนดีขึ้น (แต่ก่อนไม่ดีขนาดนี้) แต่ก่อนบ้านแถวนี้เอาลังไม้มามุงเตยวันนี้มีการเอาอิฐบล็อก เอาไม้มาสร้าง บ้านก็ดีขึ้น ถนนก็เป็นคอนกรีต”</p> <p>“ความดีที่เราทำ ทำให้เราได้บุญ ความทุกข์มันมีการเปลี่ยนแปลง คือ บ่พอได้มันก็ได้ของมัน บ่มีเงินจ๊กบาทมันก็มีมา เกิดจากคนทำดีฝีมือ จะตายก็ไม่ตายคือมันยังดีอยู่”</p>

กลุ่มตัวอย่าง	ความสุซอันเกิดจากการทำ ความดีมีคุณธรรม	ผลที่ได้รับจากการมีคุณธรรม
	สอน แม็กก็พาไปทำไบคนพิการ	
<p>นางทองไสย อายุ 40 ปี อาชีพ รับจ้างเย็บผ้า ตำแหน่ง คณะกรรมการ ตรวจสอบงบประมาณบ้าน มั่นคง</p>	<p>“ภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือคน บางครั้ง เจอคนตกรถตกกราก็จะช่วยเหลือ และเคยให้เงินคนแก่ที่เขาไม่มีเงิน ไปกินข้าว และพี่เป็นคนรักหมา รักแมว พี่จะช่วยเหลือหมาแมว ชอบเลี้ยง”</p>	<p>“ความดีที่เราทำ เอ็ดให้คนอื่นดีขึ้น หลังจากที่ได้ทำความดีลงไป เหมือนความดีมันตอบสนองทันที เลย ไม่ต้องไปรอชาติหน้า เช่น พี่ ไม่มีเงินเลยวันนี้ จะไปขอหยิบยืม ก็ไม่กล้า มันอยากอายุเขา พอตก เย็นมากก็มีคนเอาเงินมาให้ (มีคน เอาผ้ามาให้เย็บทำให้มีรายได้)</p>
<p>นางนพ อายุ 48 ปี อาชีพ แม่บ้าน-เลี้ยงหลาน และรับจ้างกวาดขยะ (ชาวบ้านทั่วไป)</p>	<p>“ภูมิใจที่ไม่ได้สร้างความเดือดร้อน ให้กับผู้ใด แม่สามารถพึ่งตนเอง ได้”</p>	<p>“ความดีที่เราทำมันส่งผลให้คนอื่น ไม่ต้องมายุ่งยากลำบากนำเรา และมีคนชมแม่ว่า “ถึงแฟนแก่ไม่ดี แต่เมียแก่ก็ดียู่”</p>
<p>นางภา อายุ 37 ปี อาชีพ ขายของชำและขาย อาหารตามสั่ง ตำแหน่ง เภรัญญิก โครงการบ้านมั่นคง</p>	<p>“รู้สึกดีใจที่ชุมชนเราได้รับบจาก ทางพอช. มาพัฒนาหมู่บ้าน และ ดีใจที่พี่ได้สร้างกุศล คือ บริจาค ดวงตา บริจาคอวัยวะและบริจาค ร่างกายที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ เพราะถ้าเราตายแล้ว แต่อวัยวะ ในร่างกายเรายังดีอยู่ เราก็ให้เขา ไปชะ ดีกว่าเผลอร่างกายเราทิ้ง เฉยๆ...ตัวเราเกิดมามีกรรม เกิด มาเป็นคนต้องทำความดีให้มันได้ มากที่สุด ประกอบผลบุญให้มัน ได้มากที่สุด “</p>	<p>“การเป็นคนดี ทำให้เรากินดีอยู่ดี เรื่องครอบครัวเราก็มีความสุขดี”</p>

กลุ่มตัวอย่าง	ความสุขอันเกิดจากการทำ ความดีมีคุณธรรม	ผลที่ได้รับจากการมีคุณธรรม
<p>นางสม อายุ 44 ปี อาชีพ เย็บผ้า ตำแหน่ง คณะกรรมการ ชุมชน</p>	<p>“ทุกวันนี้มีความสุขที่ได้พัฒนา ชุมชนของตัวเอง ได้เห็นพี่น้องมี สนามกีฬา สนามเด็กเล่น”</p>	<p>“ประทับใจ ภูมิใจว่าชาวบ้าน กำลังจะเริ่มเข้าใจเรื่องเงินออม บ้านมั่นคงแล้ว...แต่ก่อนเราก็ ไม่ได้ชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจ คักเนาะ ตอนนี้อกำลังจะดีขึ้น กำลังจะมีงบประมาณเข้ามาใน ชุมชน วางท่อปะปาแล้ว ตอนนี กำลังจะติดตั้งไฟฟ้า”</p>
<p>นายสรรค์ อายุ 71 ปี อาชีพ รับจ้างทำนา หา ปลา เก็บของเก่าขาย ตำแหน่ง อดีตประธาน ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน ชุมชน</p>	<p>“ความสุขอย่างที่ 3 คือ การได้ ทำงานกับชุมชน เพราะในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ชุมชนเราวิกฤติ พอสมควร เช่น มีเรื่องยาเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย ถึงแม้หน่วยงาน รัฐจะเข้ามาแก้ไขแต่มันก็ยังไม่ หมด”</p>	<p>“ดีใจที่ลูกหลานในชุมชนกลับตัว เป็นคนดี เราดีใจ ภูมิใจที่ทำให้ ลูกหลานในชุมชนจากที่เคย ประพฤติชั่วกลับมาเป็นคนดีได้ เราสามารถทำให้ชุมชนเป็นสีขาว ได้”</p>
<p>นางดี อายุ 68 ปี อาชีพ หาปลาและเก็บของ เก่าขาย ตำแหน่ง อดีต อสม.</p>	<p>“ตอนเป็นอสม. ต้องทำทุกอย่าง เช่น ชั่งน้ำหนักเด็ก หยอดยา โบริโอ ไปอบรมความรู้และเอามา เผยแพร่ คนติดยาในชุมชนเราก็ เอามาบำบัด”</p>	<p>“ในชุมชนคนติดยาน้อยลง”</p>
<p>นายสอน อายุ 70 ปี อาชีพ ถีบรถสามล้อ กระบะ ตำแหน่ง คณะกรรมการ ชุมชน</p>	<p>“เวลาไปทำงาน ถ้าเป็นแม่ค้าแก่ๆ จ้าง เราจะไม่เก็บเงินกับเขา...พ่อ ทำความดีให้ชุมชน เช่น ช่วยขุด ท่อระบายน้ำ...”</p>	<p>“เรามีกำลังใจในการทำความดีขึ้น เวลาเราอดอยากแม่ค้าก็ให้ของมา กิน” “ผลจากการทำความดีที่เคย ช่วยเหลือชุมชน...”</p>

กลุ่มตัวอย่าง	ความสุขอันเกิดจากการทำ ความดีมีคุณธรรม	ผลที่ได้รับจากการมีคุณธรรม
	...เป็นตัวตั้งตัวตีไปขอบ้านเลขที่ และขอไฟ”	...ทำให้เรามีความสุขขึ้น เพราะ เห็นชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านก็ ชื่นชมเราว่า “ถ้าไม่ได้พ่อใหญ่ สอนก็ไม่มีไฟฟ้าใช้หรอก”
นายจิต อายุ 72 ปี <u>อาชีพ</u> รับจ้างทั่วไป (ชาวบ้านทั่วไป)	“ภูมิใจว่าเคยสร้างความดีมาเยอะ ตอนอยู่มูลนิธิจิตกุศลเคยขับรถไป ส่งศพ ไปช่วยเหลือคน”	“ความดีที่ทำส่งผลทันตา คือ เรา ไม่มีความทุกข์ คล้ายๆ กับว่าเรา เคยสร้างความดีมาเยอะ มัน สบายใจขึ้น”
นางซีน อายุ 79 ปี <u>อาชีพ</u> สานตระกร้า (ชาวบ้านทั่วไป)	“ฉันคิดว่าเราอยู่อย่างนี้ก็ไม่รู้ว่า ทำอะไร สิ่งไหนพอช่วยเหลือคน อื่นได้ก็ทำความดีไป อย่างมี ลูกหลานในชุมชนฝันไม่ดี เขาก็ เรียกไปผูกแขนให้”	“เราคิดไปว่าเขาหนีถือเรา เขาถึง มาเรียกเราไป แสดงว่าเรามี คุณค่าในตัวเอง เขาสบายใจ เรา ก็สบายใจ”
นางทินพร อายุ 39 ปี <u>อาชีพ</u> ค้าขาย (ชาวบ้านทั่วไป)	“เคยช่วยคนจนที่เขาไม่มีที่อยู่ ก็ ให้เขาอยู่ด้วย ตอนนั้นเขาอยู่ได้ เดือนกว่าๆ แล้ว เราให้เขาอยู่ฟรี ไม่คิดจะเอาเงินกับเขา แต่เขาก็ ช่วยค่าน้ำค่าไฟ”	“ภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือคน ผลจาก การทำความดีทำให้ไม่มีศัตรู เรา ก็อยู่ของเราไปเรื่อยๆ”
นางทองลา อายุ 54 ปี <u>อาชีพ</u> ขายของชำและเปิด ร้านอาหารตามสั่ง (ชาวบ้านทั่วไป)	“แม่ช่วยเหลือคน ไม่คิดหวัง ผลตอบแทน เช่น คนบอกว่าทุกข์ ไม่มีข้าวกิน แม่ก็ให้เงินไปเลย” “เวลาไปทำบุญ เอ็ดผ้าป่า ไป เอ็ดโรจทาน แม่ก็ไปทำกับข้าว เลี้ยงแขก”	“การทำความดี เอ็ดให้เกิดผลดี เอ็ดให้เราสบายใจ”

กลุ่มตัวอย่าง	ความสุขอันเกิดจากการทำความดีมีคุณธรรม	ผลที่ได้รับจากการมีคุณธรรม
<p>นางรวย อายุ 58 ปี อาชีพ ค้าขายหาบเร่ (ชาวบ้านทั่วไป)</p>	<p>“ประทับใจ มีความสุขที่ว่าแม่เห็นดีความดี เช่น แม่ไปขายของในตลาด เห็นคนตกกรตกรแม่ก็เอ้าขึ้นรถมารับ และโทรบอกให้โรงพยาบาลมารับ”</p>	<p>“แม่เคยเกิดอุบัติเหตุ แต่รอดตายมาแล้วหลายครั้ง ก็คิดว่า อาจเป็นเพราะกุศลช่วยเหลือคน บุญเลยคุ้มหัวเรา เหมือนจะตายแต่ก็ไม่ตาย...สิ่งเหล่านี้เกิดจากการที่เราทำความดีแล้วมีคุ้ม เหมือนเราไปคุ้มครองเขาและเขาก็คุ้มครองเรา”</p>
<p>นางจันทร์เพ็ญ อายุ 25 ปี อาชีพ นักร้องร้านอาหาร</p>	<p>“สมัยก่อนไปสำรวจอาชีพ และเคยไปช่วยมูลนิธิศุภนิมิตร์ช่วยเหลือเด็กน้อยที่ยากจน”</p>	<p>“ผลที่ได้จากการทำความดี คือ ตอนแรกชาวบ้านก็ไม่เชื่อว่าการทำอาชีพ หรือการหาเด็กน้อยที่ยากจนมันจะช่วยให้ชุมชนดีขึ้นได้ แต่พอชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้มีการตั้งศูนย์บริการสาธารณสุข มีโรงเรียนมาตั้ง ชาวบ้านเริ่มเชื่อ ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงดีขึ้น”</p>

จากคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่างจะเห็นได้ว่า คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสุขของชาวบ้าน คือ การได้ทำความดีโดยการช่วยเหลือผู้อื่นและช่วยเหลือชุมชน สำหรับวิธีการช่วยเหลือผู้อื่นของชาวบ้านในชุมชนแออัด เช่น การให้ที่พักอาศัยแก่คนไร้บ้าน ให้อาหาร ให้เงิน ช่วยขับริดส่งศพ บริจาคอวัยวะให้โรงพยาบาล ไม่สร้างความสะดวกหรือให้แก่ผู้อื่นและสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งผลจากการทำความดีส่งผลให้ชีวิตเกิดพลังในด้านบวกทั้งทางร่างกายและจิตใจ ดังสะท้อนได้จากคำพูดของชาวบ้านที่ว่า “คนทำดีแล้วมีคุ้ม เหมือนจะตายแต่ก็ไม่ตาย” “หลังจากทำความดีไปแล้วเหมือนความดีมันตอบสนองทันที ไม่ต้องรอชาติหน้า” “การเป็นคนดีทำให้เราอยู่ดีกินดี” ความดีที่ทำมันส่งผลทันตา” และ “บุญคุ้มหัวเรา” ซึ่งการเปลี่ยนแปลงหลังจากนำหลักคุณธรรมความดีมาใช้ในการช่วยเหลือผู้อื่น เช่น เกิดความภาคภูมิใจ รู้สึกดีใจ สุขใจ มีกำลังใจ

สำหรับชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นผู้นำในชุมชนหรือเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่า มีความสุขและภูมิใจจากการที่ได้มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน เช่น ช่วยบำบัดเยาวชนให้พ้นจากยาเสพติด ช่วยดำเนินเรื่องเพื่อให้มีไฟฟ้าใช้ในชุมชน รวมถึงเข้าร่วมพัฒนาชุมชนในรูปแบบต่างๆ ซึ่งผลที่ได้จากการทำความดีเพื่อส่วนรวมคือ ชุมชนกล้วยไม้ป่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสาธารณูปโภคเข้ามาในชุมชนและผู้ทำความดีได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากชาวบ้าน ส่วนหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านผู้เป็นกลุ่มตัวอย่างนำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง แก่ผู้อื่นและแก่ชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาตนเองเพื่อเข้าสู่การเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งพระธรรมญาณมุนีได้กล่าวไว้ในหนังสือ “คู่มือการพัฒนาคุณธรรม” (2532) โดยมีเนื้อหาสาระและแนวทางปฏิบัติอยู่ 3 ประการคือ 1. เป็นการสร้างสิ่งดีที่ควรจะมีแต่ยังไม่ให้มีขึ้น 2. ปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่ยังไม่เหมาะสมให้มีลักษณะเหมาะสมขึ้นและ 3. แก้ไขสิ่งที่มีอยู่แต่ผิดพลาดบกพร่องไปให้เข้าสู่ความถูกต้อง ความสมบูรณ์

2. ความทุกข์ของชาวบ้านในชุมชนสลัมและการใช้หลักคุณธรรมมาขจัดความทุกข์ที่เกิดขึ้น

ในหัวข้อนี้ ผู้ศึกษาได้เข้าไปศึกษาอุปสรรคปัญหาในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน และทำการค้นหาคำตอบว่า ชาวบ้านได้นำหลักคุณธรรมมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตอย่างไรบ้าง ซึ่งจากการประมวลคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ชาวบ้านมีอุปสรรคปัญหาในการดำเนินชีวิต และมีการนำหลักคุณธรรมมาใช้บำบัดปัญหาที่เกิดขึ้น ดังต่อไปนี้

- 2.1 อุปสรรคปัญหาด้านการเงินและการทำมาหากิน
- 2.2 อุปสรรคปัญหาความทุกข์ใจอันเกิดจากสมาชิกในครอบครัว
- 2.3 อุปสรรคปัญหาด้านที่อยู่อาศัย
- 2.4 อุปสรรคปัญหาด้านสุขภาพ ร่างกาย

2.1 อุปสรรคปัญหาด้านการเงินและการทำมาหากิน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ลงความคิดเห็นว่า สิ่งทีทุกข์ใจในการดำเนินชีวิตคือ เรื่องเงินไม่พอใช้ เกิดความขัดสนเรื่องเงินทอง บางรายเมื่อได้เงินมาก็ต้องนำไปใช้หนี้รายวันหมด ซึ่งความขัดสนในเรื่องเงินทองนี้ เกิดจากปัจจัยหลายประการ กล่าวคือ ชาวบ้านมีการศึกษาน้อยส่งผลให้ไม่มีโอกาสในการเลือกงานที่ดี ดังนั้นอาชีพส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านสามารถทำได้จึงเป็นแรงงานไร้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผู้นำชุมชนรวมถึงหน่วยงานต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน จะสังเกตเห็นถึงปัญหาความยากจนในชุมชนสลัมและพยายามหาแนวทางขจัดปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น มีโครงการกองทุนเงินล้านให้ชาวบ้านกู้ยืม โครงการออมทรัพย์บ้านมั่นคง โครงการทำนาฯลฯ แต่โครงการที่เคยดำเนินมาส่วนใหญ่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ (รายละเอียดกล่าวถึงในส่วนที่ 5) ชาวบ้านจึงหาวิธีขจัดความยากจนตามวิถีทางของตนเอง เช่น กู้ยืมเงินนอกระบบ (โดยต้องจ่าย ดอกเบี้ยร้อยละ 20) เห็นของมาใช้ก่อนแล้วผ่อนคืนที่หลัง เล่นการพนันฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็น วิธีการหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนอย่างฉาบฉวยและเกิดผลเสียในระยะยาว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงถามชาวบ้านต่อว่า “ท่านมีวิธีการแก้ปัญหาความยากจนโดยนำหลักคุณธรรมมาใช้ อย่างเป็นบ้าง? และผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ซึ่งคำตอบที่ได้มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

กลุ่มตัวอย่าง	ความทุกข์ (เรื่องการเงิน)	การนำหลักคุณธรรม มาใช้ในการแก้ปัญหา	ผลที่เกิดขึ้น
วันเพ็ญ อายุ 25 ปี	“ทุกข์เรื่องหนี้สิน เพราะหมุนเงินไม่ทัน เราต้องไปยืมเขาร้อย ละ 20 มีเรื่องเดียวนี้แหละที่ทุกข์”	“การขจัดความทุกข์ก็ ไม่รู้ว่าจะทำยังไง ก็ได้ แต่ทำงานไปเรื่อยๆ ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตเพื่อหาเงินมาใช้ หนี้และพยายามหา งานเสริมทำ”	“ผลที่เกิดขึ้นคือ เวลา เรามีปัญหาเพื่อนๆ อยากให้ความ ช่วยเหลือเพราะเราไม่ เป็นพิษเป็นภัยกับใคร การมีคุณธรรมทำให้ เรามีความสุข”
นางทองลา อายุ 54 ปี	“ถึงคนอื่นจะมองว่า เราเป็นผู้ใคร่แค้น เพราะเราขายของ แต่ การขายของ	“วิธีการแก้ปัญหาคือ ไม่คิดมาก เว้าหัวเว้า ม่วน ผ่อนคลาย หมั่นทำบุญ	“ถึงความดีจะช่วย แก้ปัญหาเรื่องการเงิน ไม่ได้ แต่คนอื่นก็ยัง มองเราในทางดี

กลุ่มตัวอย่าง	ความทุกข์ (เรื่องการเงิน)	การนำหลักคุณธรรม มาใช้ในการแก้ปัญหา	ผลที่เกิดขึ้น
	บางวันก็ขายได้ บางวันก็ขายไม่ได้ สามีกก็ไม่ได้ทำงาน ครอบครัวมีปัญหา เรื่องเศรษฐกิจ ท้อแท้ นำเรื่องเงินเรื่องทอง หอพักที่สร้างไว้ก็ไม่มีคนอยู่”	เสียดทาน เอาความดี เข้าช่วย”	การทำความดีทำให้เราไม่อึดอู่ยึดกิน”
นางทินพร อายุ 39 ปี	“ความทุกข์อย่างที 2 คือ เงินบ่หลาย การเงินมันบ่ดีปานได้มันขัดเงินแหม่และตอเนี้ยยังบ่สามารถขจัดความทุกข์ได้”	“วิธีแก้ปัญหาคือ เราก็ช่วยกันทำมาหากินไป เราต้องประหยัด เสาอย่าซื้อกินหลายวันไหนมีเงินเยอะเราก็เก็บไว้แล้วค่อยเอาออกมาใช้ยามที่ขาดแคลน”	“ผลที่เกิดขึ้นคือเราเป็นคนสุจริต ไม่เป็นศัตรูกับใคร เราก็อยู่ของเราไปเรื่อย”
นายพงษ์วิรักษ์ อายุ 54 ปี	“ทุกข์เพราะเสาบ่มีเงิน เสาอยากเอาเงินไปสร้างบ้านให้ลูก”	“การแก้ปัญหาคือ เสาต้องคิดถึงทางข้างหน้าว่า เสาต้องปรับตัว ต้องคิดไปเรื่อยๆ ว่า งานก่อสร้างมันเป็นงานที่ไม่แน่นอน มันไม่ใช่งานประจำ	“ครอบครัวเสาดีขึ้นเรื่อยๆ”

กลุ่มตัวอย่าง	ความทุกข์ (เรื่องการเงิน)	การนำหลักคุณธรรม มาใช้ในการแก้ปัญหา	ผลที่เกิดขึ้น
		...เขาต้องใช้ความดี มาบำบัดคือ คิดหา อาชีพเสริม ทำสิ่งที่ มันดีกับชีวิตเรา โดย หาเพื่อนดีๆ เข้าไว้ เขาจะได้แนะนำแต่สิ่ง ดีๆ”	“ครอบครัวเขาดีขึ้น เรื่อยๆ”
นางภา อายุ 59 ปี	“ทุกข์เพราะอยากมี เงิน ชัดสนเรื่องเงิน ความทุกข์เหล่านี้เกิด จากลูกเล่นการพนัน และตัวเรายังตัดความ อยาก ตัดนิวรรณ์ไม่ได้ ถ้าเราละได้เราจะ สบาย...มีปัญหาเรื่อง เศรษฐกิจ เพราะเรา ไม่มีเงิน อยากไปไหน ก็ไม่ได้ไป เราอยากไป ทำบุญแต่เงินบ่พอ....”	“การแก้ปัญหาคือ ไหว้พระ สวดมนต์ ไปทำบุญ ใสบาตร เวลามีทานเราก็ ทำบุญ รักษาศีล เพื่อให้มันพ้นเคราะห์ เพราะเราศรัทธา พอ เราทำบุญไป เราก็ อธิษฐานไป”	“แมก้คิดว่าบางครั้ง เราก็มีความทุกข์บ้าง มันต้องมีแว็บบ้าง เพราะเรายังมีกรรม เรายังเป็นปุถุชนอยู่ ค่อยๆ แก้ปัญหา รักษาศีลไป หลังจากที่ ทำความดี ชีวิตมีการ เปลี่ยนแปลงคือ พอ มาพิจารณาแล้วมันก็ แมนความเขา เพราะ เราสบายใจขึ้น เรา ไม่ได้ทำผิดอียังที่มัน เกิดขึ้นมาก็คิดซะว่า เป็นกรรม”
นางบุญมา อายุ 54 ปี	“ทุกข์เรื่องเงินๆ ทองๆ บางมื่อมันก็ไม่มีกิน”	“แม่แก้ปัญหาการเงิน โดยการเอาความดีเข้า มาช่วย...เราจะค่อยๆ	“การเปลี่ยนแปลงใน ชีวิตหลังจากทำงาน สุจริตก็คือ...

กลุ่มตัวอย่าง	ความทุกข์ (เรื่องการเงิน)	การนำหลักคุณธรรม มาใช้ในการแก้ปัญหา	ผลที่เกิดขึ้น
		...ทำมาหากินไป เรื่องเล็กเล็กขโมยน้อย หรือทำงานไม่สุจริต ไม่อยู่ในหัวของเขา เลย”	...มีเงินมาสร้างบ้าน เพราะเราไม่ได้ไปเอา ของใครมา ถึงเราจะ ยืมเงินเขาแต่เราก็ใช้ คืน เราไม่ได้ไปโกง ใคร”
นางทองไสย อายุ 40 ปี	“เป็นทุกข์เรื่องเงินซะ ส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่า ตอนนี้เราจะมีอาชีพ เย็บผ้า แต่งานมาไม่ สม่ำเสมอ งานไม่มี อย่างเต็มที่ เงินที่เคย มีใช้จ่ายอย่างเพียงพอ มันก็เลยไม่เพียงพอ ปานได้ อยากมีงาน ให้สม่ำเสมอ เหมือนเดิมจะได้มีเงิน ใช้”	“วิธีแก้ปัญหาคือ อยากให้มีงานเข้ามา ในชุมชนเรา มีทุนมา สนับสนุน เช่น ทุน SML ทุนบ้านมั่นคงก็ มาซ้ำ จึงอยากฝึก อาชีพมากกว่า เพื่อ เป็นหลักประกันให้กับ ชีวิต...วิธีแก้ปัญห ในตอนนี้เป็นคือ เราใช้ ความดีช่วย เราจะไม่ ไปคดไปโกงใคร ไม่ไป ทำอะไรที่ผิดกฎหมาย แต่ก่อนเราเคย ฟุ่มเฟือย เราก็ พยายามประหยัดให้ มากขึ้น นี่คือการได้ทำ ความดีและเป็นคนที่ม ีคุณธรรมแล้ว..	“ทุกวันนี้เราก็ได้เอา ความดีและคุณธรรม มาใช้แล้ว การทำ ความดี มันเหมือนกับ ว่าเรากำลังจะจมน้ำ แต่มีคนหาเห็นมาช่วย เราไว้ทัน อย่างพี่ไม่มี งาน สักพักก็มีคนเอา งานมาให้พี่ทำ พี่ก็ได้ เงิน” “ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงหลังจากเอา คุณธรรมเข้ามาใช้ คือ เราสบายใจ นอนก็ หลับดี ไม่ต้องคิดมาก แต่ก่อนเราเป็นหนี้เป็น สิน คิดหลายนอนก็ไม่ หลับ จนผม แต่พอเรามารับตัว ใหม่...”

กลุ่มตัวอย่าง	ความทุกข์ (เรื่องการเงิน)	การนำหลักคุณธรรม มาใช้ในการแก้ปัญหา	ผลที่เกิดขึ้น
		...เพราะถ้า จะรอให้ รัฐบาลช่วยมันก็มาช้า เคยขอโครงการเย็บผ้า มาเกือบ 20 ปีแล้ว ไม่ เคยได้เลย จนได้ผ่อน จักรเย็บผ้าเอง”	...ลดละเลิกอบายมุข ทุกอย่าง มันทำให้เรา กินได้ อยู่ดี กินแซบ แต่ก่อนมีหนี้สินเยอะ แต่เราใช้ความดีใน การกู้หนี้ยืมสิน คือ เราซื่อสัตย์กับเขา คือ ไม่โกง ไม่นินนี่ ถ้า เราจะไปยืมเขากอีก มัน ก็ง่าย เขาเชื่อถือ... อย่างแต่ก่อนพี่ผ่อน มอเตอร์ไซค์ แต่ เงินเดือนยังไม่ทันออก เราต้องไปกู้เงินมา พอ เงินเดือนเราออก เราก็ เอาเงินเราไปอุดพวก เงินดอก ค่อยๆ ผ่อน ไป”
นางชื่น อายุ 79 ปี	“ความทุกข์มีอยู่อย่าง เดียวคือ มันไม่มีจะกิน เงินขาดๆ เงินๆ”	“เราก็ไม่คิดทำอะไรให้ มันเดือดร้อน เรามีเงิน ก็ทำบุญไปทำทานไป ทำจิตใจให้มันดี ไม่ทำ จิตใจให้มันยุ่ง เรา พยายามฝืนตัวเองไป ทำงานมั่ง	“ผลจากการมี คุณธรรม ทำให้สมอง โปร่งใส เพราะคิดจะ ไปไหนมันก็สบายใจ คือทางมันไม่รก เพราะเราไม่ได้หา ความเดือดร้อนใส่ตัว”

กลุ่มตัวอย่าง	ความทุกข์ (เรื่องการเงิน)	การนำหลักคุณธรรม มาใช้ในการแก้ปัญหา	ผลที่เกิดขึ้น
	ไม่อยากเป็นภาระ ลูก ถ้าเรามีก็ให้คน โน้นคนนี้มั่ง มีมาก ลูกหนึ่งเราก็แบ่งกัน มี ปลาตัวหนึ่งเราก็แบ่ง กัน”...	
ด.ญ. ศิริวรรณ อายุ 13 ปี	“ความทุกข์คือเห็นตา คิดมาก เห็นตาบอก ว่าทุกข์เรื่องเงิน”	“แต่หนูก็พยายามหา ให้ตาได้อยู่ โดยไปขอ อาจารย์แล้วบอกว่าจะ เอาเงินมาใช้ซื้อเครื่อง เขียนและพยายามหา งานเสริมเพื่อช่วยตา หาเงิน...ปิดเทอมที่ แล้วหนูไปทำงานที่ ร้านถ่ายเอกสารได้เงิน มา 4 พันบาท หนูจ่าย ค่าเทอมเองหมดเลย”	“หลังจากหาเงินให้ตา ใช้ ตาก็ไม่ค่อย ก่ลุ่มใจเท่าไร ชีวิตมี การเปลี่ยนแปลงดีขึ้น”
นายจิต อายุ 72 ปี	“มีความทุกข์เรื่องเงิน เขาทุ้ไปและไม่ยอมให้ บางครั้งเราไม่มีเงินสัก บาท”	“เราพยายามสร้าง ความดี คือ ไม่ทวงหนี้ ใคร ไม่เคยขอใครกิน เอาความดีเข้าชนะ ปัญหา คือมันต้อง ผ่านพ้นความทุกข์ยาก ไปได้ มีอะไรเราก็กิน ไม่มีเราก็ปิดประตู นอน ค่ำมาก็ฟังวิทยุ”	“เกิดกำลังใจดีขึ้น”

กลุ่มตัวอย่าง	ความทุกข์ (เรื่องการเงิน)	การนำหลักคุณธรรม มาใช้ในการแก้ปัญหา	ผลที่เกิดขึ้น
นายสอน อายุ 70 ปี	“มีปัญหาด้านการเงิน คือว่าเงินไม่พอใช้ มัน มีนิดๆ หน่อยๆ”	“เราต้องทำความดี ด้วยการหางานที่ ซื่อสัตย์สุจริตทำ ชีวิต เราอยู่อย่างพอเพียง เราไปทำงาน หาเงิน ถ้าไม่มีเงินเราก็ไปเยี่ยม เพื่อน พอเยี่ยมแล้วก็ ทำงานหาเงินมาใช้หนี้ แต่เราไม่ยืมเยอะ ยืม เท่าที่จำเป็น พยายาม ฝาก รู้จักเก็บรู้จักออม	“การมีคุณธรรม มี ความขยันหมั่นเพียร ทำให้อุปสรรคปัญหา มันเบาลง เรามีเงินไป ซื้ออาหาร พอได้อยู่ได้ กิน”
นางดี อายุ 68 ปี	“ความทุกข์ใจคือ เรื่อง เงินจะใช้ไม่มี คิดไป คิดมาเราสองแม่าก็ แม่แล้วจะไปหากินที่ ไหน จะรอเงินสูงอายุก็ ไม่เห็นมาสักที โดน แล้ว...ทุกข์เรื่องความ เป็นอยู่ว่า กูจะกินอ้อ หยั่ง จะอยู่อย่างไร จะ เอาเงินจากไหนมาเสีย ค่าพื้นค่าไฟ ตอนนั้ก็ ใช้ไฟนำเขา ลูกก็ไม่ ค่อยมาหาเพราะเขา อยู่ไกล	“ยายเอาคุณธรรมเข้า แก้ปัญหาคือ ต้อง ทำงาน ขยัน ไม่อยู่ เฉยๆ มีความมานะ สู้ ทน”	“หลังจากเอาคุณธรรม เข้าแก้ปัญหาแล้ว ชีวิตมันเบาลง พอได้ อยู่ได้กิน ชีวิตมี ความสุข ไม่ได้ยุ่งนำผู้ ได้ คิดชะว่าปลาแดก มีเฮาก็กิน แจ่วมีเฮาก็ กิน เก็บผักมาลวก ตำแจ่วแล้วก็กิน กิน ไม่ยาก อยู่ไม่ยาก”

กลุ่มตัวอย่าง	ความทุกข์ (เรื่องการเงิน)	การนำหลักคุณธรรม มาใช้ในการแก้ปัญหา	ผลที่เกิดขึ้น
	...มันก็ไม่รู้จะเอาเงิน จากไหน เพราะมันไม่ มีรายได้สักบาท”		
นายสรรค์ อายุ 71 ปี	“ปัญหาเรื่องเงินก็ทุกข์ ใจ เพราะเราไม่มี รายได้”	“วิธีขจัดปัญหา มัน ขจัดไม่ได้ดอก แต่เรา ต้องทำตัวให้พ้นจาก วิกฤตปัญหาด้วยการ ทำใจ เรื่องอาชีพต้อง ขยันอดทน พอเพียง เราพยายามแก้ไข บั้น ทอนให้หมดไป”	“แต่มันยังทำไม่ได้”

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านจะเห็นได้ว่าอุปสรรคปัญหาเรื่องการขาดแคลนเงินทอง นับเป็นปัญหาสำคัญกับชีวิตของชาวบ้านในชุมชนแออัด อย่างไรก็ตามชาวบ้านได้มีการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาค่าความยากจน คือ พยายามประกอบอาชีพสุจริต ทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ อยู่อย่างประหยัดและพอเพียง ทำบุญทำทาน รู้จักเก็บออม นอกจากนี้ยังมีบางคนที่ยังคงไปยืมเงินกู้นอกระบบแต่พยายามไม่ยืมมากจนเกินตัวและรีบใช้คืนเมื่อถึงกำหนด เพราะไม่ต้องการเป็นภาระเรื่องหนี้สิน ส่วนในเรื่องของจิตใจ ชาวบ้านมีการสร้างแนวคิดในแง่บวก ทำจิตใจให้สงบ ผ่อนคลาย ไม่คิดมาก ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ตรงกับหลักคุณธรรมในทางพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ความสุขของคฤหัสถ์” หรือ “ความสุขอันชอบธรรมของผู้ครองเรือน” ซึ่งมีอยู่ 4 อย่าง คือ 1) อตติสุข หมายถึง ความสุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ 2) โภคสุข หมายถึง ความสุขอันเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ 3) อนนสุข หมายถึง ความสุขอันเกิดจากความไม่เป็นหนี้ และ 4) อนวชสุข หมายถึง ความสุขอันเกิดจากการประกอบอาชีพการงานที่ปราศจากโทษ

2.2 อุปสรรคปัญหาความทุกข์ใจอันเกิดจากสมาชิกในครอบครัว

นอกจากอุปสรรคปัญหาเรื่องการเงินแล้ว ยังพบว่าความทุกข์ใจของชาวบ้านมาจากความไม่สบายใจเกี่ยวกับปัญหาส่วนบุคคลของสมาชิกในครอบครัวของตนเอง ซึ่งแต่ละครัวเรือนจะมีสมาชิกไม่คนใดก็คนหนึ่งติดบಾಯมุข ไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ หรืออยู่ในภาวะที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ สำหรับวิธีจัดการความทุกข์เกี่ยวกับปัญหาของสมาชิกในครัวเรือน ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างมีการนำเอาหลักคุณธรรมมาประยุกต์ใช้ดังต่อไปนี้

“ทุกข์เพราะเห็นลูกเล่นการพนัน ลูกเดินทางผิด...เห็นการเปลี่ยนแปลงหลังจากการเล่นการพนันของลูกคือ คือ ของที่บ้านเอาไปจำหน่ายหมด ถึงแม้เขาจะทำหน้ารีนเริง แต่เหมือนกลบเกลื่อนอารมณ์ของตัวเองไว้ เพราะลูกหน้าดำ หมองคล้ำลงเรื่อยๆ...แม่แก้ปัญหาโดยการบอกลูกว่าเล่นการพนันมันไม่ดี กินเหล้า สูบบุหรี่มันไม่ดี แต่ไม่รู้ว่าลูกจะทำตามหรือเปล่า พอเราบอก ลูกก็ประพฤติตัวดีขึ้นจึกหน่อย...”

(นางเภา อายุ 59 ปี, สัมภาษณ์)

“อุปสรรคปัญหาที่ผ่านมันก็มีบ้าง เช่น เราก็คิดว่า เอ๊ะ! ฎไปทำการทำงานมา แล้วคิดว่ทำไมลูกฎไม่ซักเสื้อผ้า ไม่ทำกับข้าวไว้รอ ทำไมลูกฎไม่เฮ็ดงานบ้านแต่ตอนนี้ลูกเปลี่ยนแปลงดีขึ้น ลูกเฮ็ดแล้ว...**วิธีการแก้ปัญหา**ให้ลูกทำงานบ้านคือ เขาต้องทำให้ลูกเห็นว่า เขาออกไปทำงานนอกบ้านนะ กลับมาเขาก็ซักผ้าและทำกับข้าวให้ลูกกินด้วย เขาต้องค่อยๆ สอนลูก โดยการทำความดีให้เขาเห็น ทำให้เขาดูเป็นตัวอย่าง แล้วบอกลูกว่าให้ทำเหมือนพ่อ เช่น ตื่นแต่เข้ามา พ่อจะทำกับข้าว ล้างจาน ซักผ้า และสมมุติว่า เรื่องเงินทอง เราก็พยายามไม่ใช้ฟุ่มเฟือย ทำเป็นตัวอย่างให้ลูกเห็น”

(นายพงษ์รักษ์ อายุ 54 ปี, สัมภาษณ์)

“ตอนนี้คิดนำเรื่องลูกเรียนเพราะรายได้เราไม่มี รายได้ไม่เพียงพอ แต่ลูกต้องเรียนไปข้างหน้า เดียวก็ขึ้น ม.1 มันต้องใช้เงินนะ ที่นี้ลูกเห็นเพื่อนมีมือถือ เขาก็อยากมีบ้าง เราพยายามหาให้ กลัวคนดูถูกลูก ส่วนลูกชายแต่ก่อนลูกกินเหล้าทุกเย็น...**วิธีแก้ปัญหา**คือ แม่พาไปเลิกเหล้าที่วัด และเราก็เป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูก แต่ก่อนเราเคยกินเหล้า แต่พอเราเลิกเหล้าได้ ลูกก็ไม่กินเหล้าเพราะเราเป็นต้นแบบที่ดี ถ้าเรากินเหล้า เราสงสารลูกเลยหยุดกิน ผลดีที่เกิดขึ้นคือ ในครอบครัวมีความสุขขึ้น”

(นางทองไสย อายุ 40 ปี, สัมภาษณ์)

“ทุกข์เพราะพ่อสามีเจ้าของกินเหล้าตลอด 24 ชั่วโมงอย่างที่เห็น ถ้าเขาไม่กินเหล้าเราคงจะไม่ทุกข์หนักเท่าไรหรอก พ่อกินเหล้าก็บ่น หาเรื่อง ด่าให้ลูกเข้าในครัวเรือน ทำลายข้าวของ...**วิธีการขจัดความทุกข์** ถ้าเรื่องคนกินเหล้านี้คงจะแก้ได้แล้ว นอกจากจะตายหนีจากกัน แต่แม่ก็พยายามเอาความดีแก้ปัญหา ทุกวันนี้แม่ก็เอาความดีสู้ ถ้าสามีกินเหล้า อาละวาด แม่ก็ทำเฉย ปล่อยวาง ผลคือ สามีจะไม่ทำลายข้าวของ ไม่บ่น ที่ผ่านมามีทั้งแก้ว จาน โทรทัศน์แต่หมดเลย สามีทำลาย สามีจะบ่นให้กับลูก พ่อแม่หนึ่ง สามีจึงเกรงใจแม่”

(นางนพ อายุ 48 ปี, สัมภาษณ์)

“ความทุกข์มีแต่เรื่องลูก ลูกถูกตัดขา ทำยังไงลูกจะหากินได้ และความทุกข์เรื่องหลาน ทำยังไงหลานจะมีกิน มีเงินไปโรงเรียน...**วิธีขจัดอุปสรรคปัญหา**คือ บอกลูกให้เข้าใจว่าแม่พยายามหาเงินแล้ว ขอให้ลูกประหยัดอยู่ประหยัดกิน ชื้อบุหรี่ยาสูบแต่น้อยๆ และรู้จักออมบ้าง...แม่ก็บอกลูก สอนลูกให้ประหยัด และทำความดีให้ดูเป็นตัวอย่าง ว่าเราขยันทำงาน กวาดขยะและเก็บขยะขาย ไม่อายุที่ต้องทำงานต่ำต้อยแต่สุจริต และตอนลูกถูกตัดขา แม่ช่วยล้างแผล ล้างขี้ล้างเย็บแผลให้ลูก ชักผ้าให้ลูกให้หลานบ้าง แต่ถ้าเราเหนื่อยเราก็บอกให้ลูกหลานทำเอง”

(นางบุญมา อายุ 54 ปี, สัมภาษณ์)

“สามีมีเมียน้อย แต่เมียน้อยอยากสูบบุหรี่ และพี่ก็ไม่ค่อยไปช้ยภูมิเนาะ จนได้เลิกกัน...เรื่องสามีมีเมียน้อย เราเลิกไปแล้ว ยกให้เขาไปหมดแล้ว **การแก้ปัญหา** เราบ่ต่อสู้ เราสละให้เขาไป เราเห็นสามีมีเมียน้อย เห็นเมียน้อยหอบลูกมาเราสงสาร เราให้สามีเราแก่เขาไปเลย”

(นางภา อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์)

“ความทุกข์อย่างที่ 2 คือคตินำลูกนำเต้า ลูกไปอยู่ไกลๆ ก็ไม่เคยส่งมาให้แม่กิน จึ๊กว่าเป็นว่าตายจ้งไต เราก็คิดเป็นห่วงลูก แต่ลูกทำไม่ห่วงแม่ บักนึ่งก็อยู่ระยะของ บักนึ่งก็อยู่ในนสะอาด มันรู้ว่ามันอยู่หรือตาย นอนคตินำลูกผู้้นผู้้น...**วิธีแก้ปัญหา**คือ นั่งสมาธิแล้วก็เบาใจไปอยู่เพราะคนเรามีแกมีเจ็บมีตาย คิดไปเท่านั้น...ส่วนเรื่องหลาน กลุ่ม ปวดหัว หลานเรียนไม่จบ เรียนถึงม.5 ครึ่งแล้วไม่ไปอีกเลย พอม. 5 แล้วก็ ม. 6 มันก็จะจบแล้ว

อดทนเรียนอีกแป็บเดียวก็ไม่ได้ **วิธีแก้ปัญหาคือ** เขาก็บอกก็สอนว่า เรียนให้มันจบ แต่ออกๆ จะเกแค้นไหนก็ขอให้มันจบม. 6 แต่หลานมันเรียนไม่จบ ที่ไม่จบนี่เพราะไปกับ หมู่ (ติดเพื่อน) กลัวหลานไปกับเพื่อนแล้วพลาดต้อง เพราะเขาทำอะไรเราก็ไม่เห็นกับ เขา”

(นางดี อายุ 68 ปี, สัมภาษณ์)

“ความทุกข์เกิดจากยามเจ็บป่วย ลูกหลานไม่สนใจมาดูแล ถึงแม้ลูกจะรู้แต่ไม่มาดูแล... **วิธีการแก้ไขความทุกข์คือ** เราต้องทำให้ตัวเจ้าของพ้นจากวิกฤติปัญหา ด้วยการทำให้ เราต้องทำให้เขา ด้วยการไม่คิด ไม่นึก มันจะได้ไม่มีความโกรธความโมโหโทโสขึ้นมา และมันจะไม่ออกจากใจมาหาปากได้ ทำให้เขา ทำให้ใจให้สบายๆ”

(นายสรรค์ อายุ 71 ปี, สัมภาษณ์)

“ความทุกข์มีอยู่อย่างเดียว คือ สามีกินเหล้า และทุกข์เพราะลูกชายคนเดียวชอบกินเหล้า กินเหล้าและซี้รถ แม่เป็นห่วง ทุกข์แนวเดียวเท่านั้น ไม่มีแนวอื่นเลย... **วิธีจัดการความทุกข์ของแม่คือ** เอาความดีงามเข้าบอกลูก ว่าความดีให้ลูกฟังทุกมื่อ บอกลูกว่า อย่ากิน หลายเด็ด อย่าซี้รถบุกบัน แม่ภูมิใจแนวเดียว เรื่องลูกกินเหล้า แม่แนะนำความดี แต่ถ้า บอกไม่ฟัง แม่ก็ปล่อย เพราะแม่สอนความดีแล้ว...การนำความดีมาใช้คือ ห่วงลูก บอก ให้ลูกเห็นผลเสียของการกินเหล้า เตือนด้วยความเป็นห่วง...อุปสรรคปัญหาที่ไม่ถึงกับ หมดไป ลูกยังกินเหล้าอยู่ แต่เบาลง”

(นางรวย อายุ 58 ปี, สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านผู้เป็นกลุ่มตัวอย่างจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมของปัจเจก บุคคล ซึ่งมีลักษณะเบี่ยงเบนไปจากหลักศีลธรรมอันดีงามนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่สร้างความทุกข์ใจ ให้กับสมาชิกในครอบครัว เช่น การที่สามีติดสุรา ติดผู้หญิง ลูกหลานติดการพนัน ไม่สนใจ เลี้ยงดูหรือเรียนหนังสือไม่จบ สิ่งเหล่านี้นับเป็นมะเร็งร้ายที่บั่นทอนความสงบสุขในครอบครัว สำหรับวิธีจัดการอุปสรรคปัญหาเกี่ยวกับเรื่องสมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากวิถีแห่ง คุณงามความดี กลุ่มตัวอย่างได้นำหลักคุณธรรมมาใช้ เช่น การไม่คิดมาก ปล่อยวาง นั่งสมาธิ ทำให้ เอาความดีเข้าสอนลูกหลาน ว่ากล่าวตักเตือนบอกถึงผลเสียของการติดอบายมุข เป็น ตัวอย่างที่ดีให้แก่ลูกและให้อภัย ซึ่งแนวทางเหล่านี้ตรงกับหลักคุณธรรมทางพุทธศาสนาที่เรียกว่า

2.3 อุปสรรคปัญหาด้านที่อยู่อาศัย

ถึงแม้ในปัจจุบันชุมชนกล้วยไม้ป่าจะเป็นหนึ่งในชุมชนนำร่องเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยตามนโยบายแก้ปัญหาความยากจนของรัฐบาลและกำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินเรื่องเพื่อขอเช่าที่ดินจากการทางรถไฟ แต่จิตใต้สำนึกของชาวบ้านยังคงรู้สึกว่าเป็นคนผู้บุกรุกและไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยของตนเองอย่างถาวร

ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงมีความรู้สึกไม่มั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย นอกจากนี้การที่ชาวบ้านยังไม่มีโฉนดที่ดินเป็นของตนเอง ความทุกข์เกี่ยวกับเรื่องที่อยู่อาศัยจึงกลายเป็นปัญหาใหญ่ของผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนสลัม อย่างไรก็ตามชาวบ้านได้นำหลักคุณธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ดังคำบอกเล่าต่อไปนี้

“...ทุกข์เรื่องบ้าน เพราะมันไม่ดี บ้านโซเซ มันจะพัง น้ำมันท่วม อยากมีเงินมาถมที่ อยากให้มีคนมาทำท่อระบายน้ำให้และทำถนนใหม่ แต่ไม่รู้จะแก้ปัญหาอย่างไร เพราะเงินก็หาแต่พอได้กิน...วิธีการขจัดปัญหาคือ เอาเงินที่ออมไว้ และไปกู้เงินเพิ่มเพื่อนำเงินมาสร้างบ้าน เอาการทำมาหากินช่วย โดยการซื้อสัตย์ ถึงไม่มีเงินแต่ไม่ทำสิ่งที่ผิดกฎหมาย”

(นายสอน อายุ 70 ปี อาชีพถีบรถสามล้อรับจ้าง, สัมภาษณ์)

“...ทุกข์เรื่องบ้าน ความทุกข์ที่กำลังเผชิญเกิดจากที่เราไม่มี เราก็อยู่เหมือนเดิมจะให้อะไร...การขจัดความทุกข์ก็ไม่คิดว่าจะทำอะไร คิดว่าจะอยู่อย่างนี้ไปเรื่อยๆ เราก็คิดว่าอยู่ไปพอประทังกายไปวันๆ เพราะเราแก่แล้ว”

(นางชื่น อายุ 79 ปี, อาชีพ สานตระกร้า, สัมภาษณ์)

“...ความทุกข์เรื่องที่อยู่อาศัย กลัวเขาไล่ที่ ไม่รู้จะไปอยู่ไหน การแก้ไขปัญหาคือตอนนี้กำลังจะได้บ้านเอื้ออาทร ส่งเงินเดือนละ 300 ไปเรื่อยๆ เอาความขยันเข้าช่วยค่อยๆ หาเงินไปเรื่อย...”

(นางทินพร อายุ 39 ปี อาชีพ ค้าขาย-ขายเร่, สัมภาษณ์)

“...ทุกซ์อันดับ 3 ทุกซ์เรื่องที่อยู่อาศัย เพราะที่ที่เราอยู่มันไม่ใช่ของเรา ไม่รู้เขาจะมาไล่ตอนไหน วันดีคืนดีเขามาไล่จะทำยังไง กลัวไม่มีที่อยู่ ทุกซ์ว่าจะขยับขยายตรงไหนให้ลูกให้เต้า เขาอยากได้ที่อยู่ใหม่...วิธีแก้ปัญหาคือ ก็วางแผนกับลูกว่าเขาพยายามเก็บหอมรอบลิต พอลูกหาเงินได้ปลุกเฮือน แม่ไปจองบ้านเอื้ออาทรแล้ว แต่ไม่เห็นมีหนังสือมา เพื่อนว่าถ้าได้บ้านก็จะมีหนังสือแจ้งมา”

(นางนพ อายุ 48 ปี อาชีพ เลี้ยงหลานและรับจ้างกวาดถนน, สัมภาษณ์)

“...คำว่าสลัมนี้ มันเป็นสิทธิของคนอื่น โดยที่เฮาบุกrukเข้ามาพักอาศัยอยู่ ไม่รู้เขาจะให้เฮาออกมื่อได้ สลัมมันปกครองยากกว่าชบบท มันเป็นแหล่งรวมคนด้อยโอกาส คนทุกซ์คนยาก หนีจากคุกมาเขาก็มาอยู่ที่นี่ ...วิธีแก้ปัญหาก็ไม่รู้จะยังไง พยายามขยันอดทน ไม่เบียดเบียนใคร ขอเขาอยู่ดีๆ และไม่สร้างความเดือนร้อนให้ชุมชน”

(นางตี อายุ 68 ปี อาชีพ ทำนาและเก็บของเก่าขาย, สัมภาษณ์)

“โธ้ย! พ่อต้องมาอาศัยยายอยู่ ยายก็ต้องมาอาศัยเขาอยู่ บ้านไม่ใช่ของพ่อใหญ่กับแม่ใหญ่ บ้านไม่ใช่ของเรา ก็ไม่รู้จะทำยังไง ก็อยู่ไปอย่างนี้แต่ไม่มีความมั่นคง รอวันเขามาได้ แต่ก็พยายามสร้างสลัมสีดำให้กลายเป็นชุมชนสีขาว เพื่อลูกหลานของเราในวันข้างหน้า”

(นายสรรค์ อายุ 71 ปี อาชีพ ทำนา หาปลา, สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านผู้เป็นกลุ่มตัวอย่างจะเห็นได้ว่า วิธีการแก้ไขอุปสรรคปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยในชุมชนสลัม สามารถแบ่งได้เป็น 2 แนวทาง คือ แนวทางแรก ชาวบ้านจะใช้วิธีหนึ่งเลย ปล่อยให้ว่างและอาศัยอยู่ในชุมชนไปเรื่อยๆ เพราะไม่มีที่ไปรวมถึงปล่อยให้ไปตามอำนาจรัฐในการเข้ามาจัดระเบียบชุมชน ส่วนแนวทางที่ 2 ชาวบ้านส่วนหนึ่งพยายามประหยัดเก็บออม เพื่อหาเงินไปสร้างบ้านหลังใหม่และมีบางส่วนออมเงินไว้เพื่อผ่อนบ้านเอื้ออาทรเดือนละ 300 บาท อย่างไรก็ตามมีชาวบ้านบางกลุ่มเห็นว่า การย้ายไปอยู่บ้านเอื้ออาทรทำให้เกิดความไม่สะดวกในการประกอบอาชีพ เนื่องจากระยะทางไกลจากที่ทำงานและบ้านหลังเล็ก ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องการอาศัยอยู่ในชุมชนกลัวจะไม่ป่าต่อไปเพราะทำเลอยู่ในตัวเมือง สะดวกต่อการทำมาหากิน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า การมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง มั่นคงและอยู่ใกล้ที่ทำงาน นับเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดความสุขและนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่

2.4 อุปสรรคปัญหาด้านสุขภาพ

ชาวบ้านผู้เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งมีอาการเจ็บป่วยเรื้อรังอันเนื่องมาจาก ความชรา เป็นโรค ความพิการ ซึ่งปัญหาสุขภาพเหล่านี้นอกจากชาวบ้านจะบำบัดด้วยการไปหาหมอ หรือซื้อยามารับประทานเองแล้ว ชาวบ้านยังนำเอาหลักคุณธรรมหรือมีวิธีการสร้างความดีงามมาใช้ในการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นดังกล่าวต่อไปนี้

“ด้านสุขภาพตอนนี้มันแก่ตัว มันเพลียบางครั้งไปทำงานมันก็หมดแรง แต่เราจะเอาแต่ใจตัวเองไม่ได้ สมมุติว่าเราอยากให้งานอันนี้มันเสร็จ แต่กำลังเราไปไม่ไหว มันหมดแรง เราทำไม่ได้ เราก็พยายามเอาความดีเข้าสู่ โดยการคิดว่า “เอ้อ! ภูหากินได้เท่านี้ก็พอแล้ว เเท่านี้ก็หาเงินมาซื้อกินได้แล้ว คือเราจะพยายามไม่ทำอะไรให้มันเกินตัว มันเหนื่อย สมมุติว่าเราเห็นคนอื่นเขาซื้อรถใหม่แล้วเราพยายามกั๊หนี้ยืมเงินเพื่อมาซื้อรถแบบเขา มันทำไม่ได้ เรื่องการงานก็เหมือนกัน เราเอาแต่กำลังเราจะทำได้ เราไม่ฝืน ถ้าร่างกายไม่ไหว เราก็ไม่ต้องไปสู้ มันทุกข์เปล่าๆ”

(นายพงษ์รักษ์ อาชีพ กรรมกรก่อสร้าง)

“เรื่องสุขภาพ ถ้าสุดนี้หมอมตรวจเจอ มะเร็งเต้านม หมอนัดไปผ่าตัดแต่พอถึงวันผ่าไม่ได้ต้องเซ็นเตียงกลับคือเก่าเพราะเบาหวานขึ้นถึง 340 ต้องรอให้น้ำตาลลดลงเหลือ 161 ถึงได้ผ่า แล้วต้องไปทำคีโมทุกอาทิตย์ เรื่องสุขภาพนี้ แม่ไม่ทุกข์ไม่คิดวิตกเลย เพราะเราคิดให้แง่ดีว่า โรคอะไรเราก็เคยเป็นมาหมดแล้ว เนื้องอกในสมองก็เป็น ความดันก็เป็น เบาหวานก็เป็น หมอสมัยนี้เก่ง เดี่ยวนี้การผ่าตัดเป็นเรื่องเล็กน้อยมาก ฉีดยาสลบเข็มเดียว ตื่นมานอนอยู่บนเตียงแล้ว ยังไม่ทันได้เจ็บเลย...เวลาแม่ไปให้คีโมที่โรงพยาบาล อย่าไปตกใจ อึ้งคะเนิง พยายามคุยกับคนข้างเตียง แนะนำกัน ให้กำลังใจกัน เวลาเจ็บป่วยอย่าไปท้อ อย่ากลัวไปล่วงหน้า เพราะพอมันผ่านไปได้มันไม่มีอะไร ผลจากการทำความดีที่เกิดขึ้นคือ เรามีเพื่อนอยู่ในโรงพยาบาล พอวันที่จะออกจากโรงพยาบาล รถของ

(นางทองสา อายุ 54 ปี อาชีพค้าขาย,เป็นมะเร็งเต้านมระยะสุดท้าย)

“แต่ก่อนแม่เป็นต้อกระจก ตามองไม่เห็น เหมือนคนพิการ ลูกเอาอึหยังมาใส่มือให้ถึงได้กินไม่จั้นก็อดตาย ตอนป่วยแม่พยายามสงบจิตสงบใจ นั่งสมาธิ ทำบุญตักบาตรและแม่ชอบอ่านหนังสือพระไตรปิฎก...จนปี 39 ได้ไปผ่าตัดที่ตากลับมามองเห็นอีกครั้ง ไปนั่นมาได้ เหมือนตายแล้วเกิดใหม่...แม่คิดว่ามันเกิดจากการที่แม่ได้ลุกขึ้นมาใส่บาตร พอมันสบายใจก็ส่งผลให้กายสบายด้วย”

(นางดี อายุ 68 ปี อาชีพ เก็บของเก่าขายและหาปลา,เคยเป็นโรคต้อกระจก)

“ทุกข์ที่ตัวเองป่วยเป็นมะเร็งปากมดลูกระยะที่ 3 หมอนัดเข้ายา (ให้คีโม) ห้าครั้งตลอด 3 เดือนจนเส้นเลือดฝอยที่อยู่ก้นแตก ตอนถ่ายทรมานมาก หมอบอกว่าการฉายแสงมันมีผลข้างเคียง...ตั้งแต่ป่วยพี่พยายามจับหนังสือสวดมนต์ นั่งสมาธิ มันทำให้จิตใจดีขึ้นนะ ตอนแรกๆ สภาพจิตใจแย่มาก คิดแต่ว่าเจ้าของจะตาย แต่ตอนนี้เราสวดมนต์ นั่งสมาธิ เหมือนมันสวดเพื่อป้องกันโรคร้าย สมาธิดีขึ้น จิตใจดีขึ้น มีกำลังใจสู้ต่อ”

(นางสม อายุ 44 ปี, เป็นมะเร็งปากมดลูกระยะที่ 3)

“ทุกข์ใจที่ถูกตัดขาเพราะแต่ก่อนผมกินเหล้าสูบบุหรี่บ่อยจนเส้นเลือดที่ขาตีบ ตอนนี้ทำงานไม่ได้ อยากได้ขากลับคืนมา แต่เมื่อมันเป็นไปไม่ได้ ผมก็ทำใจหาอาชีพเสริมที่เราพอทำได้ เช่น ขายล็อตเตอรี่และอยู่เฝ้าบ้านให้แม่ ไม่ยุ่งกับความชว้ออีกแล้ว”

(นายมานะ อายุ 35 ปี, ถูกตัดขาเนื่องจากสูบบุหรี่)

“ทุกข์ใจว่า ทำไมตัวเองป่วยแล้วมันไม่หายสักที ไปไหนมาไหนไม่ได้ เห็นคนอื่นออกไปทำงานก็คิดน้อยใจที่ตัวเองไปไหนมาไหนไม่ได้ วิธีแก้ปัญหาคือ พยายามเอาความดีเข้าสู่ ทำบุญ สวดมนต์ ภาวนา บอกตัวเองว่า ไม่ให้เจ็บป่วยได้อ

ผลที่ตามมา รู้สึกใคร่แทน (ค่อยยังชั่ว) นอนหลับฝันดี สภาพจิตใจดีขึ้น

(นางจันทร์ อายุ 61 ปี, เป็นโรคเบาหวานที่ตา)

จากคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่างในช่วงต้นจะเห็นได้ว่า อุปสรรคปัญหาอีกประการหนึ่งที่ชาวบ้านในชุมชนแออัดต้องเผชิญคือ โรคภัยไข้เจ็บ ความชราภาพและความพิการทางร่างกาย ซึ่งปัญหาสุขภาพเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการทำงานประกอบอาชีพ สภาพจิตใจและเศรษฐกิจของครัวเรือนรวมถึงต้องเป็นภาระแก่ผู้ดูแลด้วย สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาด้านสุขภาพ นอกจากชาวบ้านจะเข้ารับการตรวจรักษาตามแนวทางของแพทย์สมัยใหม่แล้ว ชาวบ้านยังมีการนำเอาหลักคุณธรรมเข้ามาบำบัดโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นควบคู่กันไปโดยการให้พุทธบำบัดในการรักษาโรค เช่น การนั่งสมาธิ ทำจิตใจให้สงบ สวดมนต์ ภาวนา ทำบุญ อ่านหนังสือธรรมะ ละเว้นจากการคิดวิตกกังวล ปล่อยวาง ปลงรวมถึงคิดในแง่บวก คอยให้กำลังใจเพื่อนที่ประสบโรคภัยไข้เจ็บเช่นเดียวกับตน ซึ่งผลจากการนำความดีงามเข้ามาใช้ในการบำบัดโรคนี้อาจไม่ใช่โอกาสเฉพาะทางที่ช่วยรักษาโรคมะเร็งหรือโรคเบาหวานได้โดยตรง หากแต่ช่วยให้ผู้ป่วยเกิดความสบายใจขึ้น จิตใจสงบและคลายความวิตกกังวลลง ซึ่งผลจากการมีสุขภาพจิตที่ดีได้ช่วยหล่อเลี้ยงให้สุขภาพกายดีขึ้นตามไปด้วย

นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางคนถึงแม้ไม่ต้องเผชิญกับโรคภัยไข้เจ็บที่รุนแรง แต่ยังคงวิตกกังวลกับความเสื่อมชราของสังขารซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานที่ต้องใช้แรงกายโดยตรง ชาวบ้านท่านนี้ได้ใช้วิธีการประมาณตน ทำงานเท่าที่กำลังจะสามารถทำได้ หมั่นใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ไม่สร้างหนี้สินให้เกิดภาระส่งผลให้ร่างกายและจิตใจไม่เป็นทุกข์

3. อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวและวิธีการแก้ปัญหาโดยนำหลักคุณธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้เปิดประเด็นสนทนากับชาวบ้านผู้เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยเริ่มจากไต่ถามถึงสารทุกข์สุกดิบภายในครอบครัว และค่อยๆ ถามคำถามที่เจาะลึกลงไปว่า อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในครัวเรือนของท่านมีอะไรบ้าง ท่านมีวิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างไร มีการนำหลักคุณธรรมหรือการทำความดีในรูปแบบต่างๆ มาใช้ขจัดปัดเป่าปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตอย่างไรบ้างและผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ซึ่งจากการสัมภาษณ์สามารถจำแนกอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในครัวเรือนได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ อันได้แก่ 1) อุปสรรคปัญหาด้านเศรษฐกิจ 2) อุปสรรคปัญหาเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว และ 3) อุปสรรคปัญหาด้านสุขภาพ

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้สังเกตว่าเนื้อหาจากคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในครัวเรือนมีความสอดคล้องและซ้ำซ้อนเกี่ยวกับประเด็นคำถามเรื่องความทุกข์สุขในการดำเนินชีวิต (ซึ่งได้ถามไปแล้วในส่วนที่ 2) ดังนั้นในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจึงขอสรุปภาพรวมเกี่ยวกับอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนแออัดและการนำหลักคุณธรรมมาใช้เพื่อขจัดปัญหา รวมถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังจากนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตแล้ว ดังตารางสรุปต่อไปนี้

อุปสรรคปัญหาในครัวเรือน ของชาวบ้านในชุมชนแออัด	การนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ ในการดำเนินชีวิต	ผลการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้น
<p>อุปสรรคปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและการทำงาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>ขาดเงินเรื่องเงิน</u> - <u>เป็นหนี้จนกระทบ</u> 	<ul style="list-style-type: none"> - ประกอบอาชีพที่สุจริต ขยัน ไม่คดโกงใคร ประหยัด อดออม เก็บเงินไว้ใช้ยามขาดแคลน - สร้างทัศนคติในทางบวกว่ามีคนที่ทุกข์ยากกว่าเราเขาก็ยังดำเนินชีวิตอยู่ได้ - พยายามคืนเงินให้ตรงเวลา ซื่อสัตย์ ไม่โกงกิน ยืมเงินมาเท่าที่จำเป็น และไม่พยายามยืมเงิน กู้หนี้จนกระทบให้เป็นภาระ - เอาความดีเข้าระงับความอยาก หมั่นใช้ชีวิตอย่างพอเพียง 	<ul style="list-style-type: none"> - พอใจกับชีวิตของตนเอง อยู่อย่างพอเพียง - ไม่คิดอิจฉาคนที่รวยกว่า - เจ้าหนี้ไว้ใจ เพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้อง อยากให้ความช่วยเหลือ เพราะเป็นคนซื่อสัตย์และใช้หนี้ตรงเวลา ไม่คดโกง - ความดีตอบสนอง มีคนเอาเงินมาให้ใช้ (มาจ้างทำงาน)

อุปสรรคปัญหาในครัวเรือน ของชาวบ้านในชุมชนแออัด	การนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ ในการดำเนินชีวิต	ผลการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้น
<ul style="list-style-type: none"> - <u>ลูกหลานตกราง</u> - <u>งานที่ทำไม่มั่นคง</u> <u>และรายได้ไม่แน่นอน</u> <u>นอน</u> 	<ul style="list-style-type: none"> - สวดมนต์ ภาวนา ขอให้พระคุ้มครอง ลูกหลาน ทำบุญ ตัก บาตร - พยายามหาอาชีพ เสริมที่สุจริตทำ - ไม่คดโกง ไม่ทำในสิ่ง ที่ผิดกฎหมาย 	<ul style="list-style-type: none"> - ครอบครัวอบอุ่น - ลูกหลานพยายามหา งานทำและมีเงิน มาจุนเจือครอบครัว บ้าง - พอมีเงินใช้ สามารถ นำเงินมาสร้างบ้าน หรือจ่ายใช้สอยได้
<p>อุปสรรคปัญหาเกี่ยวกับ สมาชิกภายในครอบครัว</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>สามีกินเหล้า-รูดไถ</u> <u>เงิน-ทำลายข้าวของ</u> - <u>ลูกไม่ยอมส่งเสียเงิน</u> <u>และไม่ดูแลพ่อแม่</u> - <u>ลูกกินเหล้า-เล่นการ</u> <u>พนัน</u> 	<ul style="list-style-type: none"> - ชวนสามีไปบวชเพื่อ เลิกเหล้า - สร้างความอบอุ่นใน ครอบครัว หลีกเลี้ยง การปะทะ - ยังไม่สามารถแก้ไขได้ - ทำใจ นั่งสมาธิ อ่าน หนังสือพระไตรปิฎก - พยายามช่วยเหลือ ตนเอง ไม่ให้เป็น ภาระของลูก - พุดกับลูกดีๆ สร้าง สภาพแวดล้อมที่ดีใน ครอบครัว 	<ul style="list-style-type: none"> - ครอบครัวอบอุ่น มี ความสุขขึ้น - สามีกินเหล้าน้อยลง และมีความเกรงใจ มากขึ้น - ใจเบา ไม่กลัวใจมาก - ไม่ทุกข์ใจ - ลูกติดอบายมุข น้อยลง - ลูกประพฤติตัวดีขึ้น

อุปสรรคปัญหาในครัวเรือน ของชาวบ้านในชุมชนแออัด	การนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ ในการดำเนินชีวิต	ผลการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้น
<ul style="list-style-type: none"> - <u>ลูกกลับบ้านดึก เกเร</u> <u>เรียนไม่จบ</u> - <u>ลูกถูกตัดขา หลาน</u> <u>ไม่เชื่อฟังและไม่ช่วย</u> <u>ทำงานบ้าน</u> 	<ul style="list-style-type: none"> - พยายามใจเย็นๆ ไม่ วุ่นวาย ไม่ตีลูก - บอกสอนความดีให้แก่ ลูกและอบรมลูกไม่ให้ เกเร - ทำบุญเพื่อให้พ้น เคราะห์ รักษาศีล ทำความดีและทำงาน บ้านเพื่อเป็นตัวอย่าง ให้ลูกปฏิบัติตาม 	<ul style="list-style-type: none"> - ลูกเชื่อฟังและปฏิบัติ ตามมากขึ้น - สบายใจขึ้น - คิดว่าเป็นกรรมของ ตนเอง - ลูกทำงานบ้านมาก ขึ้น
<p>อุปสรรคปัญหาด้าน สุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>อายุมาก ไม่</u> <u>สามารถทำงานได้</u> - <u>กลัวว่าแก่ตัวไปจะ</u> <u>ทำงานไม่ไหว</u> <u>เพราะงานที่ทำต้อง</u> <u>ใช้กำลัง เช่น เป็น</u> <u>กรรมกรแบกหาม</u> - <u>เป็นมะเร็งปากมดลูก</u> <u>ระยะที่ 3</u> - <u>เป็นเบาหวานที่</u> <u>ดวงตา</u> 	<ul style="list-style-type: none"> - พยายามฝืนตัวเองให้ ทำงานที่สามารถทำ ได้ - ไม่สร้างภาระให้กับ ลูกหลาน - ทำบุญ - ช่วยเหลือผู้อื่น - ไม่เบียดเบียนใคร - สวดมนต์ ภาวนา - นั่งสมาธิ ไหว้พระ - หมั่นทำบุญ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชีวิตไม่เดือดร้อน - ชีวิตไม่เปลี่ยนแปลง ยังยากจนเหมือนเดิม แต่มีเพื่อนบ้านคอย ช่วยเหลือ - นายจ้างและญาติที่ น้องคอยสนับสนุน เรื่องการทำงาน - ชีวิตไม่เปลี่ยนแปลง แต่จิตใจดีขึ้น สดชื่น ขึ้น - จิตใจไม่เป็นทุกข์

อุปสรรคปัญหาในครัวเรือน ของชาวบ้านในชุมชนแออัด	การนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ ในการดำเนินชีวิต	ผลการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้น
<ul style="list-style-type: none"> - เป็นมะเร็งระยะ สุดท้าย 	<ul style="list-style-type: none"> - ปลง ไม่คิดมาก ไม่ กังวล - คิดในแง่บวกว่ามีคนที่ ลำบากและเป็นหนัก กว่าเรา - พุดให้กำลังใจเพื่อนที่ เป็นโรคมะเร็ง เหมือนกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - มีกำลังใจดี ส่งผลให้ อาการป่วยดีขึ้น เรื่อยๆ - สามารถทำงานได้ ตามปกติ - คนป่วยที่เข้ารับการ รักษาโรคมะเร็ง ด้วยกันชมว่า ได้อยู่ ใกล้แล้วสบายใจ มี กำลังใจต่อสู้ขึ้น
<p>**ปัญหาจากการทำงาน**</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทะเลาะกับเพื่อน ร่วมงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - ใจเย็น ปล่อยวาง - อื่อเพื่อเมียแม่ - เอาใจเขามาใส่ใจเรา - ทำดีกับเพื่อนที่ ทะเลาะกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - มีกำลังใจในการ ทำงาน สบายใจ - ไม่มีศัตรู - มีความสุข ทุกคน ต้อนรับ

จากตารางสรุปภาพรวมเกี่ยวกับอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในครัวเรือนของชุมชน
กล้วยไม้ป่านี้ จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านต้องเผชิญกับอุปสรรคปัญหาอยู่ 3 ประการหลัก
อันได้แก่ 1) อุปสรรคปัญหาด้านเศรษฐกิจและการทำงาน เช่น ความขัดแย้งในเรื่องเงินทอง การ
เป็นหนี้นอกระบบ สมาชิกในครอบครัวตกงานและงานที่ทำไม่มีความมั่นคงส่งผลให้รายได้ไม่
พอเพียง สำหรับวิธีจัดการอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้น ชาวบ้านได้นำเอาได้นำเอาหลักคุณธรรมมาใช้
ในการแก้ปัญหาความยากจน เช่น หมั่นใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ไม่โลภ หามาชีพเสริมที่สุจริต
รวมถึงไม่พยายามก่อหนี้สินให้เป็นภาระแต่สำหรับผู้ที่ยังคงเป็นหนี้นอกระบบก็พยายามชำระหนี้
ให้ตรงเวลา ไม่คิดคดโกง โดยหลังจากที่ชาวบ้านนำหลักคุณธรรมมาใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจแล้ว

2) อุปสรรคปัญหาเรื่องสมาชิกในครอบครัวติดอบายมุข เช่น สามีหรือลูกกินเหล้า เล่นการพนัน เกเร เรียนไม่จบ ไม่เชื่อฟังพ่อแม่รวมถึงไม่ส่งเสียเลี้ยงดู ฯลฯ ซึ่งบุคคลผู้เป็นพ่อแม่ ได้นำหลักคุณธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาดังกล่าว เช่น เป็นตัวอย่างที่ดี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เอาความดีเข้าอบรมลูกและพยายามสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในครอบครัว รวมไปถึงทำใจ นั่งสมาธิและพยายามช่วยเหลือตนเองไม่ให้เป็นที่ต้องพึ่งพิงลูก โดยหลังจากที่นำหลักคุณธรรม มาใช้ในการขจัดปัญหาแล้วพบว่า ลูกและสามีเชื่อฟัง ประพฤติตัวดีขึ้น ลดอบายมุขให้น้อยลง และครอบครัวมีความสุขมากขึ้น

3) อุปสรรคปัญหาด้านสุขภาพ พบว่า ปัญหาสุขภาพของคนจนในชุมชนสลัม ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาทางด้านการทำงานและการเงินตามมา กล่าวคือ เมื่ออายุมาก มีโรคภัยเบียดเบียนจะส่งผลให้ประสิทธิภาพในการทำงานลดลงและต้องเผชิญกับการขาดรายได้มา จุนเจือครอบครัว สำหรับวิธีการนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ในการบำบัดปัญหาสุขภาพ เช่น หมั่น ทำบุญ นั่งสมาธิ ไหว้พระ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ปลง สร้างพลังใจในทางบวกและให้กำลังใจผู้ที่เผชิญโรคภัยไข้เจ็บเช่นเดียวกับตนเอง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นหลักจากนำหลักพุทธโอสถมาใช้ในการรักษา โรค ชาวบ้านลงความเห็นว่า ด้านวิถีชีวิตฐานะความเป็นอยู่ยังเหมือนเดิมแต่สภาพจิตใจดีขึ้น มีกำลังใจดี มีความสดชื่น ส่งผลให้อาการป่วยทุเลาลง รวมถึงมีญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านคอยให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจ

4. กิจกรรมชุมชน อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและการนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ เพื่อพัฒนาชุมชน

ชุมชนสลัมซึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษาคั้งนี้จัดเป็นหนึ่งใน 3 ของชุมชนแออัดจังหวัดขอนแก่นที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นชุมชนนำร่องเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยภายใต้โครงการบ้านมั่นคง ตามนโยบายของรัฐบาล แต่ก่อนที่จะมีกิจกรรมของโครงการบ้านมั่นคงเข้ามาในชุมชนนั้น ชุมชน กลัวยังไม่ป่าเคยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งของภาครัฐและเอกชน ทั้งในและ ต่างประเทศเพื่อนำมาพัฒนาสาธารณูปโภคในชุมชนและนำมาจัดตั้งเป็นกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน

อย่างไรก็ตามถึงแม้ชุมชนจะได้ริเริ่มโครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ชาวบ้าน มาอย่างหลากหลาย แต่โครงการที่ผ่านมาไม่ค่อยประสบความสำเร็จ เนื่องจากชาวบ้านยังขาด ความสามัคคี คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งให้มาดำเนินงานขาดความโปร่งใส สมาชิกกลุ่ม ขาดความร่วมมือและมีความแตกแยกทางความคิด ซึ่งสิ่งนี้ชาวบ้านยังขาดนี้ล้วนเป็นคุณธรรมที่มี

กิจกรรมชุมชน	อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม	หลักคุณธรรมที่นำมาใช้ และหลักคุณธรรมที่พึงมีเพิ่มเติม
<p style="text-align: center;">กลุ่มทำนา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ขยายข้าวไม่ได้ราคา ขยายข้าวขาดทุน เนื่องจากหมด ค่าใช้จ่ายไปกับการ จ้างรถไถและจ้างคน มาเกี่ยวข้าว - เจ้าของที่นาไม่ให้ ชาวบ้านเช่าที่ดินทำ นาต่อ เพราะต้องการ ขายที่ดินให้ บริษัทเอกชนทำให้ ชาวบ้านต้องล้มเลิก การทำนาไป - เนื่องจากวิถีชีวิตของ ชุมชนเมืองที่ต้อง ทำงานแลกเงินแข่งกับ เวลา ทำให้ชาวบ้าน ใช้ชีวิตแบบตัวใครตัว มัน เมื่อไปทำนาเสร็จ ก็ต้องไปทำงานรับจ้าง ต่อ... 	<p><u>คุณธรรมที่ชาวบ้านมี</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - มีสัมมาอาชีพะ พยายามหาอาชีพ เสริมที่สุจริต (การทำ นา) เพื่อนำเงินมาจุน เจือครอบครัว <p><u>คุณธรรมที่ชาวบ้านควรมีเพิ่ม</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - การรวมกลุ่มช่วยเหลือ กัน เช่น แลกเปลี่ยน แรงงานกัน เพื่อลด ค่าใช้จ่ายในการจ้าง คนมาเกี่ยวข้าวและ เป็นการกระชับความ สามัคคี

กิจกรรมชุมชน	อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม	หลักคุณธรรมที่นำมาใช้ และหลักคุณธรรมที่พึงมีเพิ่มเติม
	<p>การรวมกลุ่มทำนาจึงขาดการช่วยเหลือ หรือแลกเปลี่ยนแรงงาน เช่นการลงแขกเกี่ยวข้าวเหมือนในชนบท ดังนั้นชาวบ้านบางครั้งเรื้อนที่ขาดแรงงาน ขาดเงิน ไม่มีเวลาจึงทำนาไม่ได้เต็มที่ มีอุปสรรคคือ ชายข้าวขาดทุนและต้องล้มเลิกกิจกรรมทำนาไปในที่สุด</p>	
<p>กลุ่ม ปลูกผักปลอดสารพิษ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านไม่มารดน้ำ ผักตามเวรประจำวันที่กำหนดไว้ - ชาวบ้านเกี่ยงกันเรื่องการรดน้ำผัก ทำให้ผักที่ปลูกไว้ตายและขายไม่ได้ราคา <p>**สาเหตุที่ชาวบ้านไม่มารดน้ำ ผักตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเนื่องจาก มีงานประจำต้องทำ ทำให้รู้สึกเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน**</p>	<p><u>คุณธรรมที่ชาวบ้านมี</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านมีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ - ชาวบ้านมีความริเริ่มสร้างสรรค์ในการหารายได้พิเศษเพื่อนำเงินมาจุนเจือครอบครัวในทางสุจริต <p><u>คุณธรรมที่ควรมีเพิ่ม</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ความรับผิดชอบ (ในการมารดน้ำผักตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย)

กิจกรรมชุมชน	อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม	หลักคุณธรรมที่นำมาใช้ และหลักคุณธรรมที่พึงมีเพิ่มเติม
		<ul style="list-style-type: none"> - ความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (หากเพื่อนบ้านมีความจำเป็นไม่สามารถมารดน้ำ ผักได้ ผู้ที่มีเวลาว่างควร อาสามาช่วยรดให้)
<p style="text-align: center;">กองทุนน้ำ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการที่เก็บเงินค่าน้ำจากชาวบ้าน ไม่ยอมนำเงินไปจ่ายให้การประปา ทำให้กองทุนน้ำต้องล้มเลิกไป (ส่งผลให้ชาวบ้านบางครั้งเรือนที่ไม่มีน้ำประปาใช้ ต้องซื้อน้ำจากเพื่อนบ้านและต้องจ่ายค่าน้ำแพงกว่าอัตราที่กำหนด) 	<p><u>คุณธรรมที่ชาวบ้านมี</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านมีความสามัคคี พยายามรวมกลุ่มกันจัดตั้งกองทุนน้ำเพื่อช่วยเหลือชุมชน <p><u>คุณธรรมที่ชาวบ้านควรมีเพิ่ม</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการที่เก็บเงินควรมีความซื่อสัตย์ โปร่งใส โดยนำเงินที่เก็บจากชาวบ้านไปส่งการประปาให้ครบตามกำหนด
<p style="text-align: center;">กองทุนเงินล้าน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านกู้เงินจากกองทุนเงินล้านมาใช้ซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก... 	

กิจกรรมชุมชน	อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม	หลักคุณธรรมที่นำมาใช้ และหลักคุณธรรมที่พึงมีเพิ่มเติม
	<p>...ในทางที่ฟุ่มเฟือย และไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เช่น เอาเงินไปซื้อโทรศัพท์มือถือ เครื่องเสียง ผ่อนรถมอเตอร์ไซด์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านเกือบทุกครัวเรือนมีหนี้สินจากกองทุนเงินล้าน และไม่สามารถนำเงินมาใช้คืน 	<p><u>คุณธรรมที่ชาวบ้านมี</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - หัวหน้าครอบครัวกู้เงินจากกองทุนเงินล้านเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในกิจกรรมของครัวเรือน <p><u>คุณธรรมที่ชาวบ้านควรมีเพิ่ม</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ควรมีความระมัดระวังตน ตริกตรองในเรื่องการใช้จ่าย <p>(มีการพิจารณาว่าหากกู้หนี้ยืมสินมาเยอะจะสามารถมีเงินใช้คืนหรือไม่)</p>
<p>งบประมาณจากโครงการ SIF เพื่อนำมาสร้างถนนคอนกรีตในชุมชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - หลังจากก่อสร้างถนนเสร็จ ได้รับเสียงสะท้อนจากชาวบ้านว่า ถนนที่สร้างไม่เหมาะสมกับงบประมาณ (จำนวนมาก) ที่ได้รับมา - การก่อสร้างถนนทำไม่เสร็จ ต้องไปขอทุนจากเทศบาลมาทำเพิ่ม 	<p><u>คุณธรรมที่ชาวบ้านควรมีเพิ่ม</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการผู้รับผิดชอบ (โดยเฉพาะเรื่องการจัดทำงบประมาณในการสร้างถนน) ขาดความซื่อสัตย์ ไม่โปร่งใส และไม่แจกแจงเรื่องการใช้งบประมาณจากการก่อสร้างถนนให้ชาวบ้านทราบ ทำให้ชาวบ้านเคลือบแคลงสงสัย ไม่เชื่อถือ ดังนั้นจึงควรนำงบประมาณที่องค์กรต่างๆ ให้การสนับสนุนนำมาใช้ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ โปร่งใสและก่อประโยชน์กับชุมชนที่สุด

จากกิจกรรมในชุมชนที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรทั้งในและต่างประเทศหรือการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ กองทุนน้ำ กองทุนเงินล้าน กลุ่มทำนา (ปัจจุบันกิจกรรมเหล่านี้ได้ล้มเลิกไปแล้ว) กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ล้วนต้องเผชิญกับอุปสรรคปัญหาอันเนื่องมาจากการขาดคุณธรรม เช่น ผู้นำหรือคณะกรรมการขาดความซื่อสัตย์ โปร่งใสในการนำเงินของส่วนรวมมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน รวมถึงชาวบ้านบางส่วนยังขาดความสามัคคี ความร่วมมือความรับผิดชอบและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในการทำกิจกรรมกลุ่ม รวมถึงขาดการประมาณตนในการกู้ยืมเงิน (ยืมเงินจากกองทุนเงินล้านแต่ยังไม่สามารถหาเงินมาใช้คืนได้) อย่างไรก็ตามกิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้นจะไม่ต้องล้มเลิกไปหากชาวบ้านนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

กิจกรรมในชุมชนที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน

โครงการบ้านมั่นคง: ปรกาศความหวังใหม่ของคนจนในชุมชนสลัม

โครงการบ้านมั่นคง เป็นหนึ่งในนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของรัฐบาล ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้คนจนในชุมชนสลัมมีที่อยู่อาศัยอย่างถูกสุขอนามัย มีเครื่องสาธารณูปโภคที่สะดวกและพอเพียงรวมถึงต้องการพัฒนาชุมชนสลัมให้เป็นเมืองที่น่าอยู่และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่ประชาชนพึงจะได้รับ

สำหรับกิจกรรมของโครงการออมเพื่อที่อยู่อาศัยในชุมชนกล้วยไม้ป่านั้น เริ่มจากได้มีเจ้าหน้าที่เข้ามาประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการบ้านมั่นคงแก่ชาวบ้านและสนับสนุนให้ชาวบ้านทุกครัวเรือนออมเงินเพื่อที่อยู่อาศัยอย่างเป็นระบบ โดยได้มีการตั้งหัวหน้าโซนเพื่อทำหน้าที่เก็บเงินออมจากชาวบ้านขึ้นมาทั้งหมด 8 โซน คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจะต้องเดินเก็บเงินจากชาวบ้านตามพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนและนำเงินไปรวมไว้ที่กองกลางเพื่อนำไปฝากธนาคารต่อไป ผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากการออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยคือ หากชาวบ้านออมเงินได้ถึงเกณฑ์ที่กำหนดชาวบ้านจะได้รับสิทธิในการกู้ยืมเงินจากรัฐบาลเพื่อนำมาซ่อมแซมหรือสร้างบ้านของตนเอง

ในระยะแรกของการออมเงินเพื่อที่อยู่อาศัย ชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนมีความกระตือรือร้นในการออมมากเพราะทุกคนมีความคาดหวังว่าจะได้เงินมาสร้างบ้านและเลี้ยงเห็นถึงสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับ แต่ในระยะต่อมาชาวบ้านค่อยๆ ถอนตัวออกจากการเป็นสมาชิก (ยกเลิกการออม) เนื่องจากสาเหตุหลายประการ กล่าวคือ

- ชาวบ้านเกิดความไม่แน่ใจว่าการออมเงินเพื่อที่อยู่อาศัยจะเกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมแก่ตนเอง เนื่องจากออมเงินมาหลายเดือนแล้วแต่ยังไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นชุมชน
- ชาวบ้านบางครัวเรือนมีเหตุจำเป็นต้องหยุดชะงักเรื่องการออม เนื่องจากยากจนและไม่มีเงินส่งอย่างต่อเนื่อง
- ชาวบ้านบางครัวเรือนเกิดความคลางแคลงใจไม่เชื่อมั่นในความโปร่งใสของคณะกรรมการผู้เก็บเงิน เนื่องจากบางครั้งผู้มีหน้าที่เก็บเงินไม่นำใบเสร็จรับเงินมาให้ ชาวบ้านเก็บไว้เป็นหลักฐานรวมถึงไม่ชี้แจงรายละเอียดให้ชาวบ้านทราบถึงเงินออมที่เก็บไป
- ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสำคัญร่วมมือในการเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับกิจกรรมภายในชุมชน เนื่องจากวิถีชีวิตที่ต้องหาเช้ากินค่ำ รู้สึกเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานรวมถึงรู้สึกเบื่อหน่ายกับบรรยากาศการประชุมเพราะคณะกรรมการมีความขัดแย้ง ได้เถียงกัน ทะเลาะกันในที่ประชุมบ่อยครั้ง
- ชาวบ้านบางส่วนไม่ต้องการออมเงินกับโครงการบ้านมั่นคง เพราะการออมเงินจะนำไปสู่การเป็นหนี้และเป็นภาระที่ต้องหาเงินมาใช้คืน
- จากประสบการณ์ที่ผ่านมาเคยเกิดปัญหาคอรัปชั่นในชุมชนบ่อยครั้ง ทำให้ชาวบ้านไม่เชื่อถือในการดำเนินงานของโครงการออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยเนื่องจากเกรงว่าจะเกิดปัญหาคอรัปชั่นขึ้นอีก

จากอุปสรรคปัญหาในการดำเนินโครงการออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า นอกจากจะเกิดจากระบบการบริหารจัดการที่ยังไม่ลงตัวแล้ว ส่วนหนึ่งยังสะท้อนให้เห็นถึงการขาดคุณธรรมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ซึ่งชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นถึงอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอันเนื่องมาจากการขาดคุณธรรมพร้อมกับได้นำเสนอแนวทางแก้ปัญหา ดังคำบอกเล่าต่อไปนี้

อุปสรรคปัญหาในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน (อันเนื่องมาจากความบกพร่องในเรื่องคุณธรรม)	แนวทางการแก้ปัญหาชุมชน (ในด้านคุณธรรม)
<p>ความไม่สามัคคี นายสรรค์ : “...เว้าง่าย ๆ เหมือนชุมชนของเรา</p>	<p>“เอาความดีเข้ามาช่วย โดยร่วมมือกัน มาวางมาสร้างองค์ประกอบการบริหารกันใหม่”</p>

อุปสรรคปัญหาในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน (อันเนื่องมาจากความบกพร่องในเรื่องคุณธรรม)	แนวทางการแก้ปัญหาชุมชน (ในด้านคุณธรรม)
<p>...มีช่องโหว่ คณะกรรมการเรามี 30-40 คนก็น่าจะทำอะไรไปในทางเดียวกัน มีความเห็นพ้องต้องกัน อันนี้เฮ็ดไผเฮ็ดมัน (ต่างคนต่างทำ) แล้วปัญหามันเกิดขึ้นมา...”</p> <p>นางนพ : “...ในชุมชนเฮา เว้าตรงๆ มันบ่ค่อยมีความปรองดองกัน ถ้ามีเงินรัฐตกลงมา คนกินหลาย ตะกี้มีทุนงบประมาณหลาย คนยกยอกเยอะ ไปประชุมยามได้ก็มีแต่ผิดใจกันเรื่องเงินว่า ฎุได้หน่อย มึงได้หลาย เหมือนปลาใหญ่กินปลาเล็ก”</p> <p>นายพงษ์รักษ์ : “...อันนี้คือว่า ในชุมชนเฮา ความร่วมแรงร่วมใจมันน้อย เพราะมันมีหลายจังหวัดเข้ามาหากัน ส่วนเรื่องบ้านมั่นคง ปัญหาคนไม่ค่อยออมเงิน สาเหตุที่ไม่ออมเนื่องจากเกิดความไม่เชื่อใจกัน เพราะบอกให้ชาวบ้านออมเงินมาหลายปีแล้ว แต่เมื่อได้จะเฮ็ดยังบ่รู้เลย เขาก็เลยไม่เชื่อใจเฮา แต่เราต้องคิดว่ามันต้องเป็นไปตามขั้นตอนของมัน แต่ชาวบ้านเขาไม่เข้าใจ กรรมการเขาก็เฮ็ดดีทุกคนอยู่ แต่มันไม่ใช่เงินของเฮาเนาะ มันเป็นเงินของรัฐบาลมันต้องรอ แต่กิจกรรมมันไม่คืบหน้า ชาวบ้านก็เลยไม่เชื่อใจว่ามันจะได้ประโยชน์จริงไหม ชาวบ้านจึงไม่ค่อยออมกัน”</p>	<p>“...ความดีนี้ เราต้องค่อยๆอบรม ค่อยเว้า ค่อยจากันว่าเราจะสร้างอันนั้นก่อน เฮ็ดอันนี้ก่อน สมมุติว่า พอเราสร้างไป อันนั้นจบ ค่อยสร้างอันนี้ต่อ ถ้าเราไประแวงว่า กรรมการจะกินจะสูบเงินเรา ชุมชนจะไม่พัฒนา คิดในแง่ดีไว้ พอจะไม่คิดในแง่ร้าย เราจะได้มีกำลังใจทำงาน พอออมเงินบ้านมั่นคงทุกเดือน เดือนละ 50 บาท เพราะพอเรามาคิดดูแล้ว เงิน 50 บาทนี้มันก็บ่หลาย ออมไปเรื่อยๆ อย่าไปคิดว่าเขาโกง เราจะได้มีความสุข...เราจะไม่คิดในแง่ร้าย ไม่คิดว่ากรรมการโกงเงิน มันส่งผลให้เฮาสบายใจผู้อื่นเฮ็ดดีก็ยังมันก็เรื่องของเขา เราสบายใจก็พอ เราบ่สนใจ...”</p>

<p>อุปสรรคปัญหาในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน (อันเนื่องมาจากความบกพร่องในเรื่องคุณธรรม)</p>	<p>แนวทางการแก้ปัญหาชุมชน (ในด้านคุณธรรม)</p>
<p><u>ความไม่ซื่อสัตย์ ไม่โปร่งใสในการบริหารงาน คอร์รัปชัน</u></p> <p>นางทินพร : “สำหรับปัญหาในชุมชน ได้ยินเขาบอกว่า คนเป็นหัวหน้ายกยอกเงินออกมาบ้านมั่นคง พอได้ยินก็เลยไม่ค่อยเชื่อใจ เลยไม่ค่อยอยากออมเงิน”</p> <p>นายใจ : “...อย่างตอนที่มึงบประมาณมาสร้างสนามกีฬาแสนึง แต่พอสร้างสนามกีฬาเสร็จมาดูอุปกรณ์ที่ใช้มันไม่ถึงแสน มันแค่ 3-4 หมื่นแล้วเงินมันอยู่ตรงไหน พอไปถามคณะกรรมการที่จัดการเรื่องเงิน คนนั้นก็บอกว่าไม่รู้ คนนี้ก็ไม่รู้”</p> <p>นางเรือง : “...เรื่องเงินออกมาบ้านมั่นคง ตอนแรกชาวบ้านไม่แน่ใจว่าเงินที่ออกมามันจะไปเข้ากระเป๋าใครหรือเปล่า เพราะมันเคยมีปัญหาตุกติกกันเรื่องเงินมาก่อน”</p> <p>นางภา : “ชาวบ้านก็โมเมว่าคณะกรรมการกินเงิน ส่วนคณะกรรมการใครละจะมารับว่าตัวเองเอาเงินไป มันขัดแย้งกันอยู่”</p>	<p>“...อยากให้มีความสามัคคีกันมากกว่านี้...”</p> <p>“...พยายามโปร่งใส เวลาที่มีงบประมาณจากรัฐตกลงมา อย่าพากันโลภหลาย อยากให้ทางคณะกรรมการหมู่บ้านมาแจ้งให้ลูกบ้านทราบว่าเงินไปไหน ใช้จ่ายอะไรบ้าง ให้เป็นขั้นตอน ... ไม่ใช่พอกิน (ยกยอกเงิน) กันแล้ว มาเถียงกันทีหลัง แฉกันไปแฉกันมาว่าผู้นั้นเอา ผู้นี้เอา แฉกันออกทางหอกระจายข่าว”</p> <p>“...เราพยายามสร้างความกระจ่าง เอาบัญชีมากางให้ดูว่าเงินมันไปได้ไปไหน ไม่ได้สูญหายไปไหน...พยายามอธิบายให้ชาวบ้านฟัง... การเป็นคณะกรรมการชุมชนเราต้องซื่อสัตย์ เพราะชาวบ้านหวังพึ่งเรา และค่อยๆ ตรววจสอบผู้ที่ไม่โปร่งใสแต่จะไม่ไปปรักปรำเขา”</p> <p>“อันไหนมันไม่ซื่อสัตย์ มันเป็นการหาบาปใส่ตัว เราจะไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับเขา แต่ก็ไม่ได้แย้งเขา ใครทำอะไรก็จะได้อย่างนั้น”</p>

อุปสรรคปัญหาในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน (อันเนื่องมาจากความบกพร่องในเรื่องคุณธรรม)	แนวทางการแก้ปัญหาชุมชน (ในด้านคุณธรรม)
<p><u>ความไม่ซื่อสัตย์ ไม่โปร่งใสในการบริหารงาน คอร์รัปชั่น</u></p> <p>นางจันทร์เพ็ญ : “ตอนนี้ ปัญหาในชุมชน</p> <p>1. ชุมชนเราแออัด ไม่รู้ใครมาจากไหนบ้าง มันแออัด บรรยากาศไม่น่าอยู่ ถ้ามีที่อยู่อาศัยที่สามารถปลูกผัก เลี้ยงหมูได้มันจะดีมาก แต่ตรงนี้มันทำไม่ได้ 2. ปัญหาการเงิน เพราะคนโน้นก็จะดั่ง คนนี้ก็จะได้มันเป็นความโลภว่ากูไปนี้ กูไปนั้น กูทำเพื่อชุมชน ก็ต้องมึงบค่าไปนี้มานั้น กูสร้างอันนี้ให้ชุมชน กูก็ต้องได้เงิน เพราะกูเหนื่อย มันเป็นสังคม คนไม่เอ็ดด้วยใจ เอ็ดเพราะต้องมีของตอบแทน กูต้องได้</p> <p>3. เกิดจากคนในชุมชนไม่ปรองดองกัน ไม่กลมเกลียวกัน ถ้าปรองดองกันมันจะดีขึ้นกว่านี้ คงจะมึงบอันโน้นอันนั้นมาช่วยเหลือ แต่ที่นี้กรรมการในชุมชนก็เถียงกันแหม่ วิวกเว๊กๆ เลยทำให้คนไม่เอ็ดร่วมมือ 4. ความไม่ซื่อสัตย์ พอมีงบเข้ามาพัฒนาชุมชน คนโน้นก็อยากจะทำ อยากเข้ามามีเอ็ดด้วย แต่ไม่ยอมถามก่อนว่าชาวบ้านต้องการอะไร อยากได้อะไร คิดว่ากูเอ็ดกูก็ต้องได้ เป็นความบโปรงใส”</p>	<p>“...วิธีการแก้ปัญหาในชุมชนคือ 1. คนในชุมชนที่เป็นคนโลภมากลาภหายก็มีหลาย เพราะคนในชุมชนต้องทำมาหากิน เห็นอันโน้นอันนั้นก็อยากได้ หรือใครมีอะไรเกินหน้าเกินตาก็ว่าอย่างเราสร้างบ้านใหม่ ก็ว่าเราไปขายตัว แต่เขาไม่รู้หรือว่าเราต้องไปกู้เงินมาสร้างบ้านเพื่อความสะดวกสบายของเรา มีคนว่าเรา กลัวเราได้ดีกว่า คิดว่าทางที่ดีถ้ามีหน่วยงานเข้ามาช่วย ให้เฟ้นจัดแจงมาให้ดีกว่า ไม่ต้องให้ชุมชนเข้ามาพัฒนาตนเอง เพราะถ้ามาพัฒนาตนเองมันก็จะเป็นอย่างที่เห็น คือมีปัญหาเรื่องเงินเรื่องทอง เอาคนของทางรัฐเข้ามาโดยตรง ไม่ต้องให้ชาวบ้านในชุมชนมาเบิกเงินและตั้งคณะกรรมการตรวจสอบตนเอง เพราะมันตรวจสอบไม่ได้ดอก มันจะฆ่ากันมากกว่า ให้ทางรัฐเข้ามาเลย ว่าผมจะทำตรงนี้ ตรงนั้นนะ มึงบเท่านี้ เดี่ยวผมจะให้ช่างของเทศบาลเข้ามาจัดการ ถ้าเงินตกรมาก็ให้เป็นเงินของหน่วยทางรัฐจัดการกันเอง เคลียร์กันเอง บต้องให้เงินตกลงมาถึงชุมชน เพราะมันจะมีปัญหากันแล้วก็ตามต่อว่ากัน”</p>

<p>อุปสรรคปัญหาในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน (อันเนื่องมาจากความบกพร่องในเรื่องคุณธรรม)</p>	<p>แนวทางการแก้ปัญหาชุมชน (ในด้านคุณธรรม)</p>
<p>ความไม่ซื่อสัตย์ ไม่โปร่งใสในการบริหารงาน คอร์รัปชัน</p> <p>ด.ญ. ศิริวรรณ : “แต่เห็นผู้ใหญ่เค้าบ่น เรื่องโกงกัน ในชุมชน หนูว่าถ้าโกงมันก็ไม่ค่อยดีเท่าไร เพราะมันทำให้คนอื่นเค้าเดือดร้อนมากขึ้น และตนเองก็เดือดร้อนตามไปด้วย เพราะในที่สุดก็ต้องหาเงินมาใช้คืนเค้า เท่าที่เคยได้ยิน คิดว่าในชุมชนมีปัญหาเรื่องเงินมากที่สุด”</p>	<p>“การแก้ปัญหาโดยการเอาความดีเข้ามาใช้ ไม่รู้จะแก้ได้หรือเปล่า แต่ในชุมชนถ้ามีงานบุญ งานอีหยัง ก็ช่วยกัน ร่วมมือกันคืออยู่ แต่การที่มีบตกลงมาในชุมชน อย่างแต่ก่อนมีงบเงินล้านของนายกทักษิณ ชาวบ้านจะมีความโลภในตรงนี้ มีงyimได้ก็ยิมได้ คนในชุมชนต้องมีความพอ คนในชุมชนจิตใจไม่ดีถึงเป็นอย่างนี้”</p>

เมื่อพิจารณาถึงอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนแล้วจะเห็นได้ว่า ส่วนหนึ่งเป็นปัญหาด้านการบริหารจัดการที่ยังขาดความชำนาญและความชัดเจนในเรื่องของการวางแผน แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นปัญหาอันเนื่องมาจากการขาดคุณธรรมในเรื่องการบริหารและการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน กล่าวคือ โครงการหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่างๆ จะไม่ถูกล้มเลิกไป หากสมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย เช่นเดียวกับผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นคณะกรรมการชุมชน หากเป็นผู้ดำรงตนอยู่ในความซื่อสัตย์ สุจริต โปร่งใส ไม่โกงกินและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวแล้ว การพัฒนาชุมชนให้ชาวบ้านเกิดความอยู่ดีมีสุขรวมถึงการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้คนจนในชุมชนแออัดจะเกิดความสัมฤทธิ์ผลมากกว่านี้

สำหรับกิจกรรมออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยของชุมชนกล้วยไม้ป่า (ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของโครงการบ้านมั่นคงตามนโยบายการแก้ปัญหาความยากจนของรัฐบาลนั้น) พบว่าอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นมีความคล้ายคลึงกับกิจกรรมที่เคยดำเนินมาแล้ว เช่น ชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือในการออมทรัพย์ ขาดความซื่อสัตย์ ไม่โปร่งใสในการบริหารงานและเกิดปัญหาคอร์รัปชันขึ้นในชุมชน สำหรับแนวทางแก้ไขอุปสรรคปัญหาภายในชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ลงความเห็นเห็นว่า ปัจจุบันชุมชนยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องการโกงกินได้เนื่องจากยังเกิดความขัดแย้งกันอยู่ แต่ถ้าเลือกได้ ต้องการคนดี ซื่อสัตย์สุจริตเข้ามาบริหารงานและอยากให้มีสมาชิกใน

นอกจากนี้ยังมีกรณีที่ชาวบ้านบางกลุ่มไม่ต้องการออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยตามนโยบายของรัฐ ซึ่งชาวบ้านกลุ่มนี้มักถูกเพ่งเล็งจากคณะกรรมการชุมชนว่าเป็นผู้ไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชน แต่เมื่อพิจารณาอีกด้านหนึ่งจะเห็นว่า สาเหตุที่ชาวบ้านไม่ยอมออมเงินกับโครงการบ้านมั่นคงเพราะไม่ต้องการกู้เงินจากรัฐให้เกิดภาระหนี้สินตามมา ดังคำกล่าวของชาวบ้านผู้หนึ่งบอกว่า “ยายแก่แล้วไม่มีรายได้ที่แน่นอน กลัวว่าถ้าไปยืมเงินเขาแล้วจะไม่มีปัญญาส่ง ขอบอยู่บ้านหลังเก่าๆ พังๆ แต่ไม่มีหนี้สินจะดีกว่า” (นางรววย, สัมภาษณ์) ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิตของคนจนในชุมชนสลัมเกี่ยวกับการประมาณตน รู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียงตามกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

5. การให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ตามความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนสลัม

ผู้วิจัยได้ให้กลุ่มตัวอย่างแสดงทัศนะหรืออธิบายความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ตามความคิดเห็นของชาวบ้าน พบว่าชาวบ้านให้ความหมายของคำว่าคุณธรรมในมุมมองที่หลากหลายแตกต่างกันไป แต่มีนัยยะที่คล้ายคลึงกันว่า คุณธรรมคือ การทำความดีในรูปแบบต่างๆ หรือการทำให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุขกายสบายใจโดยการรักษาศีล ดังคำบอกเล่าต่อไปนี้

ตารางแสดงความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ในมุมมองของชาวบ้านในชุมชนสลัม

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ความหมายของ คำว่า “คุณธรรม”	ความสำคัญของ การมีคุณธรรม
นางทองไสย อายุ 40 ปี อาชีพ รับจ้างเย็บผ้า และเป็นกรรมการชุมชน	“คุณธรรม คือ ความดี คือสิ่ง ที่ทำแล้วสบายใจ ไม่ทำให้ ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน เฮ็ด แล้วทุกคนเป็นสุข นั่นคือ คุณธรรม...”	“ถ้าเรามีคุณธรรมเราจะมี ความสุข ถึงเราไม่มีเงินแต่เรา มีคุณธรรมเราก็มีความสุข เพราะพอเราทำบุญสุนทาน เราก็สบายใจ”

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ความหมายของ คำว่า “คุณธรรม”	ความสำคัญของการมีคุณธรรม
	...คุณธรรมที่มีคือ พี่เป็นคน ซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดโกง ไม่ สร้างปัญหา”	
<p>นางนพ อายุ 48 ปี อาชีพ แม่บ้าน-เลี้ยงหลาน</p>	<p>“คุณธรรม คือ สิ่งที่เราตั้งใจว่า จะทำอะไร แล้วเราทำตามสิ่ง ที่เราตั้งใจไว้ เช่น ทำบุญ ถวาย ทาน เรื่องไหนดีแม่ก็ทำ...”</p> <p>แม่อยากช่วยเหลือผู้เฒ่าที่ ลำบากกว่าเรา ทุกวันนี้แม่ ช่วยเหลือผู้เฒ่าโดยการช่วย เข็นน้ำ”</p>	<p>“การมีคุณธรรมจะทำให้เราสุข การสบายใจ ขอให้ได้ทำบุญก็ มีความสุขใจ”</p>
<p>นางบุญมา อายุ 54 ปี อาชีพ กวาดถนน และเป็นอสม.ของชุมชน</p>	<p>“คุณธรรม คือ การทำความดี เพื่อชาติ เพื่อบ้านเมือง รักพี่ รักน้อง รักผู้เฒ่า ผู้แก่ คุณธรรมคือการทำความดี คือ การมีความรัก ใครจะว่าเรา จะเกลียดเราเราก็เฉย เราไม่ สน”</p>	<p>“คุณธรรมมีความสำคัญกับ ชีวิตคือ ถ้าเราได้ทำความดี เราจะสบายใจ เวลามีปัญหา เราจะปลง ไม่คิดอียังหลาย เราจะปลอดโปร่ง ไม่อยากทำ ชั่ว”</p>
<p>นางวิภา อายุ 37 ปี อาชีพ ค้าขายและเป็น คณะกรรมการร่วมโครงการ บ้านมั่นคง..เป็นเหรียญกกลุ่ม</p>	<p>“คุณธรรม คือ การบ่เอาวัดเอา เปรียบคนอื่น บ่เบียดเบียนซึ่ง กันและกัน ซื่อสัตย์ในตัวเอง เฮาเฮ็ดอียังลงไปเฮาต้องรู้ว่า มันผิดหรือมันถูก เฮาพร้อมจะ รับทั้งผิด รับทั้งชอบ ถ้าเราผิด เราก็ต้องรับก็พอแล้ว”</p>	<p>“คุณธรรมจะสำคัญใน ชีวิตของครอบครัวของตนเอง แต่สำหรับคนอื่นไม่ค่อยสำคัญ ขอให้ครอบครัวเราอบอุ่น ทำบุญ มีความสุขก็พอแล้ว”</p>

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ความหมายของ คำว่า “คุณธรรม”	ความสำคัญของการมีคุณธรรม
<p>นางเกา อายุ 59 ปี อาชีพ เย็บชุดหมออำ</p>	<p>“คุณธรรม คือ การทำความดี การมีคุณธรรมมันต้องดี เพราะเรารักษาศีล ถ้าคนไม่มีคุณธรรมจะรักษาศีลไม่ได้ การรักษาศีลคือรักปฏิบัติให้เรามีความสุข เช่น ถ้าเราเห็นคนมาว่าเรา เราก็เจ็บเฉยไปซะ อย่าไปต่อปากต่อคำกับเขา ไม่ไปโต้แย้งกับเขาให้เป็นเรื่องเป็นราว ชีวิตจะได้มีความสุข”</p>	<p>“คุณธรรมมีความสำคัญกับชีวิต คือ มันทำให้เรามีความสุขสบายใจ ไม่คิดระแวงว่าเขาจะมาพูดในแง่ร้าย เราก็จะจิตใจดี..คุณธรรมที่อยากทำต่อไปคือ ความจริงเราทำอยู่เรื่อยๆ อยู่แล้ว เช่น เราไม่คิดร้ายกับใคร ถ้าใครมาว่าเรา เราก็ให้อภัยเขาซะ เราจะไม่เอาน้ำมันไปใส่ไฟ ใช้ลักษณะเจ็บ ไม่ต้องพูด”</p>
<p>นางสม อายุ 44 ปี อาชีพ แม่บ้านและเป็น คณะกรรมการชุมชน</p>	<p>“คุณธรรมคือ การซื่อสัตย์ต่อชาวบ้าน บ่ตักตักเรื่องเงิน เรื่องการออม เรื่องหยั่ง”</p>	<p>“คุณธรรมมีความสำคัญคือ ทำให้สบายใจขึ้น แต่ยังไม่สามารถบ่ได้ว่าอยากทำอะไรบ้าง..คิดว่าเทวดามีตา ถ้าเราทำความดี เราจะมีสุขขึ้นเรื่อยๆ”</p>
<p>นายพงษ์รักษ์ อายุ 54 ปี อาชีพ กรรมกรก่อสร้าง</p>	<p>“คุณธรรม คือ อีหยังวะ น่าจะคือความดีเนาะ คนมีคุณธรรมหมายความว่า ถ้าเราทำดีนำเขา เขาก็จะมีความดีนำเรา อย่างเฮไปไสมาไสก็จะมีคนคอยดูแลเรา”</p>	<p>“การมีคุณธรรมทำให้เราไปไสมาไสสะดวก ไปอย่างสบายใจ เพราะเราไม่ได้เกลียดใคร และไม่มีใครเกลียดเรา ทุกคนจะเกรงใจเรา และเราต้องเกรงใจเขา รู้จักตอบแทนบุญคุณของเขา เขาก็ว่าเราดีและเราก็ว่าเราดี”</p>

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ความหมายของ คำว่า “คุณธรรม”	ความสำคัญของการมีคุณธรรม
<p>นายสรรค์ อายุ 71 ปี อาชีพ ทำนา หาปลามาขาย และเคยเป็นประธานกลุ่ม ผู้สูงอายุ</p>	<p>“คุณธรรมมันเป็นประโยชน์ มันเป็นสิริมงคล คือการที่เราไม่ไปสร้างกรรมสร้างเวร เช่น ได้ยินเสียงคนนั้นคนนี้ทะเลาะวิวาทกัน เราก็เอาคุณธรรมไปอบรมป่มนิตยเขา ซี้ให้เขาเห็นแนวทางที่ดี แนวทางที่ถูก แนวทางที่เป็นประโยชน์”</p>	<p>“คุณธรรมของพ่อ ไม่ว่าจะทางศาสนาหรือทางชุมชน เช่น พุรุษนี้ต้องไปนิมนต์พระ 9 รูป มาทำบุญ...ถ้าเราไม่สามารถปรับปรุงตัว ปรับปรุงจิตใจให้เป็นคนดีได้ เรียกว่า คนไม่มีคุณธรรม คุณธรรมคือตัวของเราเอง”</p>
<p>นางจันทร์ อายุ 61 ปี อาชีพ ไม่ได้ทำงาน เพราะอายุ มากและเป็นเบาหวานที่ตา</p>	<p>“คุณธรรม คือ การที่เราทำความดี สร้างความดีให้พี่น้อง อักหอม พี่น้องจะได้ไม่เหยียดหยามเฮา คุณธรรมคือการอักษ่มุ่พวก ใครอักษเราเราก็อักษตอบ ไม่คิดร้ายกับผู้ใด”</p>	<p>“คุณธรรมมีความสำคัญคือ ถ้าเรามีความรักให้คนอื่น เราก็จะได้รับความรักนั้นตอบ”</p>
<p>ด.ญ. ศิริวรรณ อายุ 13 ปี อาชีพ นักเรียนและทำงานเสริม ด้วยการเก็บขยะขาย</p>	<p>“คุณธรรม คือ การช่วยเหลือคนอื่น และไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน หรือสร้างความทุกข์ให้คนอื่น”</p>	<p>“คุณธรรมส่งผลดีคือ ถ้าเราไม่ไปยุ่งกับเขาหรือทำให้เขาเดือดร้อน เขาก็จะไม่ทำสร้างความทุกข์ให้เรา”</p>
<p>นางชื่น อายุ 79 ปี อาชีพ สานตระกร้าขาย</p>	<p>“คุณธรรมคือ ฉันทำความดีแล้ว แต่ชีวิตมันไม่ดีฉันก็ไม่รู้จะทำยังไง จิตใจเราผ่องใส เราสบายใจ เราทำอะไรไม่ให้มันเดือดร้อนตัวเอง เขาพูดอะไรที่เราไม่สบายใจเราก็หนีไป”</p>	<p>“ถ้าเราทำบุญ จิตใจเราผ่องใสไปวัดไปวา เราก็สบายใจ ถ้าเราทำความดีชีวิตมันเหมือนคล่องแคล่ว ใจมันดีขึ้น”</p>

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ความหมายของ คำว่า “คุณธรรม”	ความสำคัญของการมีคุณธรรม
นางทินพร อายุ 39 ปี อาชีพ ค้าขาย	“คุณธรรมคือความซื่อสัตย์ สุจริต”	“คุณธรรมมีความสำคัญคือ ถ้า เราไปได้ไปตัว (โกหก) ผู้ได้ เรา ก็จะมีชีวิตที่มีความสุข”
นายบุญ อายุ 70 ปี อาชีพ ถีบรถสามล้อกระบะ	“คุณธรรมคือการทำความดี ทำความดีกับพี่กับน้องกับ ชุมชนไปได้ไปทำความผิดหรือ ไปผิดใจกับผู้ได้”	“การมีคุณธรรมสำคัญกับชีวิต คือ ทำให้มีกำลังใจขึ้น คนนั้น คนโน้นก็ว่าเขาดี เขาเลยมี กำลังใจในการทำความดีต่อ เวลาเราทำความดีทุกคนก็พูด ดีกับเรา”
นายมานะ อายุ 35 ปี อาชีพ ทำงานไม่ได้เนื่องจากขา ขาด	“การมีคุณธรรมคือความสบาย ใจ คือการทำความดี คือการ ทำให้ตนเอง และ ผู้อื่น มี ความสุข”	“อยากทำความดีโดยการ ช่วยเหลือแม่ แต่มันช่วยไม่ได้ เพราะเราขาขาด ถ้ามีอันไหน ช่วยได้ก็จะช่วย การที่เรา คุณธรรมรู้สึกว่าจะไปไหนมัน สะดวก เหมือนคนดี ฝึคุ่ม”
นางดี อายุ 68 ปี อาชีพ ทำนา หาปลาและเก็บ ขยะขาย	“คุณธรรม คือการมีจิตใจ เมตตาอารีย์ สงสารผู้อื่น คิด ว่าคนอื่นก็คือตัวเรา อีกคนอื่น ให้เหมือนกับอีกตัวเรา”	“การมีคุณธรรม มีความสำคัญ กับชีวิตคือ ใครจะว่าเราดีหรือ เราไม่ดี เราไม่ได้สน เราก็ จะเห็ดความดีไป การมี คุณธรรมจิตใจเราจะเบิกบาน แต่ในเรื่องของฐานะจะให้มัน ไม่ดีมันกับดี จะให้มันเลวมันก็ บ่เลว แต่เราดีใจในตัวเองว่า...

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ความหมายของ คำว่า “คุณธรรม”	ความสำคัญของ การมีคุณธรรม
		...เราไปได้มาได้ เพื่อนๆ ไม่ทอดทิ้งเฮา เขามาช่วยเหลือดูแลเรา”
<p>นางรวย อายุ 58 ปี อาชีพ ค้าขายหาบเร่</p>	<p>“คุณธรรม แปลว่า การที่เรา รวม หัว ก้น เอ็ด ความดี ความชอบ คนอื่นก็จะมองว่า คนในชุมชนนี้ทำความดี ร่วมกัน คุณธรรมของแม่ แม่ก็จะหากินอย่างนี้แหละ ขายของ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ได้ เดือดร้อนผู้ใด มันก็สบายใจ เฮา ว่าเฮาบได้ไปทะเลาะกับใคร และไม่มีคนมาตำเรา แม่จะพูดดี ดีกับทุกคนและไม่ได้ สนใจว่าใครจะมาร่ำเรา...”</p>	<p>“คุณธรรม มีความสำคัญคือ มันจะทำให้ชีวิตของเฮามี ความก้าวหน้าขึ้น หากินไปเรื่อยๆ ทำความดีเรื่อยๆ ก็สบายใจไปเรื่อยๆ เพราะชีวิตเรามีคุณธรรม”</p>
<p>นางทอง อายุ 54 ปี อาชีพ แม่บ้าน ขายของ เป็นมะเร็งเต้านมระยะที่ 3</p>	<p>“คุณธรรม คือ เฮาเอ็ดดี เฮา บอกลูก บอกหลาน สอนลูก สอนหลานเฮาบให้ไปติดยา เสพติด”</p>	<p>“มีนะ ถ้าเฮาบมีคุณธรรม เฮา เอ็ดบได้ ผู้ได้ชิมายุงกับเฮา เขาก็ว่าบ้านอีหานี้ เป็นตาซังแท้ ซิไปหาหัวมันเอ็ดหยัง...ปีใหม่แม่อยากเอ็ดบุญ ตักบาตร ไปเลี้ยงพระ”</p>

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ความหมายของ คำว่า “คุณธรรม”	ความสำคัญของการมีคุณธรรม
<p>นายจิต อายุ 72 ปี อาชีพ ชักสามล้อรับจ้าง</p>	<p>“คุณธรรม คืออะไร ผมยังไม่เข้าใจ ผมคิดว่าคุณธรรมผมไม่ได้ใช้ กินข้าวเสร็จแล้วก็ไปตลาด ใครถามมาผมก็ตอบไป”</p>	<p>“การทำความดี สิ่งไหนเราช่วยได้ ผมช่วยเต็มที่ แต่สิ่งไหนเราช่วยไม่ได้ เราก็ดูว่าตัวเราไปไหวไหม เราก็พยายามช่วย การทำความดีเป็นการทำเพื่อสร้างความสัมพันธ์เวลาเจอกัน เมื่อวันหน้าเราช่วยเหลือเขา เขาก็ช่วยเหลือเรา เป็นการสร้างความสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกัน”</p>

เมื่อผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านผู้เป็นกลุ่มตัวอย่างให้คำจำกัดความหรืออธิบายความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ตามความคิดเห็นผ่านมุมมองและประสบการณ์ของชาวบ้านพบว่า ในระยะแรกชาวบ้านยังรู้สึกงงกับคำถาม เกงว่าจะตอบผิดหรือบางคนตอบว่า “คุณธรรมผมยังไม่เข้าใจว่ามันคืออะไรและไม่ได้ใช้มัน” แต่เมื่อผู้วิจัยปรับมาใช้คำว่า “คุณธรรมความดี” หรือ “คุณธรรมศีลธรรม” พบว่า ชาวบ้านสามารถเข้าใจความหมายได้ชัดเจนขึ้น เห็นภาพขึ้นและสามารถอธิบายความหมายของคำดังกล่าวได้อย่างมั่นใจจากมุมมองของชาวบ้านเอง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนสลัมมักจะคุ้นเคยกับคำว่า “ความดี” “การประพฤติดี” มากกว่าคำว่า “คุณธรรม” เนื่องจากคำว่า “ความดี” ชาวบ้านได้ยินบ่อยครั้งกว่า รวมถึงมีความเป็นรูปธรรมสามารถเห็นภาพได้ชัดเจนกว่าด้วย

สำหรับการให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” จากมุมมองและประสบการณ์ของชาวบ้าน พบว่า มีความผูกติดเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสลัม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การทำงานและสภาพแวดล้อมของเหตุการณ์ในชุมชนซึ่งยังมีความขัดแย้งกันอยู่ จากการประมวลความหมายของคำว่า “คุณธรรม” พบว่าชาวบ้านให้คำจำกัดความว่าคุณธรรม คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดคดโกง ไม่ตักตักเรื่องเงิน ไม่เอาวัดเอาเปรียบ ไม่เบียดเบียนคนอื่น

มีความรับผิดชอบ รักษาศีล อุดออม ไม่ทะเลาะวิวาท ไม่ผิดใจกับผู้อื่น มีความเมตตาอารี
ช่วยเหลือผู้อื่นในรูปแบบต่างๆ มีความรักและทำให้ผู้อื่น ชุมชนรวมถึงสังคมมีความสุข

นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเห็นว่า การมีคุณธรรมมีความสำคัญกับการดำเนิน
ชีวิตมากเพราะการทำความดีมีคุณธรรมเป็นบ่อเกิดของความสุขใจ สบายใจ ชีวิตมีความปลอด
โปร่ง ครอบครัวยั่งยืน ไม่คิดระแวง ไม่มีศัตรู ไปไหนมาไหนมีแต่คนรักใคร่และมีคนคอย
ช่วยเหลือ สำหรับทางด้านสุขภาพร่างกาย ชาวบ้านบางคนเห็นว่า หลังจากเป็นผู้มีคุณธรรมทำให้
ไปไหนมาไหนคล่องแคล่วขึ้นและทางด้านเศรษฐกิจวิถีชีวิตความเป็นอยู่มีความก้าวหน้าขึ้นด้วย

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

รายงานการวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตกรณีศึกษา ชุมชนสลัม จ. ขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาว่า ชาวบ้านในชุมชนสลัมแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น (ซึ่งใช้ชื่อสมมุติในการวิจัยว่า “ชุมชนกล้วยไม้ป่า”) มีการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตหรือใช้ขจัดอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตอย่างไรบ้างและหลังจากที่นำหลักคุณธรรมมาใช้แล้วส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร มีการนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่

สำหรับระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกควบคู่ไปกับการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนจำนวน 29 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายหลักจำนวน 19 คน และเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายรองจำนวน 10 คน สำหรับกลุ่มเป้าหมายหลักที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับเรื่องการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาในชีวิต ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายรอง ได้แก่ ชาวบ้านที่เป็นผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชนรวมถึงผู้รู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์และกิจกรรมของชุมชนได้

ผลจากการวิจัยครั้งนี้สามารถแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ตามประเด็นที่ค้นพบ ดังต่อไปนี้

1) ความสุขของชาวบ้านในชุมชนสลัมอันเกิดจากการมีหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ความสุข 3 อันดับที่ชาวบ้านกล่าวถึงมากที่สุด คือ

1) ความสุขอันเกิดจากการทำงาน โดยหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการทำงาน ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความวิริยะอุตสาหะ การรู้จักพึงตนเองไม่เป็นภาระของผู้อื่นและความพอใจในการประกอบอาชีพรวมถึงความเป็นอยู่ของตน ซึ่งความสุขอันเกิดจากการทำงานนี้มีความสุขสอดคล้องกับหลักคุณธรรมที่ใช้แก้ปัญหาความยากจนและความสุขของคฤหัสถ์ (อนวัชชสุขหรือความสุขอันเกิดจากการประกอบอาชีพการงานที่ปราศจากโทษ ส่วนความสุขอันดับ 2) ได้แก่ความสุขอันเกิดจากการได้อยู่ร่วมกับลูกหลานและการมีครอบครัวที่อบอุ่น ซึ่งถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีฐานะยากจน หาเช้ากินค่ำและเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกับสมาชิกในครอบครัวบ้าง แต่ชาวบ้านผู้เป็นกลุ่มตัวอย่างก็ได้นำศิลปะการครองเรือนมาใช้ เช่น การปรับตัวเข้าหากัน อภัย ใจเย็นและทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกหลานปฏิบัติตาม ซึ่งหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการครองเรือนนี้ตรงกับ

หลัก “ขันติ” และ “อิริยาสนขันติ” หรือการมีความอดทนอดกลั้น ช่มใจ วางเฉยเมื่อต้องเผชิญกับปัญหา ความกระแทกแตกดันของผู้อื่น และ 3) ความสุขอันเกิดจากการได้ช่วยเหลือผู้อื่นและช่วยเหลือชุมชน พบว่า คุณธรรมที่ชาวบ้านนำมาใช้ คือ ความเมตตา เสียสละ ซึ่งผลที่ได้จากการทำความดี คือ เกิดความรู้สึกรักมีใจ สุขใจและความดีตอบสนองทำให้แคล้วคลาดจากอุบัติเหตุฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นรวมถึงชุมชนมีการพัฒนาขึ้น

2) ความทุกข์ของชาวบ้านในชุมชนสลัมและการใช้หลักคุณธรรมมาขจัดความทุกข์ที่เกิดขึ้น

ความทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ที่ชาวบ้านในชุมชนสลัมต้องเผชิญสามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเด็นหลัก คือ 1) อุปสรรคปัญหาด้านการเงินและการทำมาหากิน 2) อุปสรรคปัญหาความทุกข์ใจอันเกิดจากสมาชิกในครอบครัว 3) อุปสรรคปัญหาด้านที่อยู่อาศัย 4) อุปสรรคปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย

สำหรับอุปสรรคปัญหาด้านการเงินและการทำมาหากิน พบว่า ชาวบ้านเป็นทุกข์เรื่องหนี้สิน การขาดแคลนเงินทองใช้จ่ายในครัวเรือน การมีรายได้ที่ไม่มั่นคง สำหรับวิธีขจัดปัญหาความจนโดยการนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ คือ ทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ประหยัด ทำอาชีพเสริมเพิ่ม ทำบุญ ไม่ทำในสิ่งที่ผิดกฎหมายและหมั่นใช้ชีวิตอย่างพอเพียง สำหรับผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พบว่า บางครัวเรือนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น (แต่บางครัวเรือนเหมือนเดิม) มีเพื่อนบ้านคอยให้ความช่วยเหลือและรู้สึกสบายใจขึ้น 2) อุปสรรคปัญหาความทุกข์ใจอันเกิดจากสมาชิกในครอบครัว พบว่า มีสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างติดอบายมุข เล่นการพนันและไม่ส่งเสียงเลี้ยงดูพ่อแม่ สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาโดยนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ คือ บอกกกล่าวตักเตือนให้สมาชิกในครัวเรือนลด ละ เลิก อบายมุข เป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกหลานได้ปฏิบัติตาม รวมถึงใช้วิธีการปล่อยวาง นั่งสมาธิ ให้อภัย ซึ่งผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคือ สมาชิกในครอบครัวเริ่มเชื่อฟังและมีพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ข้อ 3) ชาวบ้านในชุมชนมีอุปสรรคปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย เช่น กลัวถูกไล่ที่และต้องทนอยู่กับสภาพบ้านเรือนที่พุงพัง มีสภาพแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาโดยการนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ คือ ขยันทำงาน เก็บออมเพื่อนำเงินมาสร้างบ้าน แต่ชาวบ้านบางคนที่มีอายุมากมองว่า ยังหาทางออกในเรื่องที่อยู่อาศัยไม่ได้และต้องจำทนอยู่ในชุมชนสลัมต่อไป ข้อ 4) ชาวบ้านมีอุปสรรคปัญหาด้านสุขภาพ อันเนื่องมาจาก ความชรา ความพิการและอาการเจ็บป่วยเรื้อรัง วิธีการแก้ปัญหา คือ นอกจากชาวบ้านจะไปหาหมอแล้วยังมีการนำหลักพุทธโศสธเข้ามาใช้ในการบำบัดโรค เช่น ไหว้พระ สวดมนต์ ทำสมาธิ อ่านหนังสือธรรมะ คิดในทางบวก มองคนที่ทุกข์กว่าและให้กำลังใจผู้อื่นที่ต้องเผชิญโรคร้ายเหมือนตน ซึ่งหลังจากที่นำหลักคุณธรรมมาใช้ ชาวบ้านบอกว่า

3) อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวและวิธีการแก้ปัญหาโดยนำหลักคุณธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้

พบว่า ชาวบ้านประสบปัญหาหลักๆ ในการดำรงชีวิต คือ เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องความประพฤติไปในทางที่ผิดของสมาชิกในครอบครัว และปัญหาเรื่องสุขภาพ สำหรับหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านนำมาใช้ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง รักษาศีลและนำศีลปะในการครองเรือนเข้ามาใช้ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นหลักจากนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้ พบว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางบวกทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจและความประพฤติของสมาชิกในครอบครัว

4) กิจกรรมชุมชน อุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและการนำหลักคุณธรรมเข้ามาใช้เพื่อพัฒนาชุมชน

จากประสบการณ์ที่ผ่านมา พบว่า กิจกรรมเพื่อส่งเสริมอาชีพและโครงการพัฒนาสาธารณูปโภคในชุมชนไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ เนื่องจากส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาเชิงระบบการบริหารจัดการในชุมชนยังไม่ค่อยลงตัว แต่อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดคุณธรรมของชาวบ้านและผู้นำชุมชน กล่าวคือ ชาวบ้านยังขาดความสามัคคีในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ขาดความรับผิดชอบในการดำเนินงานที่ได้รับมอบหมายและขาดความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อส่วนรวม รวมถึงชาวบ้านยังขาดความไว้วางใจแก่กลุ่มผู้นำชุมชน เนื่องจากที่ผ่านมาเคยเกิดปัญหาคอร์รัปชันบ่อยครั้ง ส่วนกลุ่มผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนบางส่วน พบว่า ได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากลูกบ้านน้อยลงเรื่อยๆ เนื่องจากไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักคุณธรรมของผู้บริหาร เช่น ขาดความซื่อสัตย์สุจริตในการนำงบประมาณของรัฐมาใช้ในทางที่มีขอบ ความโปร่งใสเนื่องจากไม่ชี้แจงรายละเอียดเรื่องเงินออมให้ชาวบ้านทราบและขาดความละเอียดรอบคอบเนื่องจากหลงใหลในอำนาจของกิเลสและวัตถุนิยมจนก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นและชุมชนตามมา ดังนั้น หลักคุณธรรมที่บุคคลผู้เป็นผู้นำชุมชนควรนำมาใช้ในการบริหารชุมชน (กล้วยไม้ป่า) ได้แก่ หลัก“โลกपालธรรม” หรือ ธรรมคัมภีร์ของโลก 2 ประการ ได้แก่ หิริ หมายถึง ความละเอียดต่อการกระทำชั่วและการทุจริตทางกาย-วาจา-ใจ ซึ่งทำให้เกิดความทุกข์ ความ

นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้เสนอแนะทางออกเกี่ยวกับปัญหาคอร์รัปชันในชุมชนว่า ต้องการคนดี โปร่งใส ซื่อสัตย์และพูดแต่ความจริงเข้ามาบริหารงาน หรืออาจต้องเปลี่ยน คณะกรรมการชุมชนชุดใหม่ อย่างไรก็ตามมีเสียงสะท้อนของชาวบ้านบางส่วนบอกว่า ปัญหาใน ชุมชนไม่มีทางแก้ไขได้ ต่างคนต่างอยู่จะดีที่สุดและไม่ควรปล่อยให้คนในชุมชนบริหารจัดการเรื่อง งบประมาณกันเองควรมีเจ้าหน้าที่รัฐจากส่วนกลางเข้ามาควบคุมจะดีกว่า

5) การให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ตามความคิดเห็นของชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์ พบว่า เมื่อให้กลุ่มตัวอย่างแสดงทัศนะหรืออธิบายความหมาย ของคำว่า “คุณธรรม” ชาวบ้านบางคนยังไม่ค่อยเข้าใจความหมายของคำว่าคุณธรรมอย่างเด่นชัด นัก (เหมือนลังเลกลัวว่าจะตอบผิด) แต่เมื่อผู้วิจัยใช้คำเพิ่มเติมว่า “ท่านได้ใช้คุณธรรมความดี อย่างไรมายึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิต?” พบว่าชาวบ้านมีความเข้าใจและสามารถให้ ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ได้อย่างชัดเจนมั่นใจขึ้น ซึ่งโดยภาพรวมแล้วชาวบ้านให้คำ จำกัดความว่า “คุณธรรม” หมายถึง ความดีงาม ความเป็นสิริมงคลหรือสิ่งที่ทำแล้วเกิดความเป็น สุขทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้ยกตัวอย่างคุณลักษณะของการเป็นผู้ที่มี คุณธรรม เช่น การไม่เอาเปรียบ ซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ มีความรัก การช่วยเหลือ ผู้อื่นในรูปแบบต่างๆ มีความโอบอ้อมอารี รักษาศีล หมั่นทำบุญ ให้อภัย ไม่คิดร้ายหรือสร้าง ความทุกข์ให้กับผู้อื่น โดยกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมองว่าคุณธรรมมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตทั้ง ในแง่ของความสุขทางใจ (เช่น เกิดความสบายใจ ปลอดโปร่งใจ ผ่องใส เกิดกำลังใจ ดีใจและ มั่นใจว่า “คนดีมีคู่” หรือ “เทวดามีตา”) ความสุขทางกาย (เช่น คล่องแคล่วขึ้น ก้าวหน้าขึ้น ไป ไหนมาไหนสะดวก ไม่มีศัตรู)

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ควรส่งเสริมให้มีการทำวิจัยเชิงคุณธรรม โดยมุ่งเน้นกลุ่มคนด้อยโอกาสในสังคมให้มาก ขึ้น เช่น กลุ่มผู้ต้องขัง กลุ่มคนไร้บ้าน กลุ่มหญิงค้าบริการ กลุ่มผู้ป่วยโรคร้ายแรง ฯลฯ สำหรับสาเหตุที่ควรมุ่งเน้นทำวิจัยเชิงคุณธรรมในกลุ่มคนด้อยโอกาสเนื่องจาก ปัจจุบัน แนวทางแก้ปัญหากกลุ่มคนที่มีพฤติกรรมแตกต่างไปจากบรรทัดฐานของสังคมยังคง เป็นไปในรูปแบบของการใช้ความรุนแรง ใช้การปราบปรามทางกฎหมายหรือสร้างเส้น แบ่งเพื่อให้เกิดความแปลกแยกระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เช่น คนดีกับคนชั่ว คนจนกับ

2. การทำวิจัยประเด็นคุณธรรมในกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสควรเน้นกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมและให้กลุ่มตัวอย่างเข้ามาเป็นศูนย์กลางของการศึกษาให้มากขึ้น
3. ควรมีการประมวลและสังเคราะห์งานวิจัยในด้านคุณธรรมที่เคยมีการดำเนินเสร็จสิ้นไปแล้วเพื่อทำให้ทราบความเคลื่อนไหวในภาพรวมเกี่ยวกับงานวิชาการในประเด็นคุณธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างเป็นระบบ

บรรณานุกรม

กรรณิการ์ ไชยสงกาและคณะ. “กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีพื้นบ้านเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและลักษณะนิสัยของเยาวชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องจิวาและชุมชนบ้านทุ่งหลวง อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา” สำนักงานสำนักกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. กรุงเทพฯ, 2545.

เกษมศักดิ์ วิชิตเชื้อ. “คุณธรรม : สร้างคน สร้างชาติ” บทเรียงความที่ชนะการประกวด ซึ่งถวายพระราชทานสมเด็จพระเทพราชรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 2545.

ชัตติยา กรรณสูตและคณะ. “คุณธรรม พฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทย” ทูลสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช), 2547.

เครือข่ายยุทธศาสตร์เพื่อเอาชนะความยากจน สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. “ประมวลข้อมูลและความรู้เบื้องต้นเพื่อเอาชนะความยากจน” อุษากการพิมพ์. กรุงเทพฯ, 2547

ถนอมศักดิ์ โสภาก. “การเปรียบเทียบลักษณะทางพุทธศาสนาและปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานระหว่างข้าราชการตำรวจที่ได้รับการอบรมตามโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานที่ไม่ได้รับการอบรม” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา) มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2545.

ธัญญา สนิทวงศ์ ณ. อยุธยา. “โครงสร้างอำนาจของชุมชน : ศึกษากรณีชุมชนชาวอโคก” วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2536.

บัวพันธ์ พรหมพักพิงและคณะ. “ความอยู่ดีมีสุข: เส้นทางแสวงหาโภคทรัพย์และการเดินทางสู่นิพพาน” จดหมายข่าวโครงการวิจัยความอยู่ดีมีสุขของประชากรในประเทศไทยกำลังพัฒนา. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 เดือนกันยายน-พฤศจิกายน 2547.

ปราบการ บุตรโยจันโท. “คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของบุคลากร ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดเลย” วิทยานิพนธ์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2538.

พรทิพย์ โภคยอุดม. “ชนบทศึกษา: การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์สถานแนวพุทธ” สำนักงานจัดการทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

พรทิพย์ บุญวงศ์และคณะ. “โครงการสอดแทรกการเรียนการสอนจริยธรรมเชิงพุทธ ในวิชาภาคปฏิบัติการพยาบาล” คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). “ชุมชนพัฒนาการสู่ความเข้มแข็ง” รายงานประจำปี, 2545.

ไสว มาลาทอง. “คู่มือการศึกษาจริยธรรม” กลุ่มวิชาการพระพุทธศาสนาและจริยศึกษากองศาสนศึกษา กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. โรงพิมพ์การศาสนา กรุงเทพฯ, 2542.

อมรา พงศาพิชญ์. ศ.ดร. และคณะ “โครงการสำรวจวิจัยและปฏิบัติงานสังคมในชุมชนโครงการฟื้นฟูเมืองชุมชนดินแดง” สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

วารสารและบทความ

ฉัตรชัย แนวพญา “ธรรมแก้ปัญหาชีวิต” วารสารพ.ล.ส. ปีที่ 32 ฉบับที่ 261 (มีนาคม-เมษายน 2541) : 54-56

สวัสดิ์ ทองมีเพชร “เศรษฐกิจตกสะเก็ดต้องดำรงชีวิตด้วยปัจจัย 4” วารสารพ.ล.ส. ปีที่ 31 ฉบับที่ 261 (มีนาคม-เมษายน 2542) : 54-55

ประยงค์ สุวรรณบุบผา. นอ. “หลักมนุษยธรรม” วารสารพ.ล.ส. ปีที่ 36 ฉบับที่ 244 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2546) : 36

ประยงค์ สุวรรณบุบผา. นอ. “พุทธศาสนาช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างไร”
วารสารพ.ล.ส. ปีที่ 36 ฉบับที่ 241 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2546) : 19-24

ประยงค์ สุวรรณบุบผา. นอ. “การแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมตามคำสอนของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า” วารสารพ.ล.ส. ปีที่ 34 ฉบับที่ 230 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2544) : 42-45

ประยงค์ สุวรรณบุบผา. นอ. “คุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตน”
วารสารพ.ล.ส. ปีที่ 34 ฉบับที่ 229 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2544) : 65-66

ประยงค์ สุวรรณบุบผา. นอ. “การแก้ปัญหาสังคมตามแนวพุทธศาสตร์”
วารสารพ.ล.ส. ปีที่ 34 ฉบับที่ 232 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2544) : 62

ศรีทัฬหิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์.รศ.ดร. “คุณธรรม จริยธรรมของผู้นำเพื่อสังคม”
วารสารพ.ล.ส. ปีที่ 33 ฉบับที่ 225 (กันยายน-ตุลาคม 2543) : 78

ศรีทัฬหิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์.รศ.ดร. “คุณภาพชีวิต: ความหมาย คุณลักษณะ
องค์ประกอบและวัฏจักร” วารสารพ.ล.ส. ปีที่ 30 ฉบับที่ 204 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2540) : 12-
18

ศรีทัฬหิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์.รศ.ดร. “ความสุข : ความหมาย มิติ ระดับ ประเภทและ
แนวทางการแสวงหา” วารสารพ.ล.ส. ปีที่ 30 ฉบับที่ 204 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2539) : 27

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์เรื่อง ธรรมชาติของความจน :
ศึกษาหลักคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ศึกษากรณีชุมชนสลัมในจังหวัดขอนแก่น

ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ-นามสกุล.....อายุ.....ปี

การศึกษา.....อาชีพ.....สถานะทางครอบครัวและชุมชน.....

คุณธรรมที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน (เชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต)

1. บอกสิ่งที่ทำให้ท่านมีความสุขมา 3 อย่าง (ท่านมีความสุขในชีวิตเรื่องอะไรบ้าง)
 - ท่านคิดว่าความสุขของท่านดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น เกิดจากอะไร (เกิดจากท่านได้ทำความดี หรือทำจิตใจให้ดีอย่างไร)
2. ปัจจุบันท่านมีความสุขในชีวิตเรื่องอะไรบ้าง บอกความทุกข์ของท่านมา 3 อย่าง
 - ท่านคิดว่าความทุกข์ที่ท่านกำลังเผชิญเกิดจากอะไร
 - และท่านคิดว่าจะสามารถขจัดความทุกข์ที่เกิดขึ้นได้อย่างไร
(ท่านได้แก้ไขความทุกข์หรือยัง ถ้าแก้ไขได้แล้ว ผลเป็นอย่างไร ถ้ายังไม่ได้แก้ไข เพราะเหตุใด คิดว่าจะสามารถแก้ไขความทุกข์ที่กำลังเผชิญให้สามารถผ่านพ้นไปด้านอย่างไร)
3. บอกความดีที่ท่านเคยทำมา และรู้สึกภาคภูมิใจ/ประทับใจที่สุดในชีวิตมา 3 อย่าง
 - ความดีที่ท่านได้ทำส่งผลแก่ตนเองและผู้อื่นอย่างไร
4. บอกสิ่งที่ท่านเคยกระทำผิด (ทำไม่ดี ทำชั่ว รู้สึกผิด รู้สึกไม่สบายใจ) ในชีวิตมา 3 อย่าง
 - การกระทำผิดที่ท่านได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ส่งผลกระทบแก่ตัวท่านอย่างไร ท่านได้แก้ไข ปรับ ไม่ให้กระทำผิดเป็นครั้งที่ 2 อย่างไรบ้าง

คุณธรรมเพื่อขจัดอุปสรรคปัญหาในชีวิต

5. ทุกวันนี้ชีวิตท่านมีอุปสรรค-ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตอย่างไรบ้าง (ถามรายละเอียดทั้งปัญหาในด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ครอบครัว การงาน จิตใจ) ให้เล่าให้ฟัง
6. อุปสรรค-ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของท่าน ท่านมีวิธีจัดปัญหาอย่างไร (เน้นการได้นำความดี การประพฤติดีมาใช้เพื่อให้ผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคเหล่านั้น)
7. เมื่อท่านได้นำความดี (คุณธรรม) มาใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตที่เกิดขึ้น แล้วผลเป็นอย่างไร
 - อุปสรรคปัญหาเหล่านั้น หมดไปอยู่หรือไม่
 - ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง (ผลดี/ผลเสีย)

คุณธรรมสำหรับครอบครัวและชุมชน

8. มีอุปสรรคปัญหา (เรื่องทุกข้อใจ ไม่สบายใจ) ที่เกิดขึ้นในครอบครัวของท่านอย่างไรบ้าง (ถ้ากลุ่มตัวอย่างบอกว่าไม่มี ให้ถามว่าที่ผ่านมามีปัญหาอะไรเกิดขึ้นในครัวเรือนบ้างแทน)
9. ท่านมีวิธีจัดการอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในครัวเรือนของท่านอย่างไร (เน้นการนำความดีหรือคุณธรรมมาใช้ในการขจัดปัญหาต่างๆ ภายในครัวเรือน)
10. ในฐานะที่ท่านเป็นหัวหน้าครัวเรือน (แม่บ้าน ลูก ฯลฯ) ท่านได้ทำความดีให้กับคนในครอบครัวอย่างไรบ้าง ช่วยยกตัวอย่าง
11. ท่านมีวิธีบอกกล่าว (อบรม/สั่งสอน/ปลุกฝัง/ชี้แนะ) ให้คนในครอบครัวของท่านทำความดี ด้วยวิธีใดบ้าง
 - สมาชิกในครอบครัวของท่านปฏิบัติตามหรือไม่ อย่างไร
 - และผลที่เกิดขึ้นกับครอบครัวเป็นอย่างไร
12. ตอนนี้ในชุมชนของท่านมีเหตุการณ์อะไรเด่นๆ บ้าง ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวอย่างไรบ้าง สมาชิกในชุมชนมีการนำความดี (คุณธรรม) มาใช้ในกิจกรรมของชุมชนอย่างไรบ้าง
 - ผลในการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการพัฒนาชุมชน (ชาวบ้านทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน) เป็นอย่างไร ให้ยกตัวอย่างและเล่ารายละเอียดให้ฟัง
13. ในฐานะที่ท่านเป็นสมาชิกคนหนึ่งชุมชน ท่านได้ทำประโยชน์/ทำความดีให้กับชุมชนอย่างไรบ้าง?
 - ผลในการทำความดีให้กับชุมชนของท่าน ส่งผลอย่างไรบ้างกับตนเองและคนในชุมชน
 - ในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร หลังจากที่มีชาวบ้าน (รวมถึงตัวท่าน) นำคุณธรรมมาใช้ในการกิจกรรมของชุมชน

การให้ความหมายและความสำคัญกับคุณธรรมในการพัฒนาชีวิต

14. ท่านคิดว่าคุณธรรม ในความคิดของท่าน คืออะไร
15. คุณธรรม (หรือความดี) มีความสำคัญกับชีวิตท่านอย่างไร
 - ทุกวันนี้ท่านทำความดีอะไรบ้างและอย่างไรในเรื่องใดต่อไป
16. คุณธรรม (หรือความดี) ที่ท่านได้ทำ ส่งผลให้ชีวิตท่านเกิดความอยู่ดีมีสุขอย่างไร
 - ความสุขแก่ตนเอง ความสุขแก่ผู้อื่น ความสุขแก่สังคม